

KRAKOWSKIE STUDIA MIĘDZYNARODOWE

KRAKOW
INTERNATIONAL
STUDIES

XXI: 2024
e-ISSN 2451-0610
ISSN 1733-2680

UNIwersytet
Andrzeja Frycza Modrzewskiego
w Krakowie

THE BASIC INFORMATION FOR AUTHORS

Footnotes and Commentary about Author(s): Place notes at the bottom of the page as footnotes rather than at the end of the text as endnotes. Number them consecutively throughout the essay. Do not place a footnote number or an asterisk after the author's name following the title of the article. Numbered footnotes should be used only in the body text. Commentary about the author(s) should be placed under a rule at the bottom of the first page, without a footnote number, asterisk, or other symbol.

Spacing: Text should be single-spaced, including block quotations, footnotes, captions, legends, and long headings, which should be single-spaced with a space between the items. Use only one space after punctuation marks.

Type Face and Size: All manuscripts should be in Times New Roman. A subtitle should be in 12-point bold type. Use 12-point type for text, headings, and subheadings. First-level headings should be flush-left and in bold type. Second-level headings should flush-left and in bold italics. Use 10-point type for footnotes, commentary about the author(s), and all source and note information placed directly under tables and figures.

Tables and Figures: Tables and figures should be properly cited and all aspects must be clearly legible. Do not use any bold-face type. Headings should be centered above tables and figures.

Spelling and Citation: For purposes of standardization, citation adheres to *Random House Webster's Unabridged Dictionary* and *The Chicago Manual of Style: The Essential Guide for Writers, Editors, and Publishers*, 15th ed., University of Chicago, Chicago 2003.

Examples:

a) Books and monographs: *Religious Organizations and Democratic Transition in Contemporary Asia*, eds. Tun-jen Cheng, D. Brown, New York 2005, p. 17–18.

b) Journal articles: J. J. Linz, A. Stepan, „Consolidating New Democracies”, *Journal of Democracy* 1996, Vol. 7, No. 2, p. 14–33.

c) Chapters in books: N. Jayawickrama, “Hong Kong and the International Protection of Human Rights,” [in:] *Human Rights in Hong Kong*, ed. R. Wacks, Hong Kong 1992, p. 121.

d) Articles in newspapers: D. J. Wakin, I. Fisher, “Cardinals Begin Conclave to Elect a New Pope,” *New York Times*, April 18, 2005, p. A1.

e) Citation of electronic publications:

Citations of electronic sources should accomplish the same ends as citation of print sources. The format also should be analogous to that for print sources. Please supply author's name, title of article, and other pertinent data, so that those who cannot locate the material through a stated address might be able to find it through a network searching tool. Give the complete address, including access mode identifier, the publisher's domain name, and after the first single slash, relevant path and file names.

Example:

M. Ashraf Haidari, “Eurasia Insight: Paris Conference – Aid Effectiveness Key to Addressing Afghanistan's Rebuilding Challenges,” *EurasiaNet*, 2008, www.eurasianet.org/departments/insight/articles/eav061208f.html [accessed June 14, 2008].

Texts for publication should be mail to: Krakow International Studies, Andrzej Frycz Modrzewski Krakow University, ul. Herlinga-Grudzińskiego 1, 30-705 Kraków (Poland) or e-mail: biuro@kte.pl

RULES AND REGULATIONS CONCERNING PUBLISHING PAPERS IN KRAKOW INTERNATIONAL STUDIES

1. All papers sent to Krakow International Studies by their respective authors undergo preliminary assessment by the Editor-in-Chief.
2. The initial assessment results in the decision whether to send the work for an independent review or return it to the author with the information that it will be not published.
3. Two independent reviewers for “internal reviews” are appointed by the Editor-in-Chief or by the Deputy Editor following consultation with the Editor-in-Chief.
4. The following cannot be independent reviewers: Editor-in-Chief, Deputy Editor-in-Chief, employees of Andrzej Frycz Modrzewski Krakow University, and people with papers published in the issue containing the reviewed paper.
5. The internal review should answer the question whether the reviewed paper is fit for printing and whether it requires any amendments, and if it does, state what they are, and must be in written form, and conclude in an unequivocal verdict concerning publication or rejection of an article.
6. If one of the reviewers provides comments and amendments, but does not disqualify the paper, the Editor pass the comments on to the author, asking for the author's opinion and any amendments.
7. Should the opinions of the author and reviewer diverge, the decision to print the paper or otherwise

KRAKOWSKIE STUDIA MIĘDZYNARODOWE

KRAKOW
INTERNATIONAL
STUDIES

XXI: 2024
e-ISSN 2451-0610
ISSN 1733-2680

UNIwersYTET
Andrzeja Frycza Modrzewskiego
w Krakowie

UNIWERSYTET
Andrzeja Frycza Modrzewskiego
w Krakowie

KRAKOWSKIE STUDIA MIĘDZYNARODOWE KRAKOW INTERNATIONAL STUDIES

XXI: 2024

e-ISSN 2451-0610

ISSN 1733-2680

**Czasopismo Uniwersytetu Andrzeja Frycza Modrzewskiego w Krakowie/
Journal of Andrzej Frycz Modrzewski Krakow University**

www.ksm.ka.edu.pl

„Kraakowskie Studia Międzynarodowe” są w pełni otwartym czasopismem (Open Access Journals) wydawanym na licencji CC BY-NC-ND 3.0 PL „Kraakow International Studies” is an open-access journal published under the CC BY-NC-ND 3.0 PL licence

Wersją pierwotną czasopisma jest wydanie elektroniczne /
The journal is originally published in the electronic version

Rada naukowa „Kraakowskich Studiów Międzynarodowych”/Editorial Board:
Susanna Frederick Fischer, Catholic University of America (USA), Aleksander Głogowski (Polska), Robert Kłosowicz (Polska), Christian Lequesne (Francja), Rett R. Ludwikowski (USA), Andrzej Mania (Polska), Sev Ozdowski (Australia), Alba Iulia Catrinel Popescu (Rumunia), August Pradetto (Niemcy), Andrei Znamenski (USA)

Redaktor naczelny/Editor-in-Chief:
Beata Molo

Zastępca redaktora naczelnego/Deputy Editor-in-Chief:
Natalia Adamczyk

Redaktor statystyczny/Statistic Editor:
Piotr Stefanów

Sekretarz redakcji/Managing Editor:
Filip Rekucki-Szczurek

Redakcja/Office:
Oficyna Wydawnicza AFM
ul. Gustawa Herlinga-Grudzińskiego 1A, p. 218; 30-705 Kraków
tel. 12 2524 665, 12 2524 663, 12 2524 608; e-mail: oficyna@afm.edu.pl

Skład i redakcja techniczna/Dtp, and technical editing: *Jakub Aleksejczuk*

Adiustator/sub-editor: *Filip Rekucki-Szczurek*

Korekta/Proofreading: *Carmen Stachowicz*

Projekt okładki/Cover design: *Oleg Aleksejczuk*

Opracowanie graficzne okładki/Preparation of the project of the cover: *Jakub Aleksejczuk*

© Copyright by Krakowska Akademia im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego, 2024

Czasopismo punktowane w rankingu Ministerstwa Edukacji i Nauki /
The journal is evaluated by the Ministry of Education and Science of the Republic of Poland

Spis treści

Od Redakcji 7

ARTYKUŁY / ARTICLES

Rafał Czachor

Legal aspects of the territorial disputes in East Asia – an outline
of current problems 13

Polina Khmilevska

Russia's soft and sharp power on the example of policy towards Ukraine 27

Michał M. Kosman

Germany and the conflict in Ukraine (2014–2022) from the Polish perspective 43

Krzysztof Koźbiał

Republika Czeska wobec rosyjskiej agresji na Ukrainę z 2022 roku.
Konsekwencje polityczne, gospodarcze i społeczne 63

Natalia Adamczyk

Wzmocnienie zdolności obronnych w perspektywie dalszego rozwoju
Unii Europejskiej 83

Nezir Akyeşilmen

Digital transformation in international relations: new challenges, old strategies? 107

Adrian Błoch

Instytut Konfucjusza w Kanadzie. Społeczne i polityczne
konsekwencje chińskiego wpływu 131

VARIA – FORUM**Ralf Havertz**

Russland und Nordkorea schmieden eine neue Allianz 153

Klaus Larres

Trumps Wahlsieg und seine künftige Außenpolitik 161

Informacje dla autorów 169

Lista recenzentów 171

Zasady recenzowania publikacji w czasopismach 173

Od Redakcji

Drodzy Czytelnicy,

Niniejszy tom „Krakowskich Studiów Międzynarodowych” zawiera opracowania analizujące i wyjaśniające wybrane aspekty polityczne, militarne i społeczne praktyki stosunków międzynarodowych, podzielone na dwie części – „Artykuły” i „Forum”.

W części „Artykuły” Rafał Czachor (*Legal aspects of the territorial disputes in East Asia – an outline of current problems*) przedstawia problemy prawne sporów terytorialnych Azji Wschodniej wokół wysp położonych na Morzu Japońskim i Morzu Południowochińskim: Takeshima/Dokdo, Wyspy Senkaku, Wyspy Paracelskie i Wyspy Spratly. Autor konkluduje, że powszechnie akceptowane mechanizmy prawne rozstrzygania sporów terytorialnych opierają się na postanowieniach Karty Narodów Zjednoczonych o dobrej wierze i pokojowych środkach, zaś „ewentualne rozwiązanie sporów terytorialnych o obszary wyspiarskie w Azji Wschodniej może zostać osiągnięte przy użyciu siły lub groźby jej użycia, a zatem wbrew postanowieniom art. 2 ust. 3 i 4 Karty Narodów Zjednoczonych”.

Kwestii *soft* i *hard power* Federacji Rosyjskiej na przykładzie polityki wobec Ukrainy poświęcone jest opracowanie Poliny Khmielewskiej (*Russia's soft and sharp power on the example of policy towards Ukraine*). Autorka udziela w nim odpowiedzi na pytanie o konsekwencje wykorzystania *hard power* przez Rosję w jej wojnie z Ukrainą.

Michał Kosman prezentuje stanowisko Republiki Federalnej Niemiec wobec wojny na Ukrainie, począwszy od aneksji Krymu w 2014 r. do pełnoskalowej agresji Rosji na Ukrainie rozpoczętej 24 lutego 2022 r. (*Germany and the conflict in Ukraine (2014–2022) from the Polish perspective*). Co istotne, autor ukazuje zarówno stanowisko rządu federalnego, jak i głównych partii politycznych, oraz odnosi się do ogłoszenia przez kanclerza Olafa Scholza *Zeitenwende* w reakcji na inwazję Rosji na Ukrainę w lutym 2022 r., a następnie analizuje znaczenie *Zeitenwende* na płaszczyźnie militarnej, gospodarczej i politycznej.

Bezpośrednim konsekwencjom pełnoskalowej wojny w Ukrainie dostrzegalnym w Republice Czeskiej poświęcone jest opracowanie Krzysztofa Koźbiała (*Republika Czeska wobec rosyjskiej agresji na Ukrainę z 2022 roku. Konsekwencje polityczne, gospodarcze i społeczne*). Autor opisuje w nim reakcje czeskich władz i społeczeństwa, akcentując, że rząd Republiki Czeskiej od początku inwazji Rosji na Ukrainę był „zdecydowanym orędownikiem wszechstronnej pomocy dla Ukrainy i Ukraińców oraz wprowadzenia sankcji wobec rosyjskiego agresora”.

Natalia Adamczyk nakreśla problem wzmocnienia zdolności obronnych Unii Europejskiej w konsekwencji zmian w środowisku międzynarodowym związanym z rywalizacją USA–ChRL i rosyjską inwazją na Ukrainę (*Wzmocnienie zdolności obronnych w perspektywie dalszego rozwoju Unii Europejskiej*). Autorka stwierdza, iż „Unia Europejska musi sobie również odpowiedzieć na pytanie w jaki sposób osiągnąć strategiczną autonomię względem USA, lecz tak aby nie odbyło się to kosztem całego NATO, czego obawiają się przede wszystkim państwa tzw. wschodniej flanki”.

Nezir Akyeşilmen opisuje skutki digitalizacji zarówno dla dyscypliny stosunki międzynarodowe, jak i praktyki stosunków międzynarodowych (*Digital transformation in international relations: new challenges, old strategies?*). Autor wskazuje, iż digitalizacja implikuje transformację w różnych obszarach międzynarodowego życia społecznego, zwraca przy tym szczególną uwagę na złożoność relacji między wyzwaniami i możliwościami, jakie niesie ze sobą era cyfrowa w stosunkach międzynarodowych.

Tę część tomu zamyka opracowanie Adriana Błocha, który prezentuje konsekwencje chińskiego wpływu w Kanadzie przez pryzmat aktywności Instytutu Konfucjusza (*Instytut Konfucjusza w Kanadzie. Społeczne i polityczne konsekwencje chińskiego wpływu*), akcentując potrzebę zdecydowanych działań na szczeblu federalnym i prowincjonalnym mających na celu ochronę interesów narodowych Kanady.

Dział „Forum” zawiera artykuły opublikowane na łamach czasopisma „WeltTrends. Zeitschrift für internationale Politik”: Ralf Havertz, *Russland und Nordkorea schmieden eine neue Allianz* (Nr. 202, Herbst 2024); Klaus Larres, *Trumps Wahlsieg und seine künftige Außenpolitik* (Nr. 203, Winter 2024/2025).

ARTYKUŁY / ARTICLES

Rafał Czachor

Associate Professor, Jan Wyżykowski University
<https://orcid.org/0000-0002-5929-9719>
r.czachor@ujw.pl

Legal aspects of the territorial disputes in East Asia – an outline of current problems

I

The developments in international politics taking place in the 2020s confirm the trend, which had already emerged in the previous two decades, towards the depreciation of the role of international law as a regulator of international relations. The result of this state of affairs is the regularity of serious violations of *iuris cogentis* norms of international law, especially violations of the territorial integrity of states by the use of force (i.e. in Syria, Ukraine, and Palestine). This, in turn, gives political scientists reason to argue about the growing turbulence, uncertainty and unpredictability of international politics.

International disputes regarding legal title and legality of jurisdiction over particular land and sea areas are currently ongoing in almost all parts of the world. Rampant economic competition between states and growing technological possibilities mean that some countries pay more and more attention to maritime areas. The seas and oceans constitute not only communication routes, an important element of the food economy, but also a reservoir of natural resources, including hydrocarbons. The importance of particular sea areas is

overwhelmingly determined by their geopolitical location. In light of the above-mentioned, territorial disputes concerning land and sea areas taking place in East Asia are of significant importance for contemporary international politics.

Not without significance is the fact that each territorial dispute in the region involves superpowers: the People's Republic of China (the PRC), the Russian Federation, and Japan. The United States is keenly interested in developing the situation because maintaining or distorting East Asia's political status quo may have far-reaching consequences for the entire international order. This article addresses the issue of international legal determinants of the disputes regarding land areas and surrounding maritime areas in a given region, including the dispute over the Takeshima/Dokdo islands located in the Sea of Japan and the Senkaku/Diaoyu islands, Paracel Islands and the Spratly Islands located in the East China Sea.

Due to the limitations of the article, the following paper focuses on the chosen international law conditions of the mentioned disputes and their current state. The important Japanese-Russian dispute over the southern group of Kuril Islands was omitted, since unlike the previously mentioned ones, it has been discussed more extensively recently¹. Two other disputes already resolved by the International Court of Justice, although important from the perspective of the development of the jurisprudence on territorial issues, were also omitted in the paper: the Indonesian-Malaysian dispute over the islands of Pulau Ligitan and Pulau Sipadan and the Malaysian-Singaporean dispute over the island of Pedra Branca/Pulau Batu Puteh². Territorial disputes are part of the broader context of the competition between the authorities of the People's Republic of China and the Republic of China for the right to act as the sole legal government of China and, therefore, jurisdiction over areas such as the Pratas Islands (Dongsha Qundao) were also not discussed here. Previous studies on this subject have dealt with them mainly from historical and political perspectives³, to a lesser extent dealing with international law⁴.

¹ R. Czachor, *Spór o Wyspy Kurylskie w perspektywie prawa międzynarodowego publicznego i stosunków międzynarodowych. Studium krytyczne*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2024.

² Sovereignty over Pulau Ligitan and Pulau Sipadan (*Indonesia v. Malaysia*), I.C.J. Reports 2002, 625; Sovereignty over Pedra Branca/Pulau Batu Puteh, Middle Rocks and South Ledge (*Malaysia v. Singapore*), I.C.J. Reports 2008, 12.

³ K. Kubiak, W. Kustra, *Zatargi o archipelagi na Morzu Wschodniochińskim i Morzu Japońskim jako przykłady współczesnych sporów terytorialnych w obrębie obszarów morskich*, "Zeszyty Naukowe Akademii Marynarki Wojennej" 2005, no. 1(160), pp. 57–68.

⁴ M. Łuszczuk, *Spór o wyspy Diaoyu/Senkaku w świetle zasady efektywnej okupacji*, "Studia Iuridica Lublinensia" 2003, no. 3, pp. 81–94; A. Makowski, K. Kubiak, *Współczesne spo-*

For obvious reasons, this issue is the subject of increased attention from Asian specialists in the field of international law⁵.

II

The legal issues related to the territorial disputes discussed in this study are regulated by treaty law, and customary international law – in particular regarding the establishment and exercise of state jurisdiction, and are subject to the legal regime of the United Nations Charter signed in 1945⁶ and the United Nations Convention on the Law of the Sea of 1982⁷ (UNCLOS), which, by the way, has been adopted by all countries directly involved in the above-mentioned disputes, except the generally unrecognized Republic of China (Taiwan) and the Democratic People's Republic of Korea, which signed but until now did not ratify this act. It should be emphasized that the substantive scope of public international law and the interpretation of its generally recognized norms are not uniform. Contemporary international law is *par excellence* a Western-centric

ry morskie – na przykładzie zatargów o archipelagi na Morzu Wschodniochińskim i Morzu Japońskim, "Prawo Morskie" 2005, vol. 21, pp. 61–73; D.R. Bugajski, *Chińsko-japońskie spory morskie*, "Prawo Morskie" 2013, vol. 29, pp. 197–206; M. Piątkowski, *Chińskie rozszczenia terytorialne na Morzu Południowochińskim w świetle prawa międzynarodowego*, [in:] T. Gadkowski (red.), *Bezpieczeństwo XXI wieku. Szanse – zagrożenia – perspektywy. Aspekty prawne*, Silva Rerum, Poznań 2018, pp. 97–109.

⁵ I.e.: X. Furtado, *International Law and the Dispute over the Spratly Islands: Whither UNCLOS?*, "Contemporary Southeast Asia" 1999, vol. 21, no. 3, pp. 386–404; M. Gjetnes, *The Spratlys: Are They Rock or Islands?*, "Ocean Development & International Law" 2001, vol. 32, no. 2, pp. 191–204; S.Y. Hong, M. van Dyke (eds), *Maritime Boundary Disputes, Settlement Processes, and the Law of the Sea*, Martinus Nijhoff Publishers, Leiden 2009; N. Hong, *UNCLOS and Ocean Dispute Settlement: Law and Politics in the South China Sea*, Routledge, London 2012; S. Talmon, B.B. Jia, *The South China Sea Arbitration: A Chinese Perspective*, Bing Bing Jia, Oxford–Portland 2014; C. Budd, D. Ahlawat, *Reconsidering the Paracel Islands Dispute: An International Law Perspective*, "Strategic Analysis" 2015, vol. 39, no. 6, pp. 661–682; J. Kim, *Territorial Disputes in the South China Sea: Implications for Security in Asia and Beyond*, "Strategic Studies Quarterly" 2015, vol. 9, no. 2, pp. 107–141; X. Ma, *The Spratly Islands and International Law: Legal Solutions to Coexistence and Cooperation in Disputed Areas*, Brill–Nijhoff, Leiden–Boston 2022; J. Kraska, R. Long, M.N. Nordquist (eds), *Peaceful Maritime Engagement in East Asia and the Pacific Region*, Brill–Nijhoff, Leiden–Boston 2023.

⁶ Charter of The United Nations and Statute of the International Court of Justice, San Francisco 1945, <https://treaties.un.org/doc/publication/ctc/uncharter.pdf> [accessed: 19.03.2024].

⁷ United Nations Convention on the Law of the Sea, Montego Bay 1982, www.un.org/depts/los/convention_agreements/texts/unclos/unclos_e.pdf [accessed: 19.03.2024].

concept, rooted in European legal culture. The result of this situation is its different interpretation or undermining of its legitimacy from axiological positions. This refers especially to the Chinese legal culture, but recently it is also strongly articulated by the Russian legal doctrine⁸. This fact undoubtedly means that potential attempts to resolve the discussed disputes based on, for example, the International Court of Justice or the International Sea Tribunal may fail due to the negative attitude towards it of at least one of the parties involved in the dispute.

III

As the *causa causarum* of the territorial disputes discussed in this article should be considered, firstly, the imprecise treaty regulations regarding the areas under Japan's jurisdiction after the end of World War II, included in the San Francisco Peace Treaty of 1951, and secondly, the territorial claims made by the PRC based on the concept of 'historical rights'. Pertaining to the second issue, although the PRC is a party to the UNCLOS, it consistently challenges the old, Western-centric legal order, promotes the Sinocentric concept of foreign policy and the vision of international law, which implementation was prevented throughout the 20th century by Western expansion and colonialism in East Asia⁹.

Under the UNCLOS, it is essential to determine the nature of the areas disputed in this paper. The UNCLOS distinguishes islands and rocks, attaching different rights to both categories of the state having jurisdiction over them. According to art. 121 sec. 1 of the UNCLOS as an island is considered "a naturally formed area of land, surrounded by water, which is above water at high tide". In turn, under art. 121 sec. 3 of UNCLOS, rocks are considered not to be able "to sustain human habitation or economic life of their own". States may establish and exercise jurisdiction over islands and rocks. The inability to inhabit and thoroughly exploit rock and islets for economic purposes is not an obstacle in this matter. The situation of sea waters around both territories is different. In the case of islands, they are surrounded by all the marine areas provided by the UNCLOS, i.e. territorial waters, maritime contiguous zone, exclusive economic zone and continental shelf. In the case of rocks, they are surrounded by

⁸ Cf. A. Roberts, *Is International Law International?*, Oxford University Press, Oxford–New York 2017; L. Mälksoo, *Russian Approaches to International Law*, Oxford University Press, New York 2015.

⁹ E.L. Enyew, *Sailing with TWAIL: A Historical Inquiry into Third World Perspectives on the Law of the Sea*, "Chinese Journal of International Law" 2022, vol. 21, no. 3, pp. 439–497.

the territorial sea and the adjacent maritime zone, while the coastal state, which exercises jurisdiction over the rock, cannot establish an exclusive economic zone and continental shelf around it (art. 121 sec. 2 of the UNCLOS).

IV

The Japanese-Korean dispute over the islands called Dokdo in Korean, Takeshima in Japanese, and Liancourt Rocks in English concerns a set of islands and rocks, as defined by the UNCLOS, lying in the Sea of Japan. Their small area (less than 0.19 sq. km in total), geomorphological specificity, unfavourable economic conditions and location approximately halfway between the Korean Peninsula and the Japanese island of Honshu have made it unclear from a historical perspective whether any state effectively and persistently maintained the jurisdiction over them. There is a consensus in the literature that the Koreans mainly exploited the islands until 1905 when they were incorporated into the Japanese prefecture of Simane and named Takeshima.

The legal situation of Dokdo/Takeshima has changed due to the results of World War II. In January 1946, the Allied powers suspended Japanese jurisdiction over the area, although stipulating that this action did not determine “the policy of the Allies regarding the final solution of the island problem”¹⁰. The 1951 San Francisco Peace Treaty confirmed Japan’s loss of all territories it had acquired as a result of ‘violence and greed’, as envisaged in the Cairo Declaration adopted by the Allies in 1943¹¹, including the loss of all legal titles to Korea. The islands belonging to Korea and to which Japan was losing rights included: Quelpart and Dagelet, even though Dokdo/Takeshima was not mentioned explicitly, such expectations were expressed by Korean diplomacy¹². In 1952, the Republic of Korea announced the establishment of jurisdiction over Dokdo, designating the so-called Syngman Rhee line, which in turn was protested by the Japanese authorities¹³. The United States recognized the rights of the

¹⁰ Governmental and Administrative Separation of Certain Outlying Areas from Japan (SCAPIN-677), www.cas.go.jp/jp/ryodo_eg/shiryo/takeshima/detail/t1946012900101.html [accessed: 19.03.2024].

¹¹ The Cairo Declaration, 1943, <https://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/cairo-declaration> [accessed: 19.03.2024].

¹² F. Aandahl (ed.), *Foreign relations of the United States, 1951. Asia and the Pacific (in two parts)*, vol. 6, part 1, US Government Printing, Washington 1977, p. 1206.

¹³ Presidential Declaration of Sovereignty and Adjacent Seas, 1952, trans. S. Rhee, https://en.wikisource.org/wiki/Presidential_Proclamation_of_Sovereignty_over_Adjacent_Seas [accessed: 19.03.2024].

Republic of Korea to this area, treating it as part of this state during the Korean War and guaranteeing maritime security within the so-called gen. MacArthur's line¹⁴. The existence of a bilateral territorial dispute was confirmed by both directly involved countries in the basic act regulating their relations of 1965¹⁵.

Currently, the authorities of the Republic of Korea derive the legal title to the disputed area from the priority of exploitation of the islands, which remained unknown to the Japanese until the 17th century, and the historical consolidation of the legal title. The Japanese authorities argue that the incorporation of Takeshima into Japan as a result of the use of armed force at the date of its implementation, in 1905, remained a legal and even basic method of acquiring territory recognized by international law. This argument is undermined by recalling the fact that gaining control over the disputed area was part of Japanese expansionist activities directed against Korea, the final result of which was its conquest in 1910. Thus, the provision of the San Francisco Peace Treaty regarding Japan's loss of legal title to areas acquired as a result of 'violence and greed', as formulated in the Cairo Declaration, applies to this area. The contested territory actually remains under the control of the Republic of Korea. The islands are not inhabited, they are under the permanent control of Korean security authorities, and they are a tourist attraction visited by Koreans. Under the UN Charter, the Dokdo/Takeshima problem should be classified as an international situation within the meaning of art. 34 of the UN Charter, which currently does not pose a threat to international peace.

V

Located halfway between the PRC, Taiwan and the Japanese Ryukyu archipelago, the uninhabited Senkaku Islands consist of five small volcanic islands and a group of rocks. This area remains under the control of Japan, although claims to it are made by the authorities of the PRC and the unrecognized Republic of China (Taiwan). The islands have been known and used by Chinese fishermen for centuries, but no state has had continuous jurisdiction over them. Due to this fact, their occupation by Japan in 1895, during the war with China, was treated

¹⁴ Security guarantees for the Korean territory within the so-called gen. MacArthur's line should remain in force until the San Francisco Peace Treaty entered into force, what took place on April 28, 1952. The authorities of the Republic of Korea, which was not a party to this treaty, announced the Syngman Rhee Line on January 18, 1952.

¹⁵ Japan and Republic of Korea Treaty on Basic Relations, Tokyo 1965, <https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%20583/volume-583-I-8471-English.pdf> [accessed: 19.03.2024].

as a lawful *terra nullius* occupation. The Shimonoseki Peace Treaty concluded in 1895 mentioned the Chinese territories transferred to Japan, including Formosa (Taiwan) and the Pescadores, although it did not explicitly mention the Senkaku Islands. They remained under Japanese rule until the end of World War II.

As mentioned, depriving Japan of areas acquired through militarism, ‘violence and greed’ was stipulated by the Cairo Declaration of 1943 and the Potsdam Declaration of 1945. Although Japan was not a party and did not know about the existence of the first document, after the capitulation it agreed to fulfil the obligations arising from the second one. The San Francisco Peace Treaty repealed the provisions of the Treaty of Shimonoseki and defined the areas that Japan lost – Taiwan and the Pescadores, although this document was again silent on the Senkaku issue (art. 2 of the San Francisco Peace Treaty). According to the position of the PRC and the Republic of China, this means that Japan has lost its legal title to them. The Japanese authorities express an opposite view, claiming that obtaining the legal title to Senkaku took place in the form of occupation of *terra nullius*, and also citing the norm of art. 3 of the mentioned San Francisco Peace Treaty. It provides for the transfer of the Ryukyu Islands to the jurisdiction of the United States. Not without significance for the legal position of the PRC and the Republic of China in the dispute is that they are not parties to the San Francisco Peace Treaty. The Japanese side may therefore argue that, following the principle of *pacta tertiis nec nocent nec prosunt*, this act does not produce any legal effects for the two Chinese states. Moreover, on the date the Senkaku Islands were incorporated into Japan’s jurisdiction, the islands remained uninhabited and the then-Chinese authorities implicitly, without making any opposite claims, recognized the acquisition of legal title by Japan as a result of the occupation of the territory beyond any jurisdiction. The return of the Senkaku Islands as part of the Ryukyu Islands, along with the entire Okinawa Prefecture to Japanese jurisdiction took place under the bilateral U.S.-Japanese agreement of 1971¹⁶ and coincided with two important events: the identification of significant energy resources in the seabed of the South China Sea in the vicinity of Senkaku and the raise of claims to it by the PRC. There are different positions of the parties of the dispute regarding the nature of the area under art. 121 of the UNCLOS. While the PRC and the Republic of China authorities claim that these are not islands and therefore not surrounded by a territorial sea and an exclusive economic zone, the Japanese authorities express an opposite

¹⁶ Agreement Between the United States of America and Japan Concerning the Ryukyu Islands and the Daito Islands [The Okinawa Reversion Agreement], Washington–Tokyo 1971, <http://ryukyu-okinawa.net/pages/archive/rev71.html> [accessed: 19.03.2024].

opinion¹⁷. Currently, the area remains under the jurisdiction of Japan, although the dynamic political situation related to the increased and bolder international activity of the PRC threatens to develop into a *casus belli*. Nevertheless, the PRC will choose the military means as a last resort.

VI

The Paracel Islands, which consist of over 20 small islands, atolls and reefs, are located at a similar distance from the island of Hainan, which belongs to the People's Republic of China, and the coast of the Socialist Republic of Vietnam (SRV). Until 1974, this territory remained under the jurisdiction of South Vietnam, which continued the legal legacy of the previous French colonial rule. Since the 1930s, China has been making claims, recalling an ancient legal title and the use of the islands by Chinese fishermen for navigation, and the Philippine authorities have been doing the same, although with less insensitivity and mainly regarding the Scarborough/Panatag shoal, citing the Velarde map of 1734 as evidence of historical justification of the jurisdiction. During World War II, the Paracel Islands were occupied by Japanese troops. In the San Francisco Peace Treaty, Japan renounced all rights to the Paracel Islands and Spratly Islands mentioned therein (art. 2 of the Peace Treaty). Since 1974, as a result of the use of armed forces, they have been under the jurisdiction of the PRC. Currently, together with the Spratly, the disputed area is located within the so-called 'nine-dash line' marking the scope of China's territorial claims in the South China Sea. The PRC is strengthening its presence on the islands by expanding its military infrastructure. Therefore, it is difficult to expect a change in the position of the PRC authorities regarding the legal situation of a given area.

VII

The above-mentioned Spratly Islands are located in the southern part of the South China Sea, lying between the southern coast of the Indochina Peninsula and the islands of Borneo and Palawan. They constitute from 150 to 500 physiographic forms of various types – islands, atolls, reefs, and sandbanks, covering a total of approximately 250,000 sq. km. In the light of the 2016 ruling of the Permanent Court of Arbitration in the case of Philippines vs. PRC,

¹⁷ H. Nasu, D.R. Rothwell, *Re-Evaluating the Role of International Law in Territorial and Maritime Disputes in East Asia*, "Asian Journal of International Law" 2014, no. 4, pp. 55–79 (here: p. 76).

discussed below¹⁸, the Spratly Islands are not islands within the meaning of the UNCLOS and therefore do not extend around them the marine areas provided by this convention. Indeed, the issue of legal title and exercise of jurisdiction over the Spratly Islands is a central element of the broader problem of territorial disputes in the southern South China Sea. The PRC, the SRV, the Republic of China, the Republic of the Philippines, Malaysia, and the State of Brunei Darussalam are participating in it, raising various claims. The first four countries share control over some parts of the Spratly Islands, with the largest of the islands, Taiping (other name: Itu Aba), which only has a military base and an airstrip, under the jurisdiction of the Republic of China. As in the case of the Paracel Islands, both Chinese countries – being the furthest countries from the Spratly Islands – derive their legal title from a priority of fishing exploitation and navigation purposes. The SRV refers to the establishment of authority over them during the French colonial power, the Republic of the Philippines derives its legal title from historical rights, based on the mentioned Velarde map, and the occupation of the area before 1930 (when it was occupied by France) and after 1945 (when the Japanese occupation ended), treating the Spratly Islands as *terra nullius*. The claims of Malaysia and the State of Brunei Darussalam mainly concern the boundaries of their exclusive economic zones. From the perspective of contemporary international relations, the most important are the claims made by the PRC, which fall within the framework of ‘the nine-dash line’ doctrine (identical claims based on the same doctrine are formulated by the authorities of the Republic of China). Military infrastructure has been built and artificial islands are being constructed in the part of the Spratly Islands occupied by the PRC.

VIII

The PRC has been a party to UNCLOS since 1997, although it has made some reservations regarding its content. ‘The nine-dash line’ doctrine proclaimed by its authorities (which was initiated and is also articulated in a slightly modified version by the authorities of the Republic of China) is not compatible with the UNCLOS regulations regarding the scope of state sovereignty exercised over maritime areas, because it does not coincide with rights to internal waters and

¹⁸ South China Sea Arbitration (*The Republic of Philippines v. The People’s Republic of China*), 2013, <https://pca-cpa.org/en/cases/7> [accessed: 19.03.2024]. Cf. a special volume of the journal “Chinese Society of International Law”: *The South China Sea Arbitration Awards: A Critical Study*, “Chinese Society of International Law” 2018, vol. 17, no. 2, pp. 207–748.

the territorial sea established by the UNCLOS. This is the result of the specific practice of the PRC authorities, which in the area inside 'the nine-dash line' allows ships of other countries to exercise the right of innocent passage and freedom of overflight, while periodically prohibiting fishing for foreign ships. They thus exercise certain sovereign rights on the continental shelf and the high seas in a manner not provided by the UNCLOS. Such activity of the PRC should be understood in the broader geopolitical context of the South China Sea as an important communication route that connects with the Indian Ocean through the Strait of Malacca. Recognition of any Chinese rights related to the discussed doctrine would mean not only recognition of the political and military supremacy of the PRC over the South China Sea but also the international legal liquidation of the high seas enclave, i.e. an area beyond the jurisdiction of any state, located in the middle of the South China Sea, outside the 200-mile exclusive economic zones of all coastal states.

The other states claiming rights to the Spratly Islands have no own demands in this respect. As members of the Association of Southeast Asian Nations, they have a relatively permanent mechanism for political resolution of differences through consensus (the so-called ASEAN way). The above means that the main line of dispute regarding the Spratly Islands and the overlapping claim areas divides the PRC and other countries.

IX

The problem of legal title to the Spratly Islands and adjacent maritime areas is important not only from the point of view of the geopolitics of the Southeast Asian region but also from the practice of international law. This is because, in 2013, the government of the Republic of the Philippines sued the PRC before the Permanent Court of Arbitration (hereinafter PCA). The PRC did not recognize the jurisdiction of the PCA in this case, recalling the thesis about historical rights to the disputed portion of the South China Sea and the islands located therein and other physiographic objects. In its 2016 decision, the PCA generally ruled in favour of the Republic of the Philippines¹⁹. The PCA concluded that most of 'the nine-dash line' area encompasses the PRC's exclusive economic zone and continental shelf, demarcating them from the Spratly Islands, to which the PRC makes claims. It found that by establishing the above-mentioned line, the PRC does not claim rights to the South China Sea within the UNCLOS meaning of the territorial sea, so any claims, i.e. the exercise of certain

¹⁹ South China Sea Arbitration, *op. cit.*

sovereign rights of the coastal state, are from the international law standpoint ineffective. The PCA found that the PRC's argumentation of historical rights or the claims to the South China Sea as 'historical waters' can only be recognized in relation to the area that constitutes the exclusive economic zone and continental shelf of the PRC (par. 225 and 298.1 of the judgment). Moreover, the UNCLOS does not provide for the establishment of any maritime areas not listed in the convention, that could limit the freedoms of the high seas, including the non-conventional concept of 'historical rights' (par. 261–262 of the judgment). At the same time, the PCA ruled that it is impossible to draw a baseline from the coast of the Spratly Islands, because none of the physiographic objects, *nomen omen* called islands, is an island within the meaning of the UNCLOS (par. 540–551).

X

In the light of the above findings, several theses can be presented that are important for the political situation in the East Asian region in the third decade of the 21st century:

- a) attempts to establish primary legal titles to disputed areas are unproductive due to the complexity of history and the ineffectiveness of invoking the concept of historical rights or ancient legal title before international judicial bodies²⁰;
- b) while the source of disputes in the South China Sea is primarily the possibility of designating exclusive economic zones based on the disputed territories (the Spratly Islands), the current position of the PCA is clearly against this, as it does not recognize them as islands within the meaning of the UNCLOS;
- c) it is reasonable to doubt at least some of the PRC's claims to the areas of the South China Sea under the UNCLOS and the legal validity of 'the nine-dash line' doctrine. Indeed, there is a general tendency of all parties to the disputes in the East Asian region to refer to the concept of historical rights when justifying their legal titles to these areas (referring to both land and sea areas) and effective occupation from which adverse titles can be derived. This circumstance makes it difficult to resolve the above disputes based on generally recognized norms of international law;

²⁰ Cf. R. Kwiecień, *Prawa historyczne*, [in:] J. Symonides, D. Pyć (red.), *Wielka encyklopedia prawa*, t. 4, *Prawo międzynarodowe publiczne*, Fundacja "Ubi societas, ibi ius", Warszawa 2014, p. 365.

d) the importance of international courts for the development of the situation in the East Asian region is limited, mainly due to the attitude of the Chinese authorities, which strives for a political solution to disputes in bilateral relations, also conducting the so-called salami tactics, i.e. during bilateral talks with individual countries. Contemporary international law does not provide a clear answer as to how to resolve the territorial disputes discussed above. This is because, in the case of overlapping maritime areas claimed by individual countries, the UNCLOS does not contain any instructions. Under art. 123 of that act, states bordering enclosed and semi-enclosed seas are only recommended to “cooperate with each other in the exercise of their rights and in the performance of their duties” under the UNCLOS. Hence, the UNCLOS provides its member states with a vast number of dispute settlement opportunities: under the jurisdiction of the International Court of Justice, the International Tribunal for the Law of the Sea, by arbitration and special arbitration (annexes VI–VIII to the UNCLOS)²¹.

The above allows us to conclude that possible resolution of territorial disputes over island areas in East Asia may be achieved through the use of force or the threat of its use, and therefore contrary to the provisions of art. 2 sec. 3 and 4 of the UN Charter.

Bibliography

Literature

- Aandahl F. (ed.), *Foreign relations of the United States, 1951. Asia and the Pacific (in two parts)*, vol. 6, part 1, US Government Printing, Washington 1977.
- Barcik J., Srogosz T., *Prawo międzynarodowe publiczne*, wyd. 3, C.H. Beck, Warszawa 2017.
- Budd C., Ahlawat D., *Reconsidering the Paracel Islands Dispute: An International Law Perspective*, “Strategic Analysis” 2015, vol. 39, no. 6, pp. 661–682.
- Bugajski D.R., *Chińsko-japońskie spory morskie*, “Prawo Morskie” 2013, vol. 29, pp. 197–206.
- Czachor R., *Spór o Wyspy Kurylskie w perspektywie prawa międzynarodowego publicznego i stosunków międzynarodowych. Studium krytyczne*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2024.
- Enyew E.L., *Sailing with TWAIL: A Historical Inquiry into Third World Perspectives on the Law of the Sea*, “Chinese Journal of International Law” 2022, vol. 21, no. 3, pp. 439–497.
- Furtado X., *International Law and the Dispute over the Spratly Islands: Whither UNCLOS?*, “Contemporary Southeast Asia” 1999, vol. 21, no. 3, pp. 386–404.

²¹ J. Barcik, T. Srogosz, *Prawo międzynarodowe publiczne*, wyd. 3, C.H. Beck, Warszawa 2017, pp. 296–298.

- Gjetnes M., *The Spratlys: Are They Rock or Islands?*, “Ocean Development & International Law” 2001, vol. 32, no. 2, pp. 191–204.
- Hong N., *UNCLOS and Ocean Dispute Settlement: Law and Politics in the South China Sea*, Routledge, London 2012.
- Hong S.Y., Dyke M. van (eds), *Maritime Boundary Disputes, Settlement Processes, and the Law of the Sea*, Martinus Nijhoff Publishers, Leiden 2009.
- Kim J., *Territorial Disputes in the South China Sea: Implications for Security in Asia and Beyond*, “Strategic Studies Quarterly” 2015, vol. 9, no. 2, pp. 107–141.
- Kraska J., Long R., Nordquist M.N. (eds), *Peaceful Maritime Engagement in East Asia and the Pacific Region*, Brill–Nijhoff, Leiden–Boston 2023.
- Kubiak K., Kustra W., *Zatargi o archipelagi na Morzu Wschodniochińskim i Morzu Japońskim jako przykłady współczesnych sporów terytorialnych w obrębie obszarów morskich*, “Zeszyty Naukowe Akademii Marynarki Wojennej” 2005, no. 1(160), pp. 57–68.
- Kwiecień R., *Prawa historyczne*, [in:] J. Symonides, D. Pyć (red.), *Wielka encyklopedia prawa*, t. 4, *Prawo międzynarodowe*, Fundacja “Ubi societas, ibi ius”, Warszawa 2014, p. 365.
- Łuszczuk M., *Spór o wyspy Diaoyu/Senkaku w świetle zasady efektywnej okupacji*, “Studia Iuridica Lublinensia” 2003, no. 3, pp. 81–94.
- Ma X., *The Spratly Islands and International Law: Legal Solutions to Coexistence and Cooperation in Disputed Areas*, Brill–Nijhoff, Leiden–Boston 2022.
- Makowski A., Kubiak K., *Współczesne spory morskie – na przykładzie zatargów o archipelagi na Morzu Wschodniochińskim i Morzu Japońskim*, “Prawo Morskie” 2005, vol. 21, pp. 61–73.
- Mälksoo L., *Russian Approaches to International Law*, Oxford University Press, New York 2015.
- Nasu H., Rothwell D.R., *Re-Evaluating the Role of International Law in Territorial and Maritime Disputes in East Asia*, “Asian Journal of International Law” 2014, no. 4, pp. 55–79.
- Piątkowski M., *Chińskie roszczenia terytorialne na Morzu Południowochińskim w świetle prawa międzynarodowego*, [in:] T. Gadkowski (red.), *Bezpieczeństwo XXI wieku. Szanse – zagrożenia – perspektywy. Aspekty prawne*, Silva Rerum, Poznań 2018, pp. 97–109.
- Roberts A., *Is International Law International?*, Oxford University Press, Oxford–New York 2017.
- Talmon S., Jia B.B., *The South China Sea Arbitration: A Chinese Perspective*, Bing Bing Jia, Oxford–Portland 2014.
- The South China Sea Arbitration Awards: A Critical Study*, “Chinese Society of International Law” 2018, vol. 17, no. 2, pp. 207–748.

International and domestic legal acts

- Agreement Between the United States of America and Japan Concerning the Ryukyu Islands and the Daito Islands [The Okinawa Reversion Agreement], Washington–Tokyo 1971, <http://ryukyu-okinawa.net/pages/archive/rev71.html> [accessed: 19.03.2024].
- Charter of The United Nations and Statute of the International Court of Justice, San Francisco 1945, <https://treaties.un.org/doc/publication/ctc/uncharter.pdf> [accessed: 19.03.2024].

- Governmental and Administrative Separation of Certain Outlying Areas from Japan (SCAP-IN-677), www.cas.go.jp/jp/ryodo_eg/shiryo/takeshima/detail/t1946012900101.html [accessed: 19.03.2024].
- Japan and Republic of Korea Treaty on Basic Relations, Tokyo 1965, <https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%20583/volume-583-I-8471-English.pdf> [accessed: 19.03.2024].
- Presidential Declaration of Sovereignty and Adjacent Seas, 1952, trans. S. Rhee, https://en.wikisource.org/wiki/Presidential_Proclamation_of_Sovereignty_over_Adjacent_Seas [accessed: 19.03.2024].
- Security guarantees for the Korean territory within the so-called gen. MacArthur's line should remain in force until the San Francisco Peace Treaty entered into force, what took place on April 28, 1952. The authorities of the Republic of Korea, which was not a party to this treaty, announced the Syngman Rhee Line on January 18, 1952.
- The Cairo Declaration, 1943, <https://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/cairo-declaration> [accessed: 19.03.2024].
- United Nations Convention on the Law of the Sea, Montego Bay 1982, www.un.org/depts/los/convention_agreements/texts/unclos/unclos_e.pdf [accessed: 19.03.2024].

International Courts' Rulings

- South China Sea Arbitration (*The Republic of Philippines v. The People's Republic of China*), 2013, <https://pca-cpa.org/en/cases/7> [accessed: 19.03.2024].
- Sovereignty over Pedra Branca/Pulau Batu Puteh, Middle Rocks and South Ledge (*Malaysia v. Singapore*), I.C.J. Reports 2008, 12.
- Sovereignty over Pulau Ligitan and Pulau Sipadan (*Indonesia v. Malaysia*), I.C.J. Reports 2002, 625.

Abstract

The following paper delves into the legal problems of the East Asian territorial disputes around islands located in the Japan Sea and the South China Sea (Takeshima/Dokdo, Senkaku Islands, Paracel Islands, and Spratly Islands). It discusses the content of the legal claims raised by every part of the disputes and critically assesses its validity under public international law. The paper concludes that the widely accepted legal mechanisms of settling territorial disputes rely on the UN Charter provisions of good faith and by peaceful means. The UN Convention on the Law of the Sea does not fully regulate the issue of concurrent claims regarding maritime areas. What is more, the recent political developments that took place in the third decade of the 21st century allow us to assume that contemporary, Western-centric international law would not be effective in the resolution of these territorial disputes.

Key words: public international law, international law of the sea, territorial disputes in East Asia, political rivalry in East Asia

UNIWERSYTET
Andrzeja Frycza Modrzewskiego
w Krakowie

<https://doi.org/10.48269/2451-0610-ksm-2024-002>

Polina Khmilevska

<https://orcid.org/0000-0001-8434-8116>
polinakhmilevska@yahoo.com

Russia's soft and sharp power on the example of policy towards Ukraine

Introduction

The concept of the soft power introduced by Joseph Nye in early 2000s used to be something new and intriguing. States started to learn and implement it into local strategies of the foreign policies, but leaving behind what was not serving and adding in new what was beneficial. Also, it turned out that the Nye's logic initially concerned only the democratic model of a state, whereas applying it to the autocratic or authoritarian models would sum into something different.

With the ongoing full-scale invasion of Ukraine by Russia, it is important to analyze how Russian propaganda machine penetrates not only in Ukraine, but into the minds of people all over the world. The most obvious example of that is the astonishment of the world community on the full-scale war Russia started. With all the western thinkers and policy makers who assured the masses on impossibility of wars in 21st century, the conclusion would be either the world underestimated Russians, or Russia simply deceived the world, or just both.

This article shall analyze the concepts of soft and sharp power and how it has been used by the Russian state in Ukraine to create informational and political chaos over the last decade. More specifically, the aim would be to indicate how Russians fight against Ukraine not only on the battlefield, but also at the information and cyber space, at the political and cultural levels. The article will try to answer the questions like: Why sharp power is a threat to the global security and democracy? Which consequences of using the sharp power by Russia in its war against Ukraine? Why sharp power became the key instrument for the authoritarian states?

For the research several methodologies have been used, such as legal and institutional, but mainly empirical – observation and description, including analysis, synthesis, classification, induction and deduction. Also, some of the data have been analyzed from the statistical and systematic perspective, the article includes several case studies that illustrate suggested examples. The resources that have been used for this research are mainly academic articles and monographs, as well as formal reports of international organizations, but also some credible political journals and papers.

Concept of soft power and growing popularity of sharp power

Joseph Nye formulated ‘soft power’ as “getting others to want the outcomes that you want”¹, in other words co-opting people rather than coercing them. He further developed that when leaders in authoritarian countries can use ‘hard power’ – coercion and commands, leaders in democratic countries need to rely on inducement and attraction. That ability to form preferences demands the leader to have attractive personality, culture, moral authority, political values and institutions, implementing policies that are seen as legitimate. If a leader represents values that others want to follow, it will cost less to lead.

Means or assets of ‘soft power’ differ from traditional ‘hard power’, as it uses not money or threat, but attraction to the same values and contribution to achieving them. This, of course, demands from political leaders and their electorate to have increased morale and generally appeals to the paradigm in which all human beings tend to peace and security. This is very liberal approach, and mostly associated with Western societies, especially with the United States².

¹ J.S. Nye, *Soft Power: The Means To Success In World Politics*, Public Affairs, New York 2009, p. 20.

² *Ibidem*.

Sharp power is the latest term in international relations, derived from above mentioned soft power, that was firstly introduced by Christopher Walker and Jessica Ludwig and is described as “the use of manipulative diplomatic policies by one country to influence the political system of a target country”³. The main characteristics is that it uses aggressive and subversive policies by authoritarian governments as a projection of state interests in democratic countries. Walker and Ludwig highlight, that in contrast to soft power, sharp power “pierces, penetrates, or perforates the political and information environments”⁴. Nye himself says, that sharp power is the reality of contemporary hard power and suggests that it includes both voluntarism and coercion in the manipulation of ideas as expressed in hard power⁵. Taking advantage of the open information environment of democracies, the authoritarians’ sharp power efforts are typically difficult to detect, meaning they benefit from a lag time before the targeted democracies realize there is a problem.

Furthermore, Nye points out, that sharp power needs to be differentiated as a separate type of power, as it deceptively may be recognized as a soft power – distinction between them may be very difficult. The main distinction here is that sharp power takes persuasion (which is the choice on how to frame the information) into deliberate deception, which limits the voluntary choices in the targeted society and crosses the line into coercion and form of hard power. The real challenge for democratic societies is how to respond to sharp power, as overreacting with authoritarian measures may damage the civil society (foundations, universities, *etc.*) which is the main source of soft power⁶. So, we may say, that what we have to date understood as ‘soft power’ when speaking of authoritarian regimes might be more properly labeled as ‘sharp power’.

However, when it comes to Russia, according to Nye the Soviet Union also had its own soft power, especially after the World War II communist ideology gained its attractiveness due to its resistance to fascism and idea of decolonization for the post-colonial countries. However, crushing of Hungarian and Prague Spring revealed the real intentions of Kremlin and undermined their reputation. In 21st century Russia’s culture was regarded as attractive, although having little global presence. The concept of soft power was not gaining much interest in Russia in early 2000s, as it completely contradicted

³ C. Walker, J. Ludwig, *The Meaning of Sharp Power*, Foreign Affairs, 16.11.2017, www.foreignaffairs.com/articles/china/2017-11-16/meaning-sharp-power [accessed: 3.08.2024].

⁴ *Ibidem.*

⁵ J. Knight, *Knowledge Diplomacy in International Relations and Higher Education*, Springer International Publishing, Cham 2022, pp. 34–35.

⁶ *Ibidem.*

with Russian tradition and way of thinking – tsarist and later Soviet power was unilateral and authoritarian, almost always relying on harsh violence and repression.

Rather, what is observable, is that Soviet KGB's strategies of disinformation and penetration into the information field transformed into Russia's FSB methodologies that they have been excelling since the collapse of the Soviet Union. They have been distracting and manipulating every country or region that they eventually planned to invade and occupy, namely Chechnya, Transnistria, Georgia, Ukraine. Some countries have not been invaded, but still remain under Russia's influence in information field like Kazakhstan, Belarus and Armenia.

When it comes to sharp power, mainly China and Russia are exposed as an example of states using this instrument. The widespread attention to it has been drawn when these countries started to work on global scale – when Russia's outreach could disrupt the 2016 presidential elections in US, that's when the world took it seriously. However, this is only the result of FSB exercising and excelling the skills of sharp power on smaller scale during 90s and 2000s, now they can alter the public opinions all over the world, does not matter if it is in Europe or Americas. They realized that they could achieve their objectives by making democracy appear to be relatively less attractive. Russian disinformation efforts have since constituted a relentless, multidimensional attack on the prestige of democracies – the United States and leading European Union countries especially – and on the ideas underlying democratic systems⁷.

The effects of the sharp power are multidimensional and can be analyzed in such spheres as media and information, knowledge and academia, technology and commerce and capital. Firstly, in the age of information, local media in weakened democracies may face financial shortages, which gives the authoritarian powers space for bribery and manipulation, creating a vacuum in local reporting that authoritarian state media outlets seek to fill through direct and indirect means. Secondly, knowledge sector initiatives of the authoritarian states aim to compromise the systems that facilitate the exchange of ideas, while appropriating knowledge generating institutions, to the extent that they are permitted to do so, as their own platforms of influence. Thirdly, technological innovations and platforms are being actively developed and implemented by the authoritarians, while also using vulnerable situation of the lack of crafting rules and limitations in democratic countries. Finally,

⁷ National Endowment for Democracy, *Sharp Power: Rising Authoritarian Influence: New Forum Report*, 2017, www.ned.org/sharp-power-rising-authoritarian-influence-forum-report [accessed: 3.08.2024].

authoritarian corrosive capital is enabled by a lack of strong legal safeguards and robust accountability and transparency mechanisms⁸.

Sharp power as a preparation for occupation

If we focus on Russia's war against Ukraine, it is observable, that Russia's intention to 'get back Ukraine' appeared right after Ukraine's gaining independence in 1991 and then has been established as a key element of their external policy after Putin took over the power. Speaking at the first World Congress of compatriots on October 11, 2001 he said that from now on, Russia will deal with those who, due to the geopolitical transformations of the 20th century, found themselves 'outside the historical homeland'⁹. The political doctrine of Russia is still imperialistic, and it cannot and will not live without Ukraine, and as we can see nowadays they are ready to throw every resource to keep Ukraine within the empire.

Although in this article the main focus will be on the years before the full-scale invasion and after it, it worth mentioning how Russia cut, razor-like, into the fabric of a society of Ukraine, stoking and amplifying existing divisions long before the full scale invasion. By the example of the sharp power reports made by National Endowment for Democracy, sharp power of Russia targeting Ukraine will be analyzed in four dimensions, however the most paramount are media, knowledge and culture, capital and commerce.

There are three main parts to Russian sharp power strategy in the media sphere. The first is to reach media consumers through the Kremlin's own state media outlets, globally that means newspaper "Russia Beyond", which is inserted into local papers in some 27 countries using 16 languages; external television broadcaster *RT* and the *soi-disant* news agency and external radio broadcaster Sputnik are even more widely available, producing content in dozens of languages. The second part of the Russian media strategy is to use financial and other means to influence mainstream media in target countries. The third part of the strategy is clandestine or indirect pressure. This can take

⁸ National Endowment for Democracy, *A Full-Spectrum Response to Sharp Power: The Strengths and Vulnerabilities of Open Societies*, 2021, www.ned.org/wp-content/uploads/2021/06/A-Full-Spectrum-Response-to-Sharp-Power-The-Vulnerabilities-and-Strengths-of-Open-Societies-Walker-Ludwig-June-2021.pdf [accessed: 9.08.2024].

⁹ В. Ільницький, В. Старка, М. Галів, *Російська пропаганда як елемент підготовки до збройної агресії проти України* [Russian propaganda as an element of preparation for armed aggression against Ukraine], "Ukrainian Historical Journal" 2022, issue 5, pp. 43–55, doi.org/10.15407/uhj2022.05.043.

the form of secret financing of competitors, disguised mergers and acquisitions, and the bribery of key staff. Or it can involve news outlets that have no overt connection with Russia¹⁰.

When Russia initially started the war against Ukraine in 2014 with seizure of Crimea and the violent insurrection in the Donbas in 2014, it has been already the result of the long-term carefully planned information propaganda campaigns. Researchers say, that Russia's information war against Ukraine is equally violent and horrific as the military one. 'Troll factories' (organizations that employ people who publish comments on the Internet according to the purpose of customers using fake profiles in social networks); 'bots' (programs that automatically send messages, for example, in response to the appearance of a keyword); 'fakes' (false news messages intended to mislead media users), as well as texts, videos, audio, images, memes, *etc.* At the same time, individual political, public and even religious groups can be tools of information warfare. The main task of the Kremlin has become to 'undermine' Ukraine from the inside, to create the belief that Ukraine and Ukrainians are inextricably linked with the image of Russia as a Eurasian state¹¹.

Back in 1990, a famous Russian writer and former dissident Aleksandr Solzhenitsyn published an article where he was discussing that Russia should remain in its sphere of influence only two republics – Belarus and Ukraine. Thus, Revisionist statements of individual leaders of the Russian Federation and many publications of articles with Russian-chauvinistic opinions of public opinion leaders that the collapse of the USSR was the biggest 'geopolitical mistake' and 'tragedy' testified that Russia will begin 'collecting Russian lands' again in a short historical time¹².

After the 2000 elections, Putin's entourage gradually took control of the mass media funds. That is why, a key role in shaping the Russian cultural and informational world has been assigned to television. Just as in the USSR, television created an illusory comfortable world of a happy Soviet society, where everyone enjoys life, the thesis was popularized that Vladimir Putin is the leader who will 'revive the state greatness of Russia'. In 2006, Putin formulated the

¹⁰ National Endowment for Democracy, *Firming Up Democracy's Soft Underbelly: Authoritarian Influence and Media Vulnerability*, 2020, www.ned.org/sharp-power-democratic-resilience-series-firming-up-democracys-soft-underbelly [accessed: 11.08.2024].

¹¹ О.А. Джус, *Ключові показники ведення інформаційної війни Росії проти України* [Key indicators of information warfare Russia against Ukraine], Military Institute of the Taras Shevchenko National University of Kyiv, 2023, <https://jpl.donnu.edu.ua/article/view/14103> [accessed: 13.08.2024].

¹² В. Ільницький, В. Старка, М. Галів, *Російська пропаганда..., op. cit.*

doctrine of 'bringing economic opportunities in line with political status'. Its essence can be reduced to the fact, that Russian Federation tried to influence the behavior of other states through different dimensions like cultural and civilizational, educational and scientific, foreign policy, the so-called network system of Public Diplomacy. In practice, the old networks of Russian special services (FSB), following the example of the Soviet KGB, were given the new instructions, and in Europe, instead of communist cells, they have started to sponsor radical political forces¹³.

In 2010s Russian propaganda starts to actively develop the myth of historical victory in the World War II, with glorification of 'victory of grandpas', slogans 'we can repeat', St. George's ribbons and Immortal Regiments. The long living narrative about dividedness of Ukrainian nation between citizens of the West and East of Ukraine acquire aggressive features, more precisely between Ukrainian and Russian speakers.

All these narratives are vocalized through different broadcasting channels, that has been gradually connected directly or indirectly to Russia, or have been acquired by the people that are close to Putin. The example can be Viktor Medvedchuk, who has been arrested by the Security Service of Ukraine in 2022 and then eventually swapped in prisoners exchange between Russia and Ukraine in 2023. Among numerous allegations of Viktor Medvedchuk is involvement in a plot to set up a collaborator government in the wake of a Russian invasion, financing of terrorism in separatists DNR and LNR, illegal exploitation of natural resources in Ukraine's Russian-annexed Crimea, and many more. Most importantly, in February 2021, the president sanctioned Medvedchuk and ordered three Kremlin-linked TV channels that are thought to have been owned by the oligarch off the air for promoting anti-Ukrainian propaganda¹⁴.

Among the channels were 112 Ukraina, NewsOne, ZIK, Nash, which were opened in different times starting from early 2000s, and it worth mentioning that they were functioning mostly in Russian language or always had invited Russian-speaking guests. As Detector of Media suggests these channels created the 'anti-journalism' in Ukraine, meaning:

- artificially constructed reality – from scraps that are beneficial to the customer, distorted and fictional information picture in which any insignificant element can be godlessly exaggerated, but the most important events are absent;

¹³ *Ibidem*.

¹⁴ Z. Sheftalovich, *Ukraine announces capture of top Putin pal Viktor Medvedchuk*, Politico, 13.04.2022, www.politico.eu/article/ukraine-capture-viktor-medvedchuk-putin-russia [accessed: 14.08.2024].

- fakes that are repeated so confidently, unconditionally and often that they become ‘well-known facts’ – for example, about the ‘artificial origin of the coronavirus’;
- hatred, deliberately fueled and inflated. Not only to the political or ideological opponents of the media owner – its objects can be various groups or images of the enemy, internal or external (to Soros, IMF, LGBT community, *etc.*)¹⁵.

Adding to already mentioned narratives, the channels justified the annexation of Crimea, blamed Ukrainian government for Donbas war or called it civil war, spread hatred to Ukrainian language and culture as well as to the West and NATO, *etc.*¹⁶

Another example of the Russian sharp power but in cultural and scientific sphere is the private project of Russian oligarchs started in 2016 in Babyn Yar near Kyiv – a complex of memorials on the grounds, honoring the victims of a massacre that took place there during World War II. Critics of the Babyn Yar project have cast it as part of this ‘hybrid war’ against Ukraine, a Trojan horse in the form of a Holocaust memorial. The memorial was not about honoring the memory of the victims, but rather manipulating it, by subtly shifting blame for the massacre onto Ukrainians, which was also in turn supported by the media propaganda¹⁷. The worries of the civil society have grown when Russian director Ilya Khrzhanovsky became the artistic director of the project. European historians and scientists that have worked on the project were expressing their concerns on the approach of Khrzhanovsky and eventually were resigning from the project – Austrian historian Dieter Bogner explained that he was shocked by the fact that, according to the artistic director’s plan, visitors were supposed to find themselves in the role of victims, collaborators, Nazis and prisoners of war who were forced to burn corpses. Bogner also

¹⁵ K. Yanchenko, A. Shestopalova, G. von Nordheim, K. Kleinen-von Königslöw, ‘*Repressed Opposition Media*’ or ‘*Tools of Hybrid Warfare*’? *Negotiating the Boundaries of Legitimate Journalism in Ukraine Prior to Russia’s Full-Scale Invasion*, “The International Journal of Press/Politics” 2024, vol. 29, issue 2, pp. 351–370.

¹⁶ Я. Зубченко, *Чому закриття каналів Медведчука — це не наступ на свободу слова* [Why closing Medvedchuk’s channels is not an attack on freedom of speech], Detektor Media, 3.02.2021, <https://detector.media/infospace/article/184529/2021-02-03-chomu-zakryttya-kanaliv-medvedchuka-tse-ne-nastup-na-svobodu-slova> [accessed: 16.08.2024].

¹⁷ S. Shuster, *Is Ukraine’s New Holocaust Memorial Also an Instrument of Kremlin Propaganda?*, Time, 29.09.2021, <https://time.com/6102593/ukraine-holocaust-memorial-kremlin-propaganda> [accessed: 16.08.2024].

left the project because of the idea of gamifying zing death, calling the new concept 'Holocaust-Disney'¹⁸.

One of many examples of Russian sharp power in commercial sphere is energy blackmail and energy terrorism, that Russia has been using since early 2000s. The official document from 2003 'Energy strategy of the Russian Federation until 2020'¹⁹ states: "Russia has significant energy reserves resources and a powerful fuel and energy complex, which is the basis for development of economy, a tool for implementing domestic and foreign policy"²⁰. Russia implemented energy pressure on Ukraine in 2006 and 2009 (the so-called 'gas wars') and in 2013, when, in order to prevent the signing of The Association Agreement with the EU and for Ukraine's accession to the Customs Union, began to discriminate Ukrainian exports to the Russian Federation, causing Ukraine economic damage²¹.

How Sharp Power is used by Russia in its war against Ukraine

With the start of the full scale invasion Ukraine is at the epicenter of the first live information war between Russia and the West. In fact, it is an evolutionary version of the Cold War, which "lasted from 1946 to 1989 and involved an economic, ideological, and political confrontation between the East (USSR) and the West (USA)"²². With the help of psychological pressure on Ukrainian society, the aggressor country is trying to destabilize the internal situation in Ukraine, penetrating in media, politics, social networks, *etc.* Starting from the speech of the president Putin from 21.02.2022, he denies the fact of Ukraine's independence and legitimacy of the current government (after 2014), distorts the historical past, in particular the words "Modern Ukraine is completely cre-

¹⁸ M. Shchur, "The problem is not in Hrzhanovsky, the problem is in Putin" – *Zisels on the Babyn Yar project*, Radio Svoboda, 14.05.2020, www.radiosvoboda.org/a/memorial-babyn-yar-maje-buty-ukrajinsky-projekt-zisels/30611160.html [accessed: 16.08.2024].

¹⁹ Н. Горло, *Енергетичний шантаж і енергетичний тероризм як загрози національній безпеці України* [Energy blackmail and energy terrorism as threats to Ukraine's national security], "National Interests of Ukraine" 2024, vol. 2, no. 2, p. 498, [https://doi.org/10.52058/3041-1793-2024-2\(2\)-494-504](https://doi.org/10.52058/3041-1793-2024-2(2)-494-504).

²⁰ *Ibidem*. Translation – P.K.

²¹ *Ibidem*.

²² Б. Синчак, *Прямоефірна інформаційна війна та російсько-українська війна 2022-го на медійному плацдармі* [Direct-air information war and the Russian-Ukrainian war of 2022 on the media bridgehead], "Ukrainian Information Space" 2022, vol. 2, no. 10, p. 89, <https://doi.org/10.31866/2616-7948.10.2022.269826>. Translation – P.K.

ated by Russia because of the rejection of part of its historical territories, and no one asked the residents anything”²³, these and other theses are disorienting in nature, direct threats should be attributed to intimidation, including statements about “readiness to show what it means for Ukraine a real decommunization”²⁴, and words about, that “responsibility for the possible continuation of bloodshed is on the conscience of the ruling regime in Ukraine”²⁵.

It is very important to look carefully not only to Russian media or ‘pro-Russian’ media in Ukraine, that mostly have been banned thanks to the active civil society in Ukraine, but it is important to see how Russia uses ‘liberal’ Russian media or so-called ‘opposition’ or ‘independent’ media, that have been repressed in Russia and fled to other countries. They create an image of existence of real opposition in Russia and any ‘democratic’ model of society. With careful research these media resources can turn out to be just another means of sharp power.

The examples can be very popular online journal Meduza and TV broadcasting channel Dozhd (TV Rain). Both of them fled to Latvia after the Russia’s full scale invasion of Ukraine, as they have been certified as foreign agents in Russia and could not carry on with their work there. Interestingly enough, Dozhd have functioned not long, as the authorization has been cancelled by Latvia’s media watchdog after the court’s decision related to threats to national security and public order. Dozhd was airing a map labeling Crimea as Russian territory, calling Russian forces ‘our army’, as well as the journalist spoke about the conditions in which Russian soldiers live, and said that many soldiers could be helped with equipment and basic amenities at the front²⁶.

Meduza admits Russia wages a war in Ukraine and criticizes Putin’s regime from the first day of the full-scale war. However, a study by Detector Media says that 55% of Meduza’s publications on July 1–21 contained Russian propaganda narratives, in particular, that it is ‘not entirely clear’ who is shelling Ukrainian cities and that Ukraine has abandoned residents of the occupied territories. From time to time, Meduza’s publications refer to the DNR and LNR, as if they really exist and are states – not terrorist organizations that control part of the territories occupied by Russia. Meduza also repeats the Russian government’s claims of a ‘preemptive strike against

²³ *Ibidem*, p. 91. Translation – P.K.

²⁴ *Ibidem*. Translation – P.K.

²⁵ *Ibidem*. Translation – P.K.

²⁶ N. Camut, *Latvia shuts down exiled Russian TV channel Dozhd*, Politico, 6.12.2022, www.politico.eu/article/latvia-media-regulator-shut-down-russia-tv-dozhd [accessed: 18.08.2024].

NATO' and the narrative that "not only Putin but also Western politicians are to blame for the war"²⁷. Yet, unfortunately, western media still make references to Meduza and considers it as independent platform, retranslates the information that they publish.

Another sphere of intervention is religion, that is vital topic in Ukraine, especially due to the newly passed law that bans Russian-aligned church. Orthodox Christianity is the most prevalent religion in both Russia and Ukraine, and until the Soviet breakup both belonged to the same hierarchy, under the patriarch in Moscow. The Orthodox Church of Ukraine, that broke from the Russian church in 1990, still had the minority of followers in Ukraine and has not been considered as legitimate, neither it possessed the important holy sites of Ukraine²⁸. Furthermore, in 2019 president Petro Poroshenko initiated the creation of Orthodox Church of Ukraine as the sole legitimate and independent Orthodox church in Ukraine by the Patriarch of Constantinople, *primus inter pares* among Orthodox Church hierarchs worldwide, who granted Poroshenko a church document (*tomos*)²⁹.

With the beginning of war in 2014, Russian Orthodox Church has infused it the conflict from its earliest stirrings – a Russian commando team sheltered in a monastery before igniting the first violence in the conflict as Russia fomented an uprising in eastern Ukraine in 2014. The leader of the Russian Orthodox Church, Patriarch Kirill, blessed the Russian invasion in 2022. And an archimandrite, or top religious official, from the southern Ukrainian region of Kherson attended a Kremlin ceremony when Russia claimed to annex the region. The Ukrainian police have arrested or investigated several dozen priests for espionage or spreading Russian propaganda³⁰. What is more, there were many examples of priests who were helping Russian army or were aggressive and violent to the Ukrainian soldiers who attended the service in churches. Indeed, Russian Orthodox Church poses a uniquely subversive threat – a widely trusted institution that is not only an incubator

²⁷ O. Moroz, *From 'good' to 'helpful': How Russian opposition plays along with Kremlin propaganda – study*, *Ukrainska Pravda*, 9.11.2022, www.pravda.com.ua/eng/articles/2022/11/9/7375505 [accessed: 19.08.2024].

²⁸ A.E. Kramer, *Ukrainian Lawmakers Pass Bill Aiming to Ban Russian-Aligned Church*, *The New York Times*, 20.08.2024, www.nytimes.com/2024/08/20/world/europe/ukraine-orthodox-church-russia.html [accessed: 20.08.2024].

²⁹ N. Petro, *The Gospel According to Poroshenko: Politics, Religion, and the New Church of Ukraine*, *Yale Journal of International Affairs*, 4.04.2019, www.yalejournal.org/publications/the-gospel-according-to-poroshenko-politics-religion-and-the-new-church-of-ukraine [accessed: 20.08.2024].

³⁰ A.E. Kramer, *Ukrainian Lawmakers...*, *op. cit.*

of pro-Russia sentiment but is also infiltrated by priests, monks and nuns who have aided Russia in the war³¹.

It is also important to note, that Russia still uses sharp power to penetrate into Ukrainian politics, some Russian-aligned politicians are still sitting in the Ukrainian parliament, as well as in local structures. Despite the fact, that Ukraine has banned pro-Russian political party Opposition Platform, its former members still play a decisive role in Parliament and have people deputy mandates. Prior to the 2022 invasion, several of them, including Medvedchuk, were arrested and charged with treason. Opposition Platform party's chairman Yuri Boiko told Parliament that February 24th (when Russia invaded Ukraine) divided politicians into two groups and ensured that members who left the country do not exist for the party. Boiko's speech was a striking transformation for a politician who, just hours before the first Russian missiles hit Ukraine, had told Russian media that Ukrainian authorities were escalating the conflict in the Donbas region and failing to implement the Minsk cease-fire and peace agreements³².

Interestingly, Boiko holds status of a 'Hero of Ukraine', the highest national title that can be conferred upon a citizen which he received back in 2004, after rising through the country's oil industry to lead Naftogaz, the giant state-owned oil and gas company, and then becoming deputy energy minister under then-prime minister Viktor Yanukovich. Three years later, Boiko became one of the leaders of Yanukovich's Party of Regions (POR) and held several posts under his presidency. After the Euromaidan Revolution of 2014, when POR was pushed out of government and Yanukovich fled to exile in Russia, Boiko remained in Ukraine and reincarnated the fractured party into 'Opposition Bloc'. Now, during full scale war with Russia MPs from Opposition Platform remain as deputy heads of nine parliamentary committees and still have influence on law-making. Despite the fact, that recent opinion poll showed only 3% of respondents wanted MPs from Opposition Platform (or other pro-Russian parties) to hold on to their seats until the next election, they will remain there until the war is over, according to the Constitution³³.

³¹ *Idem*, *Clergymen or Spies? Churches Become Tools of War in Ukraine*, The New York Times, 31.12.2022, www.nytimes.com/2022/12/31/world/europe/orthodox-church-ukraine-russia.html [accessed: 20.08.2024].

³² I. Burdyga, *These are the men Russia wanted to put in charge of Ukraine*, openDemocracy, 4.03.2023, www.opendemocracy.net/en/odr/ukraine-russia-opposition-platform-for-life-medvedchuk-boiko [accessed: 21.08.2024].

³³ *Ibidem*.

Conclusions

The research has clearly shown that concept of the sharp power reflects the contemporary reality. It has been there for quite some time, while the democracies have been building up their free information space, authoritarian regimes were finding the ways to use it. In today's world, when every piece of information can be checked, every event or action can be documented, it becomes extremely difficult to prove right or wrong, especially when there is an aim to manipulate facts and people.

Sharp power is threat not only for targeted societies and countries, but for all democratic countries and for those who support them ideologically. That is due to the fact of highly digitalized world, people can not only reach out to any information, but they can be attacked with information on targeted topics, that authoritarian regimes want to exploit in their strategies. That is why, democratic states should grow the awareness and upskill its societies to resist the growing challenge.

References

- Burdyga I., *These are the men Russia wanted to put in charge of Ukraine*, openDemocracy, 4.03.2023, www.opendemocracy.net/en/odr/ukraine-russia-opposition-platform-for-life-medvedchuk-boiko [accessed: 21.08.2024].
- Camut N., *Latvia shuts down exiled Russian TV channel Dozhd*, Politico, 6.12.2022, www.politico.eu/article/latvia-media-regulator-shut-down-russia-tv-dozhd [accessed: 18.08.2024].
- Knight J., *Knowledge Diplomacy in International Relations and Higher Education*, Springer International Publishing, Cham 2022.
- Kramer A.E., *Clergymen or Spies? Churches Become Tools of War in Ukraine*, The New York Times, 31.12.2022, www.nytimes.com/2022/12/31/world/europe/orthodox-church-ukraine-russia.html [accessed: 20.08.2024].
- Kramer A.E., *Ukrainian Lawmakers Pass Bill Aiming to Ban Russian-Aligned Church*, The New York Times, 20.08.2024, www.nytimes.com/2024/08/20/world/europe/ukraine-orthodox-church-russia.html [accessed: 20.08.2024].
- Moroz O., *From 'good' to 'helpful': How Russian opposition plays along with Kremlin propaganda – study*, Ukrainska Pravda, 9.11.2022, www.pravda.com.ua/eng/articles/2022/11/9/7375505 [accessed: 19.08.2024].
- National Endowment for Democracy, *A Full-Spectrum Response to Sharp Power: The Strengths and Vulnerabilities of Open Societies*, 2021, www.ned.org/wp-content/uploads/2021/06/A-Full-Spectrum-Response-to-Sharp-Power-The-Vulnerabilities-and-Strengths-of-Open-Societies-Walker-Ludwig-June-2021.pdf [accessed: 9.08.2024].

- National Endowment for Democracy, *Firming Up Democracy's Soft Underbelly: Authoritarian Influence and Media Vulnerability*, 2020, www.ned.org/sharp-power-democratic-resilience-series-firming-up-democracys-soft-underbelly [accessed: 11.08.2024].
- National Endowment for Democracy, *Sharp Power: Rising Authoritarian Influence: New Forum Report*, 2017, www.ned.org/sharp-power-rising-authoritarian-influence-forum-report [accessed: 3.08.2024].
- Nye J.S., *Soft Power: The Means To Success In World Politics*, Public Affairs, New York 2009.
- Petro N., *The Gospel According to Poroshenko: Politics, Religion, and the New Church of Ukraine*, *Yale Journal of International Affairs*, 4.04.2019, www.yalejournal.org/publications/the-gospel-according-to-poroshenko-politics-religion-and-the-new-church-of-ukraine [accessed: 20.08.2024].
- Shchur M., *"The problem is not in Hrzbanovsky, the problem is in Putin" – Zisels on the Babyn Yar project*, *Radio Svoboda*, 14.05.2020, www.radiosvoboda.org/a/memorial-babyn-yar-maje-buty-ukrajinsky-projekt-zisels/30611160.html [accessed: 16.08.2024].
- Sheftalovich Z., *Ukraine announces capture of top Putin pal Viktor Medvedchuk*, *Politico*, 13.04.2022, www.politico.eu/article/ukraine-capture-viktor-medvedchuk-putin-russia [accessed: 14.08.2024].
- Shuster S., *Is Ukraine's New Holocaust Memorial Also an Instrument of Kremlin Propaganda?*, *Time*, 29.09.2021, <https://time.com/6102593/ukraine-holocaust-memorial-kremlin-propaganda> [accessed: 16.08.2024].
- Walker C., Ludwig J., *The Meaning of Sharp Power*, *Foreign Affairs*, 16.11.2017, www.foreignaffairs.com/articles/china/2017-11-16/meaning-sharp-power [accessed: 3.08.2024].
- Yanchenko K., Shestopalova A., Nordheim G. von, Kleinen-von Königsłow K., *'Repressed Opposition Media' or 'Tools of Hybrid Warfare'? Negotiating the Boundaries of Legitimate Journalism in Ukraine Prior to Russia's Full-Scale Invasion*, *"The International Journal of Press/Politics"* 2024, vol. 29, issue 2, pp. 351–370.
- Горло Н., *Енергетичний шантаж і енергетичний тероризм як загрози національній безпеці України* [Energy blackmail and energy terrorism as threats to Ukraine's national security], *"National Interests of Ukraine"* 2024, vol. 2, no. 2, pp. 494–504, [https://doi.org/10.52058/3041-1793-2024-2\(2\)-494-504](https://doi.org/10.52058/3041-1793-2024-2(2)-494-504).
- Джус О.А., *Ключові показники ведення інформаційної війни Росії проти України* [Key indicators of information warfare Russia against Ukraine], *Military Institute of the Taras Shevchenko National University of Kyiv*, 2023, <https://jpl.donnu.edu.ua/article/view/14103> [accessed: 13.08.2024].
- Зубченко Я., *Чому закриття каналів Медведчука — це не наступ на свободу слова* [Why closing Medvedchuk's channels is not an attack on freedom of speech], *Detektor Media*, 3.02.2021, <https://detector.media/infospace/article/184529/2021-02-03-chomu-zakryttya-kanaliv-medvedchuka-tse-ne-nastup-na-svobodu-slova> [accessed: 16.08.2024].
- Ільницький В., Старка В., Галів М., *Російська пропаганда як елемент підготовки до збройної агресії проти України* [Russian propaganda as an element of preparation for armed aggression against Ukraine], *"Ukrainian Historical Journal"* 2022, issue 5, pp. 43–55, <https://doi.org/10.15407/uhj2022.05.043>.

Синчак Б., *Прямоефірна інформаційна війна та російсько-українська війна 2022-го на медійному плацдармі* [Direct-air information war and the Russian-Ukrainian war of 2022 on the media bridgehead], "Ukrainian Information Space" 2022, vol. 2, no. 10, pp. 85–97, <https://doi.org/10.31866/2616-7948.10.2022.269826>.

Abstract

Russian invasion of Ukraine might look like purely military act, however that was already the result of long years of information, cultural and scientific war. These aspects are the elements of broader term 'sharp power' – a 'soft power' that is being exploited by authoritarian states like Russia and China. This mental occupation of Ukraine has been carefully planned by the Russian state, which has been keeping Ukraine from development of its civil society, political system, cultural elites, national memory and many more. Nevertheless, despite all the skepticism, Ukrainian people are fighting for their state and territory the third year, which proves the existence of Ukrainian nation and its maturity.

Key words: soft power, sharp power, Russia, Ukraine, Russo-Ukrainian War, information war

UNIWERSYTET
Andrzeja Frycza Modrzewskiego
w Krakowie

<https://doi.org/10.48269/2451-0610-ksm-2024-003>

Michał M. Kosman

PhD, DSc, Associate Professor, Kazimierz Wielki University in Bydgoszcz

<https://orcid.org/0000-0002-1966-9658>

m.kosman@ukw.edu.pl

Germany and the conflict in Ukraine (2014–2022) from the Polish perspective

Introduction

The Russian invasion of Ukraine, which took place on February 24, 2022, became a catalyst for changing the way of thinking about the shape of international relations after the end of the Cold War. The Russian-Ukrainian war and its consequences for the international order, also in the context of power rivalry in other parts of the world (especially East Asia), economic order, *etc.*, made us realize that the stable international order, which most of Europe enjoyed after the end of the Cold War, has come to an end. A feature of this order was the belief in the observance of the norms of international law, the peaceful settlement of disputes and the inviolability of borders. The war in Eastern Europe restored and strengthened thinking typical of the realistic paradigm with its main determinants – above all, restoring the importance of power in international relations. Of course, it would be naive to think that this paradigm reversal happened suddenly. Thinking about international relations as relatively stable was characteristic of the wealthy countries of the broadly understood West, especially the societies of the European Union, which had not known war since

1945. In Western Europe, one of the most important components of this sense of stability was the belief in peaceful relations with the Russian Federation. They were built inter alia by consolidating and strengthening economic ties. This way of drawing Russia into cooperation with the Western world, especially the European Union, was a permanent vector of policy of many Western European countries, especially Germany, for many years after the end of the Cold War. An important asset from Berlin's perspective was the durability of supplies of relatively cheap energy resources from Russia, which served two main purposes: it stabilized relations with Russia (binding it with common interests) and provided the German economy with the necessary energy resources.

The beginnings of this image change of the international order in Europe can be located around 2008, after the short Russian-Georgian war in August. It shook the image of Russia as a relatively predictable partner of Europe in solving the main security problems on the Old Continent and its outskirts.

In attempting to discuss Germany's position on the Russian-Ukrainian conflict in this article, it can be assumed, to simplify somewhat, that the three main actors in these relations are: Germany, Russia and Ukraine. In the following part, therefore, the attitude of Germany towards Russia after the end of the Cold War and its evolution will be outlined, especially in the context of crucial political events in Ukraine, starting with the Orange Revolution. Then, the relevant issues will be described, i.e. Germany's position on the annexation of Crimea and the conflict in eastern Ukraine. The last part of the article concerns Germany's reaction to the Russian invasion of Ukraine in February 2022 and the announcement of a breakthrough in German foreign and security policy (*Zeitenwende*).

Outline of German-Russian relations after the end of the Cold War – from declarative partnership to cold pragmatism

A look at the history of German-Russian relations usually brings to mind confrontational associations, such as the World Wars I and II. In both conflicts, Germany and Russia stood on opposite sides. A component of this memory is primarily the enormity of crimes committed by the Nazis against the population of the Soviet Union, but also the resettlement of Russian Germans deep into Russia or the USSR at the beginning of both conflicts and after the end of the World War II. However, the cooperative traditions in German-Russian relations cannot be forgotten. For example, one can mention such processes and events as: large scale of German emigration to Russia, especially since the times of Catherine the Great; so-called the miracle of the House of Brandenburg during

the Seven Years' War, the joint struggle against Napoleonic France, the alliance of the three emperors in the 1870s, the Treaty of Rapallo and others.

The reunification of Germany in October 1990 and the dissolution of the Soviet Union in December 1991 at the end of the Cold War created a new configuration in German-Russian relations. So far, they have been shaped in the relationship between the USSR (with the dominant role of the Russian Soviet Federative Socialist Republic) and the two German states. From then on, the entities shaping them became, on the one hand, Russia, which – if we treat the USSR as its enlarged version – suffered significant territorial and demographic losses, on the other hand, united Germany, i.e. from the formal point of view the Federal Republic of Germany, enlarged by the area of the former German Democratic Republic. However, despite the above mentioned losses, Russia remained the largest country in the world in terms of territory, and still had other attributes of great power – a large population, a strong army, nuclear weapons and economic potential, primarily in terms of energy resources. The Federal Republic, on the other hand, took over the entire baggage of economic problems of the GDR, but thanks to the unification of the state it undoubtedly became one of the main winners of the Cold War.

The most important issues in relations with Russia, especially in the 1990s, from the German perspective included the following: 1. the withdrawal of the former Soviet Army from the territories of the eastern federal states of Germany; 2. supporting political and economic transformation in Russia, including massive financial assistance; 3. economic cooperation, especially in the field of supplies of Russian energy resources to Germany; 4. immigration from Russia (and other post-Soviet countries) of people of German descent; 5. strengthening international security with the participation of Russia¹.

From the very beginning, the Federal Republic attached high importance to relations with Russia, as evidenced by the fact that they were often described by some political elites, (especially those from social democratic circles) as a partnership, or even a strategic partnership. This term gained particular popularity in the first decade of the 21st century, appearing in many statements of leading German politicians and in program documents, such as the coalition agreement of 2005. Interestingly, in the next coalition agreement of 2009, the Christian Democrats and Liberals did not decide to repeat this wording, although they emphasized the importance of relations with Russia for the international security architecture, while emphasizing the importance of respecting

¹ See more: M.M. Kosman, *Polityka RFN wobec ZSRR/Rosji w latach 1989–2009*, Wydawnictwo Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego, Bydgoszcz 2013.

human rights². However, it should be borne in mind that just over a year earlier, in August 2008, a short Russian-Georgian war took place, which undermined the relatively positive image of Russia in Germany. In earlier years, there were also disturbances and mistrust in Russia's relations with the West, including Germany, such as the NATO enlargement in 1999, or NATO air raids on Yugoslavia, Russia's ally, in the same year. In turn, the American war with Iraq in 2003 brought Germany and Russia closer together, which in a common bloc with France created a strong front of protest against the policy of the United States. It was only after Angela Merkel took power in 2005 that the correct relations with Washington were gradually restored, which caused a decrease in the temperature of German-Russian relations. Merkel, to a greater extent than her predecessor, Gerhard Schröder, emphasized the importance of values in international politics, criticizing Russia due to the deficit in respecting human rights. She also distanced herself from the previously confidential nature of the relationship between the leaders, President Vladimir Putin and Chancellor Gerhard Schröder. At the same time, however, during her rule, Germany maintained a pragmatic attitude towards Russia, fostering and developing above all the energy partnership, the clear confirmation of which was the ties between the energy companies of the two countries and the construction of the Nord Stream gas pipeline, initiated by an agreement concluded at the end of Gerhard Schröder's rule. Another example of Germany's involvement in stabilizing relations with Russia was the Partnership for Modernization project, which was eventually included in the EU framework.

The pragmatism of relations was slightly disturbed in the aftermath of Vladimir Putin's famous half-hour speech at the Munich security conference on February 10, 2007. The president sharply criticized the unilateral actions of the United States in international politics. The main allegations included Washington's tendency to forcefully resolve international disputes, the American plans to build an anti-missile shield, and the expansion of NATO and the alliance's approach to Russia's borders³. From today's perspective, it can be

² *Wachstum, Bildung, Zusammenhalt. Koalitionsvertrag zwischen CDU, CSU und FDP*, 2009, pp. 119–120, www.kas.de/documents/252038/253252/Koalitionsvertrag2009.pdf/83dbb842-b2f7-bf99-6180-e65b2de7b4d4 [accessed: 5.01.2022].

³ Speech available on the website: *Putin's famous Munich Speech 2007*, YouTube, 20.11.2015, www.youtube.com/watch?v=hQ58Yv6kP44 [accessed: 5.01.2022]. The text of the speech (and other speeches at the conference) is available in English: *A speech delivered at the MSC 2007 by the President Vladimir Putin*, Informační systém Masarykovy univerzity, https://is.muni.cz/th/xlghl/DP_Fillinger_Speeches.pdf [accessed: 5.01.2022].

said that this was a harbinger of a clear deterioration in Russia's relations with the West, although a careful observer would have noticed that the sharp edge of Russian criticism was directed primarily at the US. A dozen or so months later, the negative trends accelerated. From Moscow's perspective, two events seemed to confirm the expansionist US policy: the declaration of Kosovo's independence in February 2008, followed by the resolutions of the NATO summit in Bucharest in April 2008. The first event marked a kind of closure of the 1999 NATO intervention against Yugoslavia, formalizing depleting the territory of allied Serbia⁴. In turn, the final declaration of the NATO summit included the following gentry: „NATO welcomes Ukraine's and Georgia's Euro-Atlantic aspirations for membership in NATO. We agreed today that these countries will become members of NATO”⁵.

The above provisions seemingly opened the possibility of applying for membership in the alliance, but at that moment they were only a rhetorical formula masking discrepancies between the members of the alliance. It was no secret that Germany and France were against granting Ukraine and Georgia a Membership Action Plan, a practical step towards membership in the alliance. Nevertheless, the Bucharest Declaration created a certain framework for applying for NATO membership in the indefinite future. It is worth noting that the Russian military action against Georgia, in response to the military action against South Ossetia, a breakaway Georgian province under Russian tutelage, received very unfavourable opinions in Germany. On the one hand, Chancellor Merkel was critical of President Mikheil Saakashvili's decision to launch a military operation against South Ossetia, but on the other hand, Russia's response was ultimately deemed disproportionate and exaggerated⁶.

It can be assumed that the two events cited above (independence of Kosovo and the NATO summit) mobilized Moscow to act. The feeling of ignoring Russia's interests (not going into detail here, to what extent it was justified) pushed it to take tough steps on the international arena. The above mentioned Russian-Georgian war of August 2008 seemed to be – at least from the perspective of Western and German public opinion – the first serious signal that Russia would not necessarily play a constructive role in building international security,

⁴ See more: R.D. Asmus, *Mała wojna, która wstrząsnęła światem. Gruzja, Rosja i przyszłość Zachodu*, tłum. J. Tokarski, wstęp R. Sikorski, S. Talbott, Res Publica, Warszawa 2010, p. 175.

⁵ Bucarest Summit Declaration, NATO, 3.04.2008, www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_8443.htm [accessed: 5.01.2022].

⁶ See e.g.: *Merkel fordert Abzug*, Deutsche Welle, 15.08.2008, www.dw.com/de/merkel-fordert-russischen-truppenabzug-aus-georgien/a-3566017 [accessed: 4.01.2024].

moreover, that it could become his destabilizer. However, the process of changing Russia's image in Germany and the West in general was very slow, but it accelerated with the annexation of Crimea in 2014.

The annexation of Crimea and the conflict in Donbas

It can be assumed that after the end of the Cold War, Russia was the focus of German foreign policy towards the post-Soviet space. Ukraine was in its shadow. The turning point was the Orange Revolution of 2004. The wave of protests after the presidential election, the results of which were generally perceived to have been rigged in favor of the pro-Russian Viktor Yanukovich, caused an impression in Germany and other European countries. According to Moscow, the protests were inspired by the West, or even by the American secret services⁷. The German political elites, both government and opposition, were basically unanimous in their belief that the best solution would be to repeat the second round of elections with the participation of pro-Russian Viktor Yanukovich and pro-Western Viktor Yushchenko⁸. It is worth noting that both Chancellor Schröder and Foreign Minister Joschka Fischer used their foreign contacts and undertook behind-the-scenes mediation activities for a constructive solution to the problem⁹.

The consequence of the Orange Revolution and Yushchenko's victory in the repeated second round of the elections was, it seems, an increase in interest in Ukraine on the part of the German public¹⁰. The respect for President Yushchenko was confirmed, among others, by his invitation to the NATO summit in February 2005¹¹ or his visit to Germany in March 2005¹². However, pro-Ukrainian sympathies in Germany have not transformed into

⁷ A. Rahr, *Russland gibt Gas. Die Rückkehr einer Weltmacht*, Carl Hanser Verlag, München 2008, pp. 119–122.

⁸ *Bundestag zur Ukraine. Schröder und Merkel fordern Neuwahlen*, Spiegel, 1.12.2004, www.spiegel.de/politik/deutschland/bundestag-zur-ukraine-schroeder-und-merkel-fordern-neuwahlen-a-330519.html [accessed: 18.12.2024].

⁹ H. Timmermann, *Die deutsch-russischen Beziehungen im europäischen Kontext*, "Internationale Politik und Gesellschaft" 2007, Nr. 1, p. 108.

¹⁰ See more: B. Koszel, *Polska i Niemcy a europejskie aspiracje Ukrainy*, "Przełęcz Zachodni" 2008, nr 1, pp. 131–149.

¹¹ B. Riegert, *Bush bekräftigt Wunsch nach starkem Europa*, Deutsche Welle, 22.02.2005, www.dw.com/de/bush-bekr%C3%A4ftigt-wunsch-nach-starkem-europa/a-1497225 [accessed: 18.12.2024].

¹² *Juschtschenko besucht Berlin*, Die Welt, 8.03.2005, www.welt.de/politik/article556853/Juschtschenko-besucht-Berlin.html [accessed: 18.12.2024].

support for Kyiv's aspirations to join the EU or NATO. This was due to two factors. The first was the fear of a deterioration in relations with Russia, and the second was Ukraine's not very good reputation at that time regarding the weakness of reforms, conflicting political elites and corruption. The maximum program that could be proposed at that time would be come something like and deep partnership.

Ukraine again caught the attention of the European public in late 2013, when then-president Viktor Yanukovich resigned from signing the already negotiated association agreement with the European Union. Judging the diplomatic struggle for the future of Ukraine between Russia and the EU purely through the prism of money, Russian promises of economic assistance clearly were more generous than what the EU was offering at the time¹³. However, the Ukrainians who took to the streets, protesting against President Yanukovich's decision, were concerned about the future of their country in a broader perspective – about tightening ties with the European civilizational space. The protests culminated in gunfire and dozens of deaths on the streets of Kiev in February 2014. The mediation of the foreign ministers of Germany (Frank-Walter Steinmeier), Poland (Radosław Sikorski) and France (Laurent Fabius) paved the way for a truce on February 21, 2014, and for the end of clashes in the capital. Then, President Yanukovich fled to Russia and his opponents seized power.

This is where the interpretations of Russia and the broadly understood West diverge. From Russia's point of view, the above events were a coup inspired by the West, which overthrew the legal president, while in the opinion of the West, it was a justified social protest against the president acting against this society, who *de facto* resigned of power when leaving the country, and the new authorities became legal representative office of Ukraine. As is known, Russia reacted by blood less takeover and annexation of Crimea and began to support the two separatist republics of Donetsk and Luhansk, soon to be proclaimed in the Donbass. Starting from March 2014, sanctions were imposed on Russia, mainly covering economic, financial and visa restrictions. Russia's image suffered greatly after the separatists shot down a Malaysian passenger plane over Donbass on July 17, 2014. In Germany, views on sanctions clashed. In general, it can be assumed that Chancellor Merkel was supporter of sanctions in the coalition, while the Social Democrats opted for a more lenient course, as did some

¹³ President Vladimir Putin was to offer support in the amount of EUR 11 billion, while the EU was to offer around EUR 600 million, see: K. Böttger, *Auf dem sicherheitspolitischen Auge blind: die UE-Außenpolitikangesichts der Ukraine-Krise: Zustand und Entwicklungsoptionen*, "Integration" 2014, Nr. 2, p. 99.

economic circles¹⁴. The critical trend towards Russia was confirmed by CDU documents¹⁵. In turn, statements made by SPD politicians and documents also resulted in condemnation of the annexation of Crimea as a violation of international law, but one could get the impression that the belief in Russia as an important and indispensable element of the international security architecture was emphasized more strongly¹⁶. In terms of form, the positions of the FDP¹⁷ or the Alliance '90s/Greens¹⁸ were much stricter. It was no surprise, however, that the opposition to the sanctions was expressed by the Left¹⁹ and Alternative for Germany, traditionally lenient towards Russia, in numerous statements by their representatives. At the same time, it is worth noting that another important dividing line in the stance on anti-Russian sanctions ran between the old and new federal states, and it basically ran across party lines. The eastern federal states, which were severely affected by the decline in trade with the Russian Federation, were much more eager to end the sanctions, as exemplified by their joint statement in January 2018. In it, the sanctions were considered ineffective and harmful to companies in eastern Germany²⁰.

¹⁴ See more: J. Kiwerska, *Partnerstwo w przywództwie? Stany Zjednoczone i Niemcy (1989–2016). Perspektywa polska*, Instytut Zachodni, Poznań 2017, pp. 302–320.

¹⁵ See: CDU resolution of November 2015: *Umgang mit Russland – Zehn Handlungsempfehlungen. Beschluss des CDU-Bundesfachausschusses Außen-, Sicherheits-, Entwicklungs- und Menschenrechtspolitik unter der Leitung von Roderich Kiesewetter MdB sowie des CDU-Bundesfachausschusses Europapolitik unter der Leitung von Elmar Brok MdEP vom 16. November 2015*, CDU, https://archiv.cdu.de/system/tdf/media/dokumente/151116-eu-russland-beziehungen.pdf?file=1&type=field_collection_item&cid=3365 [accessed: 5.01.2022].

¹⁶ See: SPD position: *Zeit für mehr Gerechtigkeit. Unser Regierungsprogramm für Deutschland*, SPD, 2017, p. 107, www.spd.de/fileadmin/Dokumente/Regierungsprogramm/SPD_Regierungsprogramm_BTW_2017_A5_RZ_WEB.pdf [accessed: 5.01.2022].

¹⁷ *Beschluss des 69. Ord. Bundesparteitags der FDP, Berlin, 12 bis 13. Mai 2018*, FDP, www.fdp.de/sites/default/files/import/2018-05/6196-2018-05-13-bpt-recht-wahren-werte-verteidigen-dialog-fuehren-zehn-vorschlaege-fuer-die.pdf [accessed: 18.12.2024].

¹⁸ *Wir stehen ein für Frieden und Menschenrechte*, www.gruene.de/themen/gruene-themen-von-a-bis-z/wir-stehen-ein-fuer-frieden-und-menschenrechte.html [accessed: 5.01.2022, non-active].

¹⁹ See the Left's motion to lift sanctions on Russia, submitted by a group of party deputies: *Entspannung mit Russland – Keine Verlängerung der Sanktionen gegen Russland*, Deutscher Bundestag, 19. Wahlperiode, Drucksache 19/95, 22.11.2017, <https://dserver.bundestag.de/brd/19/000/1900095.pdf> [accessed: 18.12.2024].

²⁰ *Abbau von Russland-Sanktionen gefordert*, Die Welt, 30.01.2018, www.welt.de/wirtschaft/article172990746/Ostdeutsche-Regierungschefs-Abbau-von-Russland-Sanktionen-gefordert.html [accessed: 5.01.2022].

At the same time, it is worth noting the active presence of Germany in the Normandy format (Germany, France, Russia, Ukraine) as a forum for talks on a peaceful solution. Their result was the Minsk Agreement of February 12, 2015, preceded by intense diplomatic activity and numerous trips by Chancellor Merkel²¹. It can be said that the Minsk Armistice Agreement limited the conflict and, with all its shortcomings, reduced the territorial scope of the conflict for seven years, and probably also the number of casualties. Interpretations favorable to Angela Merkel also assume that it gave Kiev time to prepare for a more serious conflict with Russia, which occurred with its invasion of Ukraine in 2022. Closing this thread, however, we cannot escape the fact that even the annexation of Crimea did not shake the faith of the German political elites in establishing stable relations with Russia based on the energy partnership – after all, a year and a half after the annexation, a decision was made to build the Nord Stream 2 gas pipeline with the participation of Gazprom (51% of shares), German E.ON and BASF (10% of shares each) as well as OMV, Shell (also 10% each) and ENGIE (9%)²².

The outbreak of the Russian-Ukrainian conflict in 2022 and the German *Zeitenwende*

The annexation of Crimea and the fighting in the Donbas, which has been going on since 2014, have become permanent factors that maintain tension in Russian-Ukrainian relations. Meanwhile, the build-up of Russian troops on the border with Ukraine in early 2022 has been met with various interpretations. However, while some political circles expressed hope that this could only be an element of a negotiation tactic and an attempt to put pressure on Ukraine and the West to obtain political concessions, in the first days of February military experts left no doubt that the nature of the Russian actions was preparation to the invasion.

At this point, let us try to outline the Russian point of view on the evolution of its security environment in recent years. Successive enlargements of NATO and the alliance's approach to Russia's borders, interpreted by the West as expanding the zone of stability in Europe, were treated by Russia as a threat.

²¹ B. Koszel, *Rola Niemiec w procesach decyzyjnych Unii Europejskiej w XXI wieku*, Wydawnictwo Naukowe Wydziału Nauk Politycznych i Dziennikarstwa Uniwersytetu Adama Mickiewicza, Poznań 2019, p. 341.

²² *Gazprom, BASF, E.ON, ENGIE, OMV and Shell Sign Shareholders' Agreement on the Nord Stream 2 Project*, BASF, 4.09.2015, www.basf.com/global/en/media/news-releases/2015/09/p-15-334.html [accessed: 5.01.2022].

Reversing this line of reasoning, it can be assumed that from a geopolitical point of view, Russia's expansion of its territory (or at least its sphere of influence) over the last few hundred years was a strategy aimed at strengthening its security by separating itself from external threats with a security buffer. From the outside, however – especially in the immediate neighbourhood – such a strategy was perceived as pure imperialism. Moving on to the level of Russia's specific claims, Moscow has accused the US of excessive activity in Ukraine, or even the presence of NATO there in the form of advice and training for the Ukrainian army. Russia was determined to prevent Ukraine's membership of NATO at all costs. This determination grew after the aforementioned Bucharest summit of the alliance in 2008, at which a very imprecise announcement of the future admission of Ukraine and Georgia to NATO was made. The potential presence of both countries in NATO would give the alliance a definite supremacy in the Black Sea and would call into question the status of the Black Sea Fleet. However, it should be clearly emphasized that the promise of NATO enlargement to include both countries was very vague, without deciding on concrete actions leading to membership (mainly due to France and Germany, which did not want to antagonize Russia) and in practice left in limbo. Therefore, it is hard to believe that experienced Russian diplomacy did not realize the low probability of accession of Ukraine and Georgia to the NATO. Therefore, when analyzing the reasons for the Russian invasion in 2022, it seems that the cause was not so much the fear of Ukraine's formal membership in NATO, but rather the conviction that Ukraine's presence in the Russian sphere of influence is necessary to maintain Russia's superpower status. Ukrainian territorial, demographic and energy resources (probably including rare metals in Donbas) were a huge temptation. Longing for the empire was combined here with a belief about the historical and ethnic closeness of Russians and Ukrainians²³.

When on February 24, 2022, artillery and rocket fire began and Russian troops entered Ukraine, the prevailing belief was that the conquest of the state by the attackers was a matter of days. Just three days later, on Sunday, February 27, 2022, Chancellor Olaf Scholz announced a breakthrough in German foreign policy. Let us quote excerpts from the Chancellor's statement: "February 24 marks a turning point (*Zeitenwende*) in the history of our continent. With the invasion of Ukraine, Russian President Putin cold-bloodedly launched a war of aggression for one reason: his oppressive regime calls into question

²³ See: *Article by Vladimir Putin "On the Historical Unity of Russians and Ukrainians"*, Kremlin, 12.06.2021, www.en.kremlin.ru/events/president/news/66181 [accessed: 5.01.2022].

the freedom of Ukrainian women and men”²⁴. From the content of the Chancellor’s speech, several points defining Germany’s goals can be identified:

- support for Ukraine, including a general announcement of arms deliveries;
- getting Russia to end the invasion through sanctions;
- preventing the conflict from spreading to other countries;
- confirmation of allied guarantees within NATO;
- the announcement of a significant increase in expenditures on armament of the Bundeswehr (creation of extraordinary resources in the amount of EUR 100 billion for the coming years);
- strengthening the coherence of the EU’s external actions, which should be the main collective platform for relations with Russia²⁵.

The attack on Ukraine in 2022 and the announcement of the *Zeitenwende* also became the reason for the acceleration of work on Germany’s security strategy (announced in the coalition agreement). Initiating work on the strategy in spring 2022, the federal government decided to include primarily the Bundestag, the scientific circles and representatives of civil society. On the website of the Ministry of Defense one could read that – and this was no surprise – Germany’s security will continue to be based on NATO and the EU. Defence Minister Christine Lambrecht joined the debate on Germany’s planned security strategy. Her speech of September 12, 2022, delivered at the German Council of Foreign Relations (Deutsche Gesellschaft für Auswärtige Politik), was received with great interest. She confirmed the need to support NATO’s eastern flank in the face of the Russian invasion of Ukraine, as well as Germany’s plans to allocate EUR 100 billion to defence. She also emphasized – what is particularly important – that the strategic situation requires taking into account a potential scenario in which the United States will be less involved in defending Europe, thus postulating strengthening the European pillar of NATO²⁶.

Economic issues were also included in the debate on the national security strategy, and more precisely, economic resilience. The Foreign Minister Annalena Baerbock, pointed this out during consultations with German business circles on September 6, 2022, rightly noted that Germany is dependent on countries ‘that do not offer credibility’. She cited data showing that after the outbreak of

²⁴ *Regierungserklärung von Bundeskanzler Olaf Scholz am 27. Februar 2022*, www.bundesregierung.de/breg-de/suche/regierungserklaerung-von-bundeskanzler-olaf-scholz-am-27-februar-2022-2008356 [accessed: 18.12.2024].

²⁵ *Ibidem*.

²⁶ *Grundsatzrede zur Sicherheitsstrategie: Streitkräfte wieder in den Focus rücken*, Bundesministerium der Verteidigung, 13.09.2022, www.bmvg.de/de/aktuelles/grundsatzrede-zur-sicherheitsstrategie-5494864 [accessed: 5.01.2022].

war, about 600 German companies withdrew from Russia, including Siemens, boasting a tradition of 170 years of cooperation. At the same time, she defended Germany's position on the gradual, not violent, embargo on Russian resources, arguing that Germany could not afford to give up Russian resources overnight²⁷.

At one of the expert workshops in October 2022, a significant message was delivered, defining the *Zeitenwende* as a paradigm shift in thinking about Germany's security, according to which security can no longer be reduced only to limiting international crises and conflicts, but to realizing that Europe itself is currently endangered. Among the numerous proposals, the need to strengthen the German armed forces in terms of their effectiveness, interoperability and ability to react quickly was noticed. It was emphasized that the importance and responsibility of Germany in NATO and the EU as the most important logistic center of the allied forces has increased. The need for appropriate strategic communication towards partners and allies was emphasized to strengthen Germany's leading role in Europe in the context of the *Zeitenwende*²⁸.

At the beginning of 2023, talks on the National Security Strategy were continued. Press comments emphasized the allies' expectations, especially of the United States, on the matter of a clear definition and vision of the announced *Zeitenwende* – not only in relation to Europe, but also in the context of China, perceived by the ally from across the Atlantic as an increasingly serious rival. The differences between the coalition partners in the assessment of Chinese investments in Germany and the fact that the Chancellor allowed (in a limited form compared to the original plans) the purchase by the Chinese company Cosco of shares in the transshipment terminal in the port of Hamburg, against the reservations of the coalition partners, came to the fore. Other contentious issues concerned the possible inclusion of the NATO defence spending target of 2% of GDP in the National Security Strategy, or facilitation of arms exports by Germany, which was allegedly supported by Defence Minister Christine Lambrecht of the SPD against the Greens²⁹. Disputes over the shape of the Strategy,

²⁷ *Rede der Bundesministerin des Auswärtigen, Annalena Baerbock, beim Wirtschaftstag der Konferenz der Leitungendeutscher Auslandsvertretungen am 6. September 2022 in Berlin*, "Bulletin der Bundesregierung" 110-4, 10.09.2022, www.bundesregierung.de/resource/blob/975954/2125016/d2b49865f575c1f4e25832f47dd5729c/110-4-wirtschaftstag-data.pdf?download=1 [accessed: 18.12.2022].

²⁸ *Nationale Sicherheitsstrategie: Gesellschaftliche Resilienz im Fokus*, Bundesministerium der Verteidigung, 26.10.2022, www.bmvg.de/de/aktuelles/nationale-sicherheitsstrategie-gesellschaftliche-resilienz-fokus-5514816 [accessed: 18.12.2024].

²⁹ P.A. Krüger, N. Richter, H. Roßbach, *Die Verbündeten werden langsam ungeduldig*, *Süddeutsche Zeitung*, 3.01.2023, www.sueddeutsche.de/politik/deutschland-nationale-sicherheitsstrategie-usa-ampelkoalition-1.5726333 [accessed: 18.12.2024].

which was originally supposed to be prepared in the first year of the coalition's rule, especially between Auswärtiges Amt and the Chancellery, resulted in the postponement of its announcement until the end of the first quarter of 2023³⁰.

In the broad perception, *Zeitenwende* began to be associated primarily with the sphere of defence and – in a narrower interpretation – German military resources and capabilities. In the course of deliberations on the quality of the Bundeswehr, analyzes indicating its main shortcomings were published. The previous diagnoses of the underfunding of the Bundeswehr were confirmed, as defence spending had been declining since the end of the Cold War, as was the case in many other Western European countries. An important problem was the in appropriate distribution of defence spending, where too little was spent on armaments, while most of the expenditure was consumed by personnel costs and the current functioning of the Bundeswehr. The announced extraordinary defence financing (*Sondervermögen*) in the amount of EUR 100 billion, on the other hand, seemed to open up an opportunity to strengthen the armaments sector and at least partially fill the financial gap missing from the NATO level of 2% of GDP. In addition, the level of inflation, which also strongly affects the defence sector, should be taken into account. Experts also noted that when making decisions on the purchase of armaments abroad, as in the case of missile defence systems or F-35 aircraft, one should take into account areas in which the domestic defence industry could participate. Among the most important recommendations, there was a constant increase in defence spending, primarily as part of annual budgets, regardless of the announced additional EUR 100 billion. Announced extraordinary funds should be allocated to long-term projects, while others (short and medium-term) should be covered by annual budgets³¹.

The announcement of extraordinary expenditures for the Bundeswehr soon took the form of legislative measures, which entered the final stage in June 2022 and were crowned with the adoption of the Act dated July 1, 2022 on the financing of the Bundeswehr and the creation of 'extraordinary Bundeswehr funds' and amending the federal budget law. The act established

³⁰ D. Vates, *Wie die Bundesregierung über die nationale Sicherheitsstrategie streitet*, Redaktions Netzwerk Deutschland, 10.02.2023, www.rnd.de/politik/nationale-sicherheitsstrategie-bundesregierung-streitet-um-verteidigung-und-katastrophenschutz-OQ6MT5RY5EJFC5QJOUZSC5JA.html [accessed: 18.12.2024].

³¹ Ch. Mölling, T. Schütz, *Zeitenwende in der Verteidigungspolitik. Bundeswehr-Sondervermögen effektiv und nachhaltig ausgeben*, Deutsche Gesellschaft für Auswärtige Politik, Mai 2022, <https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:0168-ssoar-80045-9> [accessed: 18.12.2024].

the aforementioned resources (*Sondervermögen*) to support defence spending in order to meet the NATO aim of 2% of GDP³². In turn, in December 2022, the federal budget for 2023 was adopted (published on December 19, 2022 in the Federal Law Gazette). Expenses of EUR 476,290 billion were therefore foreseen for 2023. Within the Ministry of Defence, EUR 50,117 billion, i.e. 10.52% of the budget, was foreseen. Taking into account the division of expenditure into individual ministries, Defence came second, behind the Ministry of Labor and Social Affairs (EUR 166,229 billion, i.e. almost 39% of the budget). Interestingly, this meant a reduction in expenditure compared to 2022 by EUR 287 million, which should, however, be compensated by expenditure under *Sondervermögen*.

At the end of 2022, assessments of the condition of the Bundeswehr were still sceptical. The prevailing belief was that, similarly to the previously cited report, a one-off amount of EUR 100 billion would only partially make up for the many years of neglect in arming the armed forces. This concerned in particular protective equipment, radio communications, heavy transport helicopters and fighters, and ships. A significant shortage of ammunition was also emphasized, estimating its stocks for several days instead of thirty days recommended by NATO standards. Opposition MPs also complained about being denied access to information on these issues and the Ministry of Defence's secrecy. Experts had no doubts that spending on the armed forces must increase without undue delay. At the same time, it was necessary to take into account the limited capabilities of the defence sector in the context of the pace of order fulfilment³³.

Conclusions

Zeitenwende seems to be a concept that has been difficult to define unambiguously so far. Depending on the point of view, it may have different meanings, or rather the emphasis may be different. It can therefore be generally assumed that the *Zeitenwende* encompasses a watershed change in German foreign and security policy. Therefore, it covers issues concerning foreign policy, reform

³² Gesetz zur Finanzierung der Bundeswehr und zur Errichtung eines 'Sondervermögens Bundeswehr' und zur Änderung der Bundeshaltsordnung, Bundesgesetzblatt, Teil I, Nr. 23, 6.07.2022.

³³ N. Metzger, *Bundeswehr bei Ausrüstung weiter blank*, ZDF Heute, 23.11.2022, www.zdf.de/nachrichten/politik/bundeswehr-zeitenwende-sondervermoegen-munition-ukraine-krieg-100.html [accessed: 5.01.2022, non-active].

of the security and defence sector, as well as economic policy, in particular energy policy.

We can assume that in the political sphere, *Zeitenwende* probably means a tendency towards taking on more responsibility for international security matters. In a narrower sense, a definitive break (progressing from around 2008) with the perception of Russia as a partner in solving international security problems and treating it as an element destabilizing the international system. However, it is a slow, gradual process and its final result is difficult to predict. Germany's attitude towards the conflict in Ukraine and the issue of supporting Ukraine with military equipment can be treated as his touchstone. The observations of the German political scene so far indicate that among the parties in the then coalition, the supporters of such a solution were mainly two smaller ones – the FDP and the Greens. In turn, among the opposition parties, pro-Ukrainian attitudes dominated among the Christian Democrats, while the AfD and the Left – although in the official narrative (with some exceptions and reservations, especially in the case of the AfD) – partially criticized Russia, they were opposed to arms supplies to Ukraine. In German geopolitical thinking, however, there still seems to be a conviction that someday there must be a peaceful settlement of relations with Russia – and it is difficult to deny the logic of such a thesis. Such calculations probably became the reason for the moderation in support for Ukraine in the first months of the war, according to the assumption that Ukraine can not lose, but neither can Russia be excessively weakened. This could trigger destabilization processes, and perhaps even the disintegration of the Russian Federation, which would be a very dangerous scenario in the case of a country with a huge number of nuclear warheads.

In the strictly military sphere, *Zeitenwende* seems to be the easiest to define. It means, first of all, the modernization of the neglected armed forces, using both annual budgets and emergency measures (*Sondervermögen*), i.e. the announced EUR 100 billion. The easiest to define – this does not mean that it is an easy area to implement. On the contrary, it will require not only huge financial outlays, but also sensible planning, improved administration, *etc.* If this process is successful, Germany can – of course, provided that it maintains the transatlantic vector of its foreign policy (and there is no indication that this will change) – become an important power supporting the stabilization of the European security area. How difficult these processes are, however, is evidenced by the numerous critical voices of experts at the turn of 2022/2023, pointing to negligence and a lack of momentum in the conceptualization of strengthening the Bundeswehr. This explains, among other the

resignation of Minister Christine Lambrecht in January 2023 and the taking of the position of Minister of Defence by Boris Pistorius.

Undoubtedly, an important step in breaking the existing culture of restraint was the decision announced on January 25, 2023 to send fourteen Leopard-2 tanks to Ukraine. This followed strong allies pressure and disputes within the coalition. While the two smaller coalition partners, the Greens and the FDP, had been in favour of sending tanks for a long time, there were reservations in the SPD against it. The decision of the German government was probably accelerated by the American announcement of support for Ukraine with thirty-one Abrams tanks. This made it easier for Scholz's government to justify its decision as a joint allied action. As expected, the decision to send the Leopards won the applause of the opposition Christian Democrats, but was criticized by the Left and the AfD³⁴.

It seems that changes in economic policy are taking place the fastest. *Zeitenwende* manifests itself here in reducing economic and financial relations with the Russian Federation. The central element of this process is related to the relatively quick interruption of supplies of energy resources from Russia and thus dependence on one supplier, which turned out to be an unreliable partner, contesting the peaceful international order. Germany made an effort to diversify supplies of energy resources, looking for other exporters, and relatively quickly put into operation the LNG terminal in Wilhelmshaven³⁵.

Finally, let us try to compare German and Polish attitudes towards the conflict in Ukraine. Research shows significant differences in the perception of the conflict in Ukraine by Polish and German public opinion. One survey conducted in December 2022 revealed the following results (answers 'don't know' were omitted): When asked whether NATO and EU countries should support Ukraine politically and militarily in such a way that it wins a war with Russia, even if it takes several years, as many as 82% of Polish respondents answered 'yes', while in Germany it was 42%. In Poland, only 12% of respondents

³⁴ Tino Chrupalla: *Der Kanzler muss Farbe für den Frieden bekennen*, AfD, 24.01.2023, www.afd.de/tino-chrupalla-der-kanzler-muss-farbe-fuer-den-frieden-bekennen [accessed: 18.12.2024]; Alice Weidel: *Keine deutschen Kampfjets für die Ukraine*, AfD, 25.01.2023, www.afd.de/alice-weidel-keine-deutschen-kampfjets-fuer-die-ukraine [accessed: 18.12.2024]; *Panzerlieferungen sind weiterer Tabubruch. Pressemitteilung von Amira Mohamed Ali, Dietmar Bartsch*, Die Linke, 25.01.2023, www.linksfraktion.de/presse/pressemitteilungen/detail/panzerlieferungen-sind-weiterer-tabubruch [accessed: 18.12.2024].

³⁵ V. Eckert, *Germany completes Wilhelmshaven floating LNG terminal, more to come*, Reuters, 15.11.2022, www.reuters.com/business/energy/germany-completes-construction-wilhelmshaven-floating-lng-terminal-2022-11-15 [accessed: 18.12.2024].

said that NATO and EU countries should seek an agreement with Russia at all costs, even at the cost of Ukraine's territorial losses, in Germany this percentage was as much as 39%. Another study asked whether Ukraine should be admitted to NATO and the EU as soon as possible. It gave the following answers: to join both the EU and NATO – 61% in Poland and 27% in Germany, to join the EU and not to join NATO – 8% in Poland and 15% in Germany, to join NATO and not to join the EU – 12% in Poland and 9% in Germany, neither EU nor NATO – 13% in Poland and 31% in Germany, I don't know/hard to say – 6% in Poland and 17% in Germany³⁶.

On both sides of the Oder, there are differences in the stance on the conflict in Ukraine. In Poland, the dominant feeling is the fear of a powerful and dangerous neighbour and the resulting threat – often presented in public debates – that if Ukraine fails, Russia's appetite will increase and it may threaten other neighbours in Central and Eastern Europe. The quite cautious stance in Germany is dictated by the fear of antagonizing Russia, the escalation and spread of the conflict, former close energy cooperation and a higher level of acceptance for Russian geopolitical arguments. An important role is played by the awareness that Russia will still be present in the Eurasian space and relations with Moscow will have to be arranged somehow. It is difficult to deny the logic of such a position, but at the same time one cannot deny Ukraine's right to independently shape its own future. Reconciling these perspectives is an extremely difficult task. In conclusion, it should be emphasized that a comprehensive analysis of the Russian-Ukrainian conflict would require a broader context (for which there is no space in this article) – taking into account the role of China and the dispute over Taiwan (and thus potential Chinese-Russian cooperation), personal factors (such as health or temperament of the most important political leaders) or the specificity of political systems. The pace and scope of Germany's *Zeitenwende* is also an open question, but Berlin appears to have taken a major step towards assuming greater responsibility for international security matters.

³⁶ M. Danielewski, *Czy Polacy naprawdę odwracają się od Ukrainy i Ukraińców? Sprawdzamy głośne badania*, OKO.press, 31.01.2023, <https://oko.press/czy-polacy-naprawde-odwracaja-sie-od-ukrainy-i-ukraincow-sprawdzamy> [accessed: 18.12.2024].

References

- A speech delivered at the MSC 2007 by the President Vladimir Putin*, Informační systém Masarykovy univerzity, https://is.muni.cz/th/xlghl/DP_Fillinger_Speeches.pdf [accessed: 5.01.2022].
- Abbau von Russland-Sanktionen gefordert*, Die Welt, 30.01.2018, www.welt.de/wirtschaft/article172990746/Ostdeutsche-Regierungschefs-Abbau-von-Russland-Sanktionen-gefordert.html [accessed: 5.01.2022].
- Alice Weidel: Keine deutschen Kampfjets für die Ukraine*, AfD, 25.01.2023, www.afd.de/alice-weidel-keine-deutschen-kampfjets-fuer-die-ukraine [accessed: 18.12.2024].
- Article by Vladimir Putin "On the Historical Unity of Russians and Ukrainians"*, Kremlin, 12.06.2021, www.en.kremlin.ru/events/president/news/66181 [accessed: 5.01.2022].
- Asmus R.D., *Mala wojna, która ustrząsnęła światem. Gruzja, Rosja i przyszłość Zachodu*, tłum. J. Tokarski, wstęp R. Sikorski, S. Talbott, Res Publica, Warszawa 2010.
- Beschluss des 69. Ord. Bundesparteitags der FDP, Berlin, 12 bis 13. Mai 2018*, FDP, www.fdp.de/sites/default/files/import/2018-05/6196-2018-05-13-bpt-recht-wahren-werte-verteidigen-dialog-fuehren-zehn-vorschlaege-fuer-die.pdf [accessed: 18.12.2024].
- Böttger K., *Auf dem sicherheitspolitischen Auge blind: die UE-Außenpolitik angesichts der Ukraine-Krise: Zustand und Entwicklungsoptionen*, "Integration" 2014, Nr. 2, pp. 95–108.
- Bucarest Summit Declaration, NATO, 3.04.2008, www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_8443.htm [accessed: 5.01.2022].
- Bundestag zur Ukraine. Schröder und Merkel fordern Neuwahlen*, Spiegel, 1.12.2004, www.spiegel.de/politik/deutschland/bundestag-zur-ukraine-schroeder-und-merkel-fordern-neuwahlen-a-330519.html [accessed: 18.12.2024].
- Danielewski M., *Czy Polacy naprawdę odwracają się od Ukrainy i Ukraińców? Sprawdzamy głosne badania*, OKO.press, 31.01.2023, <https://oko.press/czy-polacy-naprawde-odwracaja-sie-od-ukrainy-i-ukraincow-sprawdzamy> [accessed: 5.01.2022].
- Eckert V., *Germany completes Wilhelmshaven floating LNG terminal, more to come*, Reuters, 15.11.2022, www.reuters.com/business/energy/germany-completes-construction-wilhelmshaven-floating-lng-terminal-2022-11-15 [accessed: 18.12.2024].
- Entspannung mit Russland – Keine Verlängerung der Sanktionen gegen Russland*, Deutscher Bundestag, 19. Wahlperiode, Drucksache 19/95, 22.11.2017, <https://dserver.bundestag.de/btd/19/000/1900095.pdf> [accessed: 18.12.2024].
- Gazprom, BASF, E.ON, ENGIE, OMV and Shell Sign Shareholders' Agreement on the Nord Stream 2 Project*, BASF, 4.09.2015, www.basf.com/global/en/media/news-releases/2015/09/p-15-334.html [accessed: 5.01.2022].
- Gesetz zur Finanzierung der Bundeswehr und zur Errichtung eines 'Sondervermögens Bundeswehr' und zur Änderung der Bundeshaushaltsordnung, 1.07.2022, Bundesgesetzblatt, Teil I, Nr. 23, 6.07.2022.
- Grundsatzrede zur Sicherheitsstrategie: Streitkräfte wieder in den Focus rücken*, Bundesministerium der Verteidigung, 13.09.2022, www.bmvg.de/de/aktuelles/grundsatzrede-zur-sicherheitsstrategie-5494864 [accessed: 18.12.2024].
- Juschtschenko besucht Berlin*, Die Welt, 8.03.2005, www.welt.de/politik/article556853/Juschtschenko-besucht-Berlin.html [accessed: 18.12.2024].

- Kiwerska J., *Partnerstwo w przywództwie? Stany Zjednoczone i Niemcy (1989–2016). Perspektywa polska*, Instytut Zachodni, Poznań 2017.
- Kosman M.M., *Polityka RFN wobec ZSRR/Rosji w latach 1989–2009*, Wydawnictwo Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego, Bydgoszcz 2013.
- Koszel B., *Polska i Niemcy a europejskie aspiracje Ukrainy*, "Przegląd Zachodni" 2008, nr 1, pp. 131–149.
- Koszel B., *Rola Niemiec w procesach decyzyjnych Unii Europejskiej w XXI wieku*, Wydawnictwo Naukowe Wydziału Nauk Politycznych i Dziennikarstwa Uniwersytetu Adama Mickiewicza, Poznań 2019.
- Krüger P.A., Richter N., Roßbach H., *Die Verbündeten warden langsam ungeduldig*, Süddeutsche Zeitung, 3.01.2023, www.sueddeutsche.de/politik/deutschland-nationale-sicherheitsstrategie-usa-ampelkoalition-1.5726333 [accessed: 18.12.2024].
- Merkel fordert Abzug*, Deutsche Welle, 15.08.2008, www.dw.com/de/merkel-fordert-russischen-truppenabzug-aus-georgien/a-3566017 [accessed: 4.01.2024].
- Metzger N., *Bundeswehr bei Ausrüstung weiter blank*, ZDF Heute, 23.11.2022, www.zdf.de/nachrichten/politik/bundeswehr-zeitenwende-sondervermoegen-munition-ukraine-krieg-100.html [accessed: 18.12.2024, non-active].
- Mölling Ch., Schütz T., *Zeitenwende in der Verteidigungspolitik. Bundeswehr-Sondervermögen effektiv und nachhaltig ausgeben*, Deutsche Gesellschaft für Auswärtige Politik, Mai 2022, <https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:0168-ssoar-80045-9> [accessed: 18.12.2024].
- Nationale Sicherheitsstrategie: Gesellschaftliche Resilienz im Fokus*, Bundesministerium der Verteidigung, 26.10.2022, www.bmvg.de/de/aktuelles/nationale-sicherheitsstrategie-gesellschaftliche-resilienz-fokus-5514816 [accessed: 18.12.2024].
- Panzerlieferungen sind weiterer Tabubruch. Pressemitteilung von Amira Mohamed Ali, Dietmar Bartsch*, Die Linke, 25.01.2023, www.linksfraktion.de/presse/pressemitteilungen/detail/panzerlieferungen-sind-weiterer-tabubruch [accessed: 18.12.2024].
- Putin's famous Munich Speech 2007*, YouTube, 20.11.2015, www.youtube.com/watch?v=HQ58Yv6kP44 [accessed: 5.01.2022].
- Rahr A., *Russland gibt Gas. Die Rückkehr einer Weltmacht*, Carl Hanser Verlag, München 2008.
- Rede der Bundesministerin des Auswärtigen, Annalena Baerbock, beim Wirtschaftstag der Konferenz der Leitungendeutscher Auslandsvertretungen am 6. September 2022 in Berlin*, "Bulletin der Bundesregierung" 110-4, 10.09.2022, www.bundesregierung.de/resource/blob/975954/2125016/d2b49865f575c1f4e25832f47dd5729c/110-4-wirtschaftstag-data.pdf?download=1 [accessed: 18.12.2024].
- Regierungserklärung von Bundeskanzler Olaf Scholz am 27. Februar 2022*, www.bundesregierung.de/breg-de/suche/regierungserklaerung-von-bundeskanzler-olaf-scholz-am-27-februar-2022-2008356 [accessed: 18.12.2024].
- Riegert B., *Bush bekräftigt Wunsch nach starkem Europa*, Deutsche Welle, 22.02.2005, www.dw.com/de/bush-bekr%C3%A4ftigt-wunsch-nach-starkem-europa/a-1497225 [accessed: 18.12.2024].
- Timmermann H., *Die deutsch-russischen Beziehungen im europäischen Kontext*, "Internationale Politik und Gesellschaft" 2007, Nr. 1, pp. 101–122.

- Tino Chrupalla: Der Kanzler muss Farbe für den Frieden bekennen*, AfD, 24.01.2023, www.afd.de/tino-chrupalla-der-kanzler-muss-farbe-fuer-den-frieden-bekennen [accessed: 18.12.2024].
- Umgang mit Russland – Zehn Handlungsempfehlungen. Beschluss des CDU-Bundesfachausschusses Außen-, Sicherheits-, Entwicklungs- und Menschenrechtspolitik unter der Leitung von Roderich Kiesewetter MdB sowie des CDU-Bundesfachausschusses Europapolitik unter der Leitung von Elmar Brok MdEP vom 16. November 2015*, CDU, https://archiv.cdu.de/system/tdf/media/dokumente/151116-eu-russland-beziehungen.pdf?file=1&type=field_collection_item&id=3365 [accessed: 5.01.2022].
- Vates D., *Wie die Bundesregierung über die nationale Sicherheitsstrategie streitet*, Redaktions Netzwerk Deutschland, 10.02.2023, www.rnd.de/politik/nationale-sicherheitsstrategie-bundesregierung-streitet-um-verteidigung-und-katastrophenschutz-OQ6M-T5RYY5EJFC5QJOUNZSC5JA.html [accessed: 18.12.2024].
- Wachstum, Bildung, Zusammenhalt. Koalitionsvertrag zwischen CDU, CSU und FDP*, 2009, www.kas.de/documents/252038/253252/Koalitionsvertrag2009.pdf/83dbb842-b2f7-bf99-6180-e65b2de7b4d4 [accessed: 5.01.2022].
- Wir stehen ein für Frieden und Menschenrechte*, www.gruene.de/themen/gruene-themen-von-a-bis-z/wir-stehen-ein-fuer-frieden-und-menschenrechte.html [accessed: 5.01.2022, non-active].
- Zeit für mehr Gerechtigkeit. Unser Regierungsprogramm für Deutschland*, SPD, 2017, www.spd.de/fileadmin/Dokumente/Regierungsprogramm/SPD_Regierungsprogramm_BTW_2017_A5_RZ_WEB.pdf [accessed: 5.01.2022].

Abstract

The aim of the article is to discuss Germany's position on the Russian-Ukrainian conflict, starting from the annexation of Crimea in 2014 to the outbreak of a full-scale conflict in 2022. After the introductory remarks, the attitude of Germany towards Russia after the end of the Cold War and its evolution are outlined. The author focused in particular on groundbreaking events in the context of the security of Central and Eastern Europe, such as the Orange Revolution in 2004, the NATO summit in Bucharest, and the Russian-Georgian war in 2008. Further on, the German position on the annexation of Crimea in 2014 – both by the federal government and the main political parties, followed by German reactions to the entry of Russian troops into Ukraine in February 2022 and the announcement of a breakthrough in German foreign and security policy (*Zeitenwende*). An attempt was made to analyze the meaning of the term *Zeitenwende* on the military, economic and political level. In the final conclusions, an attempt was made to compare German and Polish public opinion towards the Russian-Ukrainian conflict.

Key words: Russian-Ukrainian conflict, annexation of Crimea, Germany, *Zeitenwende*

<https://doi.org/10.48269/2451-0610-ksm-2024-004>

Krzysztof Koźbiał

dr hab., prof. UJ, Uniwersytet Jagielloński w Krakowie
<https://orcid.org/0000-0001-6124-5341>
krzysztof.kozbial@uj.edu.pl

Republika Czeska wobec rosyjskiej agresji na Ukrainę z 2022 roku. Konsekwencje polityczne, gospodarcze i społeczne

Wprowadzenie

Dzień 24 lutego 2022 r., kiedy to rozpoczęła się agresja Rosji na Ukrainę, z pewnością przejdzie do historii nie tylko Europy. W efekcie niczym niesprobowanej agresji doszło do podważenia stabilności politycznej i gospodarczej Starego Kontynentu. Następstwa inwazji w szczególności dotknęły państwa sąsiadujące z Ukrainą, lecz nie tylko. Takim państwem jest bez wątpienia Republika Czeska – choć nie sąsiaduje z Ukrainą, to w istotnym stopniu została dotknięta skutkami rosyjskiej agresji: politycznymi, ekonomicznymi oraz społecznymi. Każdy z nich autor niniejszego artykułu ocenia jako ważny, niekiedy wręcz przełomowy, wpływający bezsprzecznie na funkcjonowanie państwa i jego politykę w perspektywie krótko- i długoterminowej, zarówno pod względem wewnętrznym, jak i zewnętrznym.

W artykule starano się odpowiedzieć na następujące pytania badawcze: po pierwsze, w jakim stopniu agresja rosyjska na Ukrainę dotknęła Republikę

Czeską? po drugie, jakie były bezpośrednie konsekwencje konfliktu dostrzegalne w Czechach? po trzecie, w jaki sposób na aktualne wydarzenia reagowały czeskie władze i czeskie społeczeństwo?

W pracy nad tekstem wykorzystano typowe dla nauk o polityce i administracji metody badawcze, tj. analizę instytucjonalno-prawną, analizę zastanych danych statystycznych i literatury przedmiotu (bardzo ograniczonej – z uwagi na to, że jest to nowa problematyka) oraz metodę analizy historycznej.

Konsekwencje polityczne

Konsekwencje o charakterze politycznym sprowadzały się początkowo przede wszystkim do szybkiej i stanowczej reakcji władz Republiki, reakcji wspierającej Ukrainę i krytykującej Rosję. Zauważalna stała się również szybka zmiana nastawienia głowy państwa w stosunku do Rosji. Z kolei rząd czeski stał się jednym z głównych orędowników wprowadzenia dotkliwych sankcji wobec agresora, czemu dano wyraz m.in. na forum Unii Europejskiej.

Do momentu rosyjskiej agresji na Ukrainę Republika Czeska prowadziła dość niejednoznaczną politykę wobec Federacji Rosyjskiej: pod względem kontaktów ekonomicznych były one coraz bardziej pogłębione, lecz pod względem politycznym wpływały na nie aktualne wydarzenia. Szczególnie polityka prezydenta Miloša Zemana była oceniana jako kontrowersyjna, przez lata był on wręcz promotorem przyjaznych kontaktów z Moskwą. Jego nastawienie było zasadniczo podobne do polityki rządu premiera Andreja Babiša (w latach 2017–2021), zwłaszcza pod względem ekonomicznym, gdyż na polu polityki dały się zauważyć istotne różnice.

Rosja, jako prawny spadkobierca Związku Radzieckiego, była w Czechach do pewnego momentu pozytywnie oceniana w badaniach opinii publicznej. W 2011 r. 63% pytanym oceniało kontakty obu państw jako dobre bądź raczej dobre, dwa lata później czyniło to 61%, a w 2018 r. jeszcze 58%. W badaniu przeprowadzonym na przełomie listopada i grudnia 2021 r. 35% oceniło, że stosunki te są dobre lub raczej dobre, z kolei 59% ankietowanych uznało, że są one złe lub raczej złe¹. Widoczna była zatem zmiana postrzegania.

Spadek pozytywnych ocen dla Rosji był pochodną wydarzeń mających miejsce po 2014 r. Największym rzecznikiem bliskiej kooperacji z Moskwą był

¹ *Občané o vztazích ČR s některými zeměmi – listopad/prosinec 2021*, Centrum pro výzkum veřejného mínění, <https://cvvm.soc.cas.cz/cz/tiskove-zpravy/politicke/mezinarodni-vztahy/5532-obcane-o-vztazich-cr-s-nekterymi-zememi-listopad-prosinec-2021> [dostęp: 20.01.2023].

prezydent Zeman, spotykający się z Putinem i wspierający powstanie gazociągu Nord Stream 2. Z inicjatywy Zemana od 2018 r. miało miejsce coroczne czesko-rosyjskie forum dyskusyjne, w którym brali udział m.in. pracownicy uczelni. Tego rodzaju działania wspierali częściowo politycy rządzącego ugrupowania ANO oraz przedstawiciele Komunistycznej Partii Czech i Moraw (Komunistická strana Čech a Moravy, KSČM), popierającej ówczesną koalicję rządową².

Już po zajęciu w 2014 r. przez Rosję Półwyspu Krymskiego i części obwodów donieckiego i ługańskiego czeski prezydent kwestionował skuteczność sankcji wobec Rosji. W wywiadzie ze stycznia 2015 r. dla Polskiego Radia przekonywał, że sankcje przyczyniają się do wzrostu popularności prezydenta Putina i są nieskuteczne. Mało tego, określał rosyjskiego prezydenta mianem „sojusznika Zachodu”³ w walce z islamizmem i postulował zacieśnienie stosunków między Unią Europejską i Rosją⁴. Była to wypowiedź dość ekscentryczna na tle przywódców innych państw europejskich, świadcząca o wręcz fatalnym rozpoznaniu sytuacji międzynarodowej.

Po 2014 r. dość podobne stanowisko wobec Rosji zachowywał rząd premiera Bohuslava Sobotki. Z jednej strony krytykowano zajęcie Krymu, z drugiej jednak negatywnie oceniano sankcje Unii Europejskiej i zwiększanie obecności NATO w Europie. Premier próbował tłumaczyć to stanowisko tym, że podobnie na te kwestie patrzą Francuzi czy Austriacy, a konflikt należy rozwiązać na drodze dyplomatycznej. Zarówno czeskiemu prezydentowi, jak i premierowi chodziło raczej o to, aby kontakty rosyjsko-czeskie jak najmniej ucierpiały, szczególnie pod względem gospodarczym⁵. Zeman w 2016 r. dał temu wyraz po raz kolejny, oceniając, że sankcje były wręcz niepotrzebne, zaznaczając raz jeszcze, że głównym wrogiem Unii i Rosji jest terroryzm⁶. W podobnym tonie – nawołując do zbliżenia Rosji i Unii i uznając, że aneksja Krymu jest faktem – prezydent

² Ł. Ogrodnik, *Komplikacje w stosunkach Czech z Rosją*, „Biuletyn PISM” 16.12.2019, nr 179(1927), www.pism.pl/upload/images/artykuly/fcfab0f3-7a93-4489-a360-f058e154b5f8//1576664784100.pdf.

³ *Milosz Zeman: sankcje Zachodu wobec Rosji zwiększają popularność prezydenta Putina*, Jedyńka Polskie Radio, 24.01.2015, <https://jedyńka.polskieradio.pl/artykul/1360730> [dostęp: 27.10.2022]. Chodziło o wzrost czeskiego eksportu do Rosji, szczególnie widocznego w sferze maszyn i samochodów (samochody Škody były montowane w Kałudze i Niżnym Nowogrodzie).

⁴ *Ibidem*.

⁵ J. Groszkowski, *Polityka Czech wobec Rosji – biznes i wartości*, Ośrodek Studiów Wschodnich, 11.06.2014, www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2014-06-11/polityka-czech-wobec-rosji-biznes-i-wartosci [dostęp: 27.10.2022].

⁶ R. Szoszyn, *Zeman: znieść sankcje wobec Rosji*, Rzeczpospolita, 16.02.2016, www.rp.pl/swiat/art3908251-zeman-zniesc-sankcje-wobec-rosji [dostęp: 28.11.2022].

Zeman wypowiedział się podczas Zgromadzenia Parlamentarnego Rady Europy w październiku 2017 r. Całe przemówienie Zemana potwierdzało jego wręcz przyjacielskie nastawienie do Rosji⁷.

W 2017 r. Zeman miał okazję dwukrotnie spotkać się z rosyjskim przywódcą. Najpierw w maju w Pekinie podczas forum „Pasa i Drogi” (chińskiej koncepcji zbliżenia do Europy Środkowej), a następnie, w listopadzie, w Soczi podczas czterodniowej wizyty w Federacji Rosyjskiej. Czeski prezydent opowiedział się za zakończeniem sankcji wobec Rosji. Rozmowy zdominowały jednak kwestie gospodarcze (współpraca w dziedzinie przesyłu gazu oraz potencjalna kooperacja dotycząca czeskich elektrowni atomowych)⁸.

Ważne znaczenie odgrywały także wydarzenia na poziomie lokalnym, szczególnie w Pradze, której prezydentem w 2018 r. został polityk Czeskiej Partii Piratów (Česká pirátská strana) Zdeňek Hřib. Napięcie w kontaktach czesko-rosyjskich wzmożła polityka historyczna skupiona wokół pomników. W 2019 r. doszło do usunięcia pomnika marszałka Iwana Koniewa, natomiast rok później odsłonięto pomnik, który upamiętniał żołnierzy Rosyjskiej Armii Wyzwoleńczej, kolaborujących z III Rzeszą, co z kolei spotkało się z protestami Rosji⁹.

Kryzys w relacjach Pragi z Moskwą pogłębił się w kwietniu 2021 r. Rząd premiera Babiša ogłosił wówczas wydalenie 18 rosyjskich dyplomatów, określonych mianem szpiegów, w odpowiedzi z Rosji wydano 16 dyplomatów czeskich, co w praktyce doprowadziło do paraliżu działań czeskiej ambasady. Wydalenie Rosjan było następstwem raportu Informacyjnej Służby Bezpieczeństwa (Bezpečnostní informační služba, BIS), według której służby rosyjskie były odpowiedzialne za wybuchy w składach amunicji w miejscowości Vrbětice w południowo-wschodnich Czechach¹⁰. Miało to miejsce w 2014 r., zginęło dwóch czeskich obywateli. Rosja nie przyznała się do zarzutów, strona czeska zażądała odszkodowań, w praktyce trudno przypuszczać, aby do tego kiedykolwiek

⁷ M. Syruček, *Prezidenti. Jejich role a odpovědnost*, Brána, Praha 2018, s. 254–256.

⁸ *Prezydent Czech spotkał się w Rosji z Władimirem Putinem. Mówił o zakończeniu sankcji*, Gość Niedzielny, 21.11.2017, www.gosc.pl/doc/4330710.Prezydent-Czech-spotkal-sie-w-Rosji-z-Wladimirem-Putinem-Mowil [dostęp: 26.10.2022].

⁹ K. Koźbiał, *Czeska Partia Piratów jako nowe ugrupowanie w systemie partyjnym Czeskiej Republiki*, [w:] *Postulaty polityczne i wyborcze partii politycznych*, red. A. Kruk, Uniwersytet Zielonogórski, Zielona Góra 2021, s. 171. Dodatkowo prezydent czeskiej stolicy zmienił nazwę placu, przy którym mieści się ambasada rosyjska, na plac im. Borysa Niemcowa.

¹⁰ Ł. Ogrodnik, *Kryzys relacji czesko-rosyjskich siedem lat po wybuchach w Vrbeticach*, „Komentarz PISM” 21.04.2021, nr 33/2021, www.pism.pl/upload/images/artykuly/d681ff56-028b-41ec-9534-98aa749efa47//1619006692420.pdf.

doszło. Konsekwencją ujawnionych informacji było wykluczenie rosyjskiej firmy Rosatom z przetargu na rozbudowę elektrowni atomowej w Dukovanach. Według niektórych ocen po kwietniu 2021 r. stosunki obu państw miały nie być już nigdy takie same¹¹. W pewnym sensie były to prorocze słowa.

Wszystkie te wydarzenia przyczyniły się do coraz gorszego postrzegania Rosji przez czeskie społeczeństwo. Po agresji na Ukrainę z lutego 2022 r. obraz ten jeszcze się pogorszył. W badaniach przeprowadzonych na przełomie listopada i grudnia 2021 r. pytano o sympatię do poszczególnych państw (w skali od 1 do 5, przy czym 1 oznaczało dużą sympatię, a 5 brak sympatii). Spośród 13 państw, o które pytano, Rosja otrzymała średnią notę 3,22, wyprzedzając jedynie Chiny¹².

Obie agresje rosyjskie na zachodniego sąsiada spowodowały spadek zaufania do prezydenta Putina w czeskim społeczeństwie. W marcu 2022 r. nie wierzyło mu aż 84% ankietowanych, co oznaczało spadek w odniesieniu do poprzedniego badania (z listopada 2021 r.) o 15 pkt procentowych¹³. Żaden aktywny polityk w stosunkach międzynarodowych nie miał tak fatalnych ocen.

Prezydent Zeman diametralnie zmienił opinię na temat Rosji już w dniu agresji. Nazwał agresję „zbrodnią przeciw pokojowi”¹⁴ i wezwał do nałożenia na Rosję surowych sankcji. Uważał za stosowne odcięcie Rosji od systemu SWIFT. Równocześnie prezydent Putin został nazwany przez Zemana szaleńcem¹⁵. Retoryka ta znacznie odbiegała od wcześniejszych wypowiedzi czeskiej głowy państwa. Zeman jeszcze tydzień wcześniej uznawał informacje amerykańskiego wywiadu o potencjalnym wybuchu wojny za niewiarygodne. Zmiana w podejściu do Rosji, wymuszona nowymi okolicznościami, była widoczna w kolejnych tygodniach agresji na Ukrainę. W czerwcu Zeman w wywiadzie dla ukraińskiego oddziału Radia Wolna Europa stwierdził, iż Putin powinien zostać postawiony przed sądem w swojej ojczyźnie, ponieważ wpędził kraj w izolację i przyczynił

¹¹ A. Pędziwol, *Konflikt Czechy-Rosja. Nic już nie będzie tak samo*, Deutsche Welle, 23.04.2021, www.dw.com/pl/konflikt-czechy-rosja-nic-ju%C5%BC-nie-b%C4%99dzietak-samo/a-57306989 [dostęp: 20.10.2022].

¹² *Sympatie české veřejnosti k některým zemím – listopad/prosinec 2021*, Centrum pro výzkum veřejného mínění, https://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c2/a5499/f9/pm220202.pdf [dostęp: 20.10.2022].

¹³ *Důvěra vybraným politikům v mezinárodním kontextu – jaro 2022*, Centrum pro výzkum veřejného mínění, https://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c2/a5534/f9/pm220624.pdf [dostęp: 22.10.2022].

¹⁴ *Prezident Czech: Mylilem się. Putin to szaleńiec, trzeba go odizolować*, Rzeczpospolita, 24.02.2022, www.rp.pl/dyplomacja/art35749821-prezydent-czech-mylilem-sie-putinto-szaleniec-trzeba-go-odizolowac [dostęp: 26.10.2022].

¹⁵ *Ibidem*.

się do spowolnienia jego rozwoju. Oprócz tego – w ocenie czeskiej głowy państwa – powinien zostać postawiony przed trybunałem wojennym z powodu zbrodni, do których doszło w czasie agresji¹⁶.

Stanowczą reakcję podjął również nowy czeski rząd, dla którego było to w praktyce pierwsze wyzwanie polityczne. Gabinet pod przewodnictwem premiera Petra Fiali rozpoczął pracę w styczniu 2022 r. w wyniku wyborów do Izby Poselskiej (październik 2021), które wygrała koalicja ugrupowań konserwatywnych SPOLU¹⁷, odsuwając od rządzenia premiera Babiša. W deklaracji programowej rządu odnośnie do polityki zagranicznej zarysowano chęć rewizji stosunków z Chinami i Rosją, uzasadniając to m.in. powrotem do koncepcji polityki zagranicznej lansowanej za czasów prezydenta Václava Havla – biorącej w dużym stopniu pod uwagę wsparcie dla demokracji i praw człowieka¹⁸. Zapewne nikt nie przewidywał wówczas, iż do rewizji kontaktów w Rosję będzie musiało dojść tak szybko.

Od początku rząd Fiali stanowczo wspierał Ukrainę. Było to widoczne jeszcze przed rozpoczęciem konfliktu, kiedy to władze czeskie zdecydowały o przekazaniu Ukrainie pocisków artyleryjskich o łącznej wartości 1,7 mln dolarów. W dniach 7–8 lutego z symboliczną wizytą w Kijowie i w Donbasie gościli ministrowie spraw zagranicznych Trójkąta Sławkowskiego (Czechy, Słowacja, Austria), jednoznacznie opowiadając się za integralnością terytorialną Ukrainy. Czeski minister spraw zagranicznych Jan Lipavský podkreślił, że aneksja Krymu była aktem nielegalnym, czym dał wyraz opinii rządu premiera Fiali¹⁹.

Szerokim echem medialnym odbiło się również udanie się 15 marca 2022 r. czeskiego premiera Fiali wraz z polskim szefem rządu Mateuszem Morawieckim, premierem Słowenii Janezem Janšą i prezesem Prawa i Sprawiedliwości

¹⁶ O. Plevák, *Prezydent Czech zrywa z „prokremlowskim” wizerunkiem. Chce osądzenia Putina*, euractiv.pl, 7.06.2022, www.euractiv.pl/section/grupa-wyszehradzka/news/zeman-czechy-putin-rosja-ukraina-sankcje [dostęp: 15.03.2023].

¹⁷ W skład koalicji SPOLU, która uzyskała prawie 28% poparcia, wchodziły ugrupowania ODS, KDU–ČSL oraz TOP 09. Koalicję rządową tworzy także koalicja Piraci–STAN (uzyskali 15,6% głosów). W sumie koalicja dysponuje 108 mandatami w 200-osobowej izbie. Pokonany ruch Babiša ANO uzyskał poparcie 27,1% głosujących przechodząc do opozycji.

¹⁸ *Programové prohlášení vlády České republiky*, leden, Praha 2022, s. 25, www.vlada.cz/assets/jednani-vlady/programove-prohlaseni/programove-prohlaseni-vlady-Petra-Fialy.pdf [dostęp: 17.02.2023].

¹⁹ S. Czarnecki, *Republika Czeska wobec konfliktu rosyjsko-ukraińskiego*, „Komentarze IeŚ” 16.02.2022, nr 521(33/2022), <https://ies.lublin.pl/wp-content/uploads/2022/02/ies-komentarze-521-33-2022.pdf>. W momencie, kiedy miała miejsce wizyta ministra Lipavského na Ukrainie, prezydent Zeman ciągle nie wierzył w możliwość rosyjskiej agresji.

Jarosławem Kaczyńskim wspólnym pociągiem do Kijowa na spotkanie z prezydentem Wołodymyrem Zeleńskim²⁰. Wyjazd ten należy traktować raczej w kategoriach psychologicznego wsparcia dla ukraińskiej obrony przed agresorem, wyrażenia z nią solidarności. Realnie skutki wyjazdu były bowiem żadne.

Rząd Fiali szybko podjął także decyzje o wsparciu wojskowym dla Ukrainy, np. 26 lutego rząd zdecydował o pomocy w postaci karabinów szturmowych, pistoletów podręcznych, karabinów maszynowych i snajperskich. Wartość pomocy wyniosła ponad 188 mln koron (ponad 36 mln zł)²¹. Był to jedynie wstęp do dalszej pomocy pod tym względem. Według danych ministerstwa obrony Czech do lutego 2023 r. państwo czeskie udzieliło pomocy wojskowej o wartości ok. 10 mld koron (ok. 2 mld zł). Złożyło się na nią m.in. 38 czołgów, 55 bojowych wozów piechoty, 6 systemów obrony przeciwlotniczej, 4 helikoptery, 13 haubic samobieżnych, ponad 27 tys. pocisków artyleryjskich, 8 tys. broni przeciwpancernej, 30 tys. pistoletów czy też materiały niezbędne do ochrony zdrowia. Dodatkowo w lutym 2023 r. na terytorium Czech ćwiczyło ok. 4 tys. ukraińskich żołnierzy²².

Od 25 października 2022 r. obowiązuje zakaz wjazdu obywateli Rosji na terytorium Republiki, niezależnie od rodzaju wiz, jakie posiadają²³. Jest to konsekwencją czeskiej aktywności na forum Unii Europejskiej. W drugiej połowie 2022 r. Czechy sprawowały przewodnictwo w Radzie Unii Europejskiej, chcąc m.in. przekonać partnerów do wytrwałości w utrzymywaniu sankcji wobec Rosji oraz wspierać dążenia Ukrainy do zachowania integralności terytorialnej. Do głównych zadań przewodnictwa należało: radzenie sobie z kryzysem uchodźczym i powojenna odbudowa Ukrainy; bezpieczeństwo energetyczne; wzmocnienie europejskich zdolności obronnych, m.in. cyberbezpieczeństwa;

²⁰ *Fiala se s představiteli Polska a Slovinska setká se Zeleným i Šmyhalem, jejich vlak dorazil do Kyjeva*, iRozhlas, 5.03.2022, www.irozhlas.cz/zpravy-svet/fiala-kyjev-vlak-premieri-ukrajina-podpora_2203152117_til [dostęp: 18.12.2022].

²¹ M. Vala, *Vláda schválila další dar v podobě vojenského materiálu Ukrajině*, Ministerstvo obrany České republiky, 26.02.2022, <https://mocr.army.cz/informacni-servis/zpravodajstvi/vlada-schvalila-dalsi-dar-v-podobe-vojenskeho-materialu-ukrajine-233798> [dostęp: 15.10.2022].

²² *Desítky tanků a houfnic, stovky vozidel. Černochová bilancovala pomoc Ukrajině*, iDNESS.cz, 23.02.2023, www.idnes.cz/zpravy/domaci/ceska-pomoc-ukrajine-zbraniministerstvo-obrany-armada-jana-cernochova.A230223_081619_domaci_wass [dostęp: 23.02.2023].

²³ *Czechy całkowicie zamkną granice dla Rosjan*, Rzeczpospolita, 13.10.2022, www.rp.pl/polityka/art37231311-czechy-calkowicie-zamkna-granice-dla-rosjan [dostęp: 26.10.2022]. Wcześniej, 19 września, zakaz wjazdu dla Rosjan z wizami strefy Schengen wprowadziły Litwa, Łotwa, Estonia, Finlandia i Polska.

odporność strategiczna gospodarki europejskiej i odporność instytucji demokratycznych²⁴. W zasadzie wszystkie te punkty znajdowały się w zbieżności z konsekwencjami konfliktu na Ukrainie.

Czesi zastanawiali się także nad tym, co zrobić z rosyjskim kapitałem obecnym w tym państwie. Pierwotne działania rządu Petra Fiali koncentrowały się na zamrożeniu majątków rosyjskich obywateli i firm (o łącznej wartości kilkuset milionów koron). Brano pod uwagę także ich konfiskatę, lecz dotąd możliwości prawne w tym zakresie są ograniczone. Wyzwaniem jest sama inwentaryzacja tegoż majątku, tym bardziej że kapitał wpływa na konta w czeskich bankach za pośrednictwem firm zarejestrowanych np. na Cyprze. Przedstawiciel Instytutu Datlab, który przygotowywał na zlecenie rządu analizę rosyjskich firm w Czechach ocenia, iż zamrożone aktywa stanowią ok. 10% aktywów, którymi w Czechach dysponują rosyjscy oligarchowie²⁵. Jest to z pewnością temat niezamknięty, o którym jeszcze nieraz będzie można usłyszeć. Tylko konsekwentne podejście pozwoli na rzetelną ocenę i ewentualnie konfiskatę tychże aktywów. Przykładowo rosyjscy biznesmeni od lat kontrolują liczne nieruchomości w znanych uzdrowiskach, takich jak Karlowe Wary i Mariańskie Łaźnie. Według danych na koniec lipca 2022 r. wartość zamrożonych rosyjskich nieruchomości, udziałów w spółkach kapitału na rachunkach bankowych wyniosła 400 mln euro²⁶.

Konsekwencje gospodarcze

Tak jak w przypadku wielu innych państw także Republika Czeska została dotknięta problemami wynikającymi z sankcji gospodarczych wprowadzonych wobec Rosji. W konsekwencji prowadziło to do zachwiań ekonomicznych, co pierwotnie stało się widoczne na stacjach benzynowych, a następnie w cenach energii.

Przed wybuchem konfliktu czesko-rosyjskie kontakty gospodarcze były ważne dla obu partnerów, choć Rosja – pod względem obrotów

²⁴ *Výsledky českého předsednictví v Radě EU*, za: WayBack Machine, <https://wayback.archive-it.org/12090/20230320155400/https://czech-presidency.consilium.europa.eu/cs> [dostęp: 27.12.2024].

²⁵ S. Czarnecki, *Problemy z rosyjskim kapitałem w Republice Czeskiej: konfiskata czy zamrożenie?*, „Komentarze IES” 25.04.2022, nr 588(100/2022), <https://ies.lublin.pl/wp-content/uploads/2022/04/ies-komentarze-588-100-2022.pdf>.

²⁶ *Czesi zamrozili gotówkę, nieruchomości Rosji za 400 mln euro*, w *Gospodarce*, 21.07.2022, <https://wgospodarce.pl/informacje/114762-czesi-zamrozili-gotowke-nieruchomosci-rosji-za-400-mln-euro> [dostęp: 23.10.2022].

handlowych – nie należała do najważniejszych partnerów Czech. W 2014 r. wzajemne obroty wyniosły 8,81 mld euro, czeski eksport opiewał na kwotę 4,1 mld euro, import 4,7 mld. W tym samym czasie obroty handlowe z Polską były prawie dwa razy wyższe²⁷. Z kolei w 2018 r. obroty handlowe z Federacją Rosyjską wyniosły 8,47 mld euro (czyli mniej niż cztery lata wcześniej), czeski eksport stanowił 3,49 mld, a import 4,98 mld euro. Rosja pod względem obrotów handlowych była dla Czech 11. partnerem. Dla porównania Polska, z którą obroty wyniosły 22,42 mld euro, była po Niemczech i Chinach trzecim partnerem Republiki²⁸. Spadek Rosji w zestawieniu krajów, z którymi Czechy handlowały, był wyraźny, bowiem jeszcze w 2013 r. państwo to zajmowało pod względem obrotów piąte miejsce²⁹.

Dane te wyraźnie przekonują, iż nie jest to partner wiodący, choć ważny – przede wszystkim jeśli weźmiemy pod uwagę, co Czechy importowały. Były to przede wszystkim surowce strategiczne: ok. 2/3 czeskiego importu z Rosji stanowiły ropa naftowa i gaz ziemny. W 2021 r. prawie 49% ropy sprowadzonej do Czech pochodziło z Rosji (na dalszych miejscach były Azerbejdżan i USA). Inne ważne artykuły sprowadzane z Rosji to metale podstawowe, aluminium, a także ogniwa paliwowe dla reaktorów jądrowych³⁰. Zauważalne było zatem znaczące uzależnienie Czech od rosyjskich surowców.

Obraz nieco zaciemniają statystyki, bowiem nie wszystkie biorą pod uwagę to, że surowiec importowany przez Czechy z Zachodu także z pochodzenia jest gazem rosyjskim. W praktyce maksymalna zależność Czech od gazu z Rosji szacowana była nawet na 97–98%, co sprawia, że jest to jedno z najbardziej niesamodzielnych państw Unii Europejskiej pod tym względem³¹. Po rosyjskim ataku problem ten stał się jednym z najważniejszych w debacie politycznej i społecznej. W praktyce dotyczył niezwykle istotnego zagadnienia, jakim był możliwy wpływ braku gazu zmiennego na odbudowę czeskiej

²⁷ *Zabranění obchod s vybranými státy v roce 2014*, <https://csu.gov.cz/docs/107508/8a-9dac9d-85c9-7b83-426e-68816f95607b/241015-1521.pdf> [dostęp: 30.01.2023].

²⁸ *Hlavní zahraničněobchodní partneři v roce 2018*, <https://csu.gov.cz/docs/107508/3d-b3ad66-422c-a7bb-21f4-0355847cc4bf/2410151905.pdf?version=1.0> [dostęp: 30.10.2022].

²⁹ M. Kavěnová, *Jak jsme obchodovali s Ruskem a s Ukrajinou*, Statistika & My, 21.04.2022, www.statistikaamy.cz/2022/04/21/jak-jsume-obchodovali-s-ruskem-a-ukrajinou [dostęp: 30.10.2022].

³⁰ *Ibidem*.

³¹ S. Czarnecki, *Republika Czeska: próby dywersyfikacji dostaw gazu*, „Komentarze IEŚ” 18.04.2022, nr 602(114/2022), <https://ies.lublin.pl/wp-content/uploads/2022/05/ies-komentarze-602-114-2022.pdf>. Podobnie znaczący stopień uzależnienia od surowca ze wschodu wykazują Łotwa, Słowacja i Węgry.

gospodarki po kryzysie wywołanym pandemią Covid-19. Republika Czeska została zmuszona do rozważenia innych źródeł zdobycia tegoż surowca.

Wśród rozważanych opcji mowa była o wzroście wykorzystania skroplonego gazu LNG, a także biogazu. Czesi poważnie brali pod uwagę budowę terminala LNG pod Litomierzycami, prowadząc rozmowy na temat dostaw z Katarą, a także z Polską, które dotyczyły zwiększenia możliwości sprowadzania takiego gazu przez terminal w Świnoujściu oraz budowę gazociągu Stork II z Kędzierzyna do Libhostu, który łączyłby systemy gazowe obu państw. Bierze się również pod uwagę produkcję biometanu, który produkowany w biogazowniach mógłby stanowić do 2035 r. 20% gazu zużywanego w kraju³².

Wszystkie te pomysły są nowe, niejako wymuszone sytuacją w Europie po 24 lutego 2022 r. Droga do ich realizacji jest długa i kosztowna, na pierwsze efekty przyjdzie czekać zapewne przynajmniej dwa, trzy lata (na dwa lata szacuje się czas budowy terminala LNG pod Litomierzycami). Niemniej wydaje się, że nie ma innej możliwości jak uniezależnienie się od dostaw z Rosji w możliwie szybki sposób.

Warto również zwrócić uwagę, że Czechy, podobnie jak inne państwa Unii, borykają się ciągle z problemami gospodarczymi, stanowiącymi w zasadzie ciąg dalszy po kryzysie Covid-19 (próby podźwignięcia gospodarki) oraz z inflacją, która jest tamże jedną z najwyższych w Europie. Problemy te, ważne i trudne do złagodzenia, stały się zresztą pożywką dla populistów żądających od czeskiego rządu zajęcia się bardziej problemami Czechów niż uchodźców z Ukrainy. Taki był wydzźwięk dużej manifestacji, do której doszło w Pradze pod koniec września 2022 r. Protestujący w liczbie, jak się szacuje, ok. 70 tys. domagali się ustąpienia rządu Fiali, zaprzestania przyjmowania uchodźców ukraińskich, a także wystąpienia Republiki z Sojuszu Północnoatlantyckiego i Unii Europejskiej, wreszcie zawarcia porozumienia z Rosją, które prowadziłyby do dobrych stosunków³³. Były to żądania ekstremistyczne i nierealne, wskazujące jednak, iż w czeskim społeczeństwie liczne są także postawy odbiegające od ogólnego trendu wspierającego Ukrainę. Wśród organizatorów manifestacji dominowały ugrupowania pozaparlamentarne: Komunistyczna Partia Czech i Moraw, prawicowa partia Wolni (Svobodní) oraz ruch Trikolóra. Podobne protesty pojawiały się także w kolejnych miesiącach.

³² *Ibidem*.

³³ M. Hudema, *Nespokojenost a obavy jsou oprávněné. Opravdu kvůli tomu ale chceme podporovat extremisty?*, Lidové Noviny, 29.09.2022, www.lidovky.cz/nazory/nazor-hudema-demonstrace-praha-vaclavske-namesti-protest-vlada-demise-extremisti-rusko-eu-nato.A220929_101523_In_nazory_hma [dostęp: 23.10.2022].

Konsekwencje społeczne

Pierwszym dostrzegalnym społecznym następstwem rosyjskiej agresji na Ukrainę była fala uchodźców, która dotarła również do Czech. Zarówno rząd w Pradze, jak i społeczeństwo pospieszyły z pomocą potrzebującym, co przybrało różne formy, generalnie porównywalne z tym, co miało miejsce np. w Polsce, wzięwszy pod uwagę rozmiary obu państw i liczbę uchodźców. Z czasem pomoc została poddana regułom prawnym. Dało też znać o sobie czeskie poczucie humoru, zauważalne szczególnie w okresie, kiedy Rosja przeprowadziła na opanowanych obszarach (obwody doniecki, ługański, chersoński i zaporoski) pseudoreferenda, w wyniku których obszary te miały być rzekomo przyłączone do Rosji.

Mimo że Czechy nie sąsiadują z Ukrainą, fala uchodźców w znaczącej liczbie dotarła także do tego państwa. Pod koniec czerwca minister spraw wewnętrznych Vit Rakušan szacował, że do Republiki w ciągu czterech miesięcy dotarło ok. 380 tys. Ukraińców, z tego już ok. 77 tys. miało znaleźć zatrudnienie. Brak danych pokazujących, ilu z nich opuściło Czechy, udając się dalej na zachód, nieco zaciemnia całościowy obraz³⁴. Inne dane wspominały o ok. 350 tys., zatem specjalnie nie odbiegały od liczb podawanych przez czeskie MSW. Z kolei dane Wysokiego Komisarza Narodów Zjednoczonych ds. uchodźców (UNHCR), na dzień 1 kwietnia 2023 r. wskazują, iż w Czechach przyjęto ponad 504 tys. uchodźców z Ukrainy, co pod względem liczb bezwzględnych sytuuje to państwa na trzecim miejscu w Europie, po Polsce i Niemczech³⁵. Są to dane po roku od wybuchu konfliktu, kiedy to z czasem przybrał na sile przepływ w obu kierunkach: zarówno z Ukrainy, jak i na Ukrainę, bowiem wielu uchodźców w międzyczasie podjęło już decyzję o powrocie do ojczyzny. Nieco inne dane – na dzień 1 kwietnia 2023 r. – podawało MSW, według którego w Czechach miało być wówczas ponad 325 tys. uchodźców ukraińskich z czasową ochroną, najwięcej w stolicy³⁶.

³⁴ *Już ponad milion cudzoziemców w Czechach. „Nie przyjeżdżają, by nadużywać pomocy społecznej”*, tvn24.pl, 22.06.2022, <https://tvn24.pl/swiat/czechy-liczba-cudzoziemcow-przekroczyla-milion-nie-pryjezdza-by-naduzywac-pomocy-spolecznej-5760018> [dostęp: 22.10.2022].

³⁵ *Ukraine Refugee Situation*, Operational Data Portal, <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine> [dostęp: 1.04.2023]. W Polsce wg tych danych miało znajdować się – pod czasową ochroną – biorąc pod uwagę systematykę UE, 1,581 mln Ukraińców, w Niemczech ponad 922 tys., w Rumunii prawie 108 tys., na Słowacji ponad 113 tys., a w Mołdawii ponad 106 tys.

³⁶ W Pradze miało być przyjętych ponad 79 tys., w Kraju Środkowoczeskim ponad 44 tys., *Příliv z Ukrajiny neustává. Do Česka dorazí 2,5 tisíce lidí týdně* Zdroj, iDNESS.cz,

W pierwszych dniach po 24 lutego 2022 r. zauważalna była spontaniczna solidarność czeskiego społeczeństwa z potrzebującymi pomocy, angażowanie się w akcje pomocy, wspieranie Ukrainy i jej obywateli, którzy napływali do Republiki. Czeskie organizacje pozarządowe ogłaszały zbiórki środków pieniężnych mających służyć Ukrainie³⁷. Przykładowo organizacja Člověk v tísni zebrała w kilka dni 350 mln korun (prawie 68 mln zł). Do 7 marca, a więc w ciągu niespełna dwóch tygodni, w ramach tego rodzaju zbiorów zgromadzono 1,5 mld korun (ok. 292 mln zł)³⁸. Nigdy wcześniej tego rodzaju akcje nie cieszyły się aż takim zainteresowaniem ze strony społeczeństwa. Zebrane środki przeznaczono na zakup materiałów opatrunkowych, higienicznych, jedzenia, hełmów, kamizelek kuloodpornych, baterii i innych artykułów pierwszej potrzeby w tym czasie.

Czesi dali także wyraz swemu prywatnemu, pojedynczemu, zaangażowaniu. Przybrało to formę udostępniania mieszkań, wszechstronnej pomocy czy też oferowania miejsc pracy. Przyjmowanie ukraińskich uchodźców nie stanowiło punktu spornego. W badaniu opinii publicznej prowadzonym od marca do maja 2022 r. 75% pytanych uznało, że należy (lub raczej należy) przyjmować uchodźców, przeciwnego zdania było 23%. Była to zasadnicza zmiana spojrzenia czeskiego społeczeństwa. Jeszcze w 2015 r., czyli już po kryzysie rosyjsko-ukraińskim zakończonym aneksją Krymu, 49% ankietowanych było przeciwnych przyjęciu ewentualnych uchodźców, a 43% optowało za takim rozwiązaniem. Dopiero w przywołanym badaniu z 2022 r. podejście to drastycznie się zmieniło. Czesi niekoniecznie biorą jednak pod uwagę, iż Ukraińcy szukający schronienia mogliby na trwale zostać na obszarze Republiki. Taką ewentualność akceptowało jedynie 10% pytanych, z kolei aż 75% było zdania, że można im pomagać jedynie do momentu, w którym bezpiecznie będą mogli wrócić do ojczyzny³⁹. Uwzględniano fakt, że pomoc dla ludności ukraińskiej niesie za sobą koszty, dla niektórych były one zbyt wysokie.

5.04.2022, www.idnes.cz/zpravy/domaci/ukrajina-cesko-uprchlici-zeny-trh-prace-kraje.A230405_123009_domaci_svm [dostęp: 1.04.2023].

³⁷ K. Tomšů, *Češi přispívají Ukrajině. Vybraly se miliony*, Novinky.cz, 22.02.2022, www.novinky.cz/clanek/domaci-charity-vyhlasuji-sbirky-na-pomoc-ukrajine-40387969 [dostęp: 23.10.2022].

³⁸ *Na sbírky pro Ukrajinu lidé v Česku přispěli více než 1,5 miliardy, nejvíc v historii*, Aktuálně.cz, 7.03.2022, <https://zpravy.aktualne.cz/domaci/na-sbirky-pro-ukrajinu-lide-prispeli-vice-nez-1-5-miliardy/r~25750bc29e0611ec8d900cc47ab5f122> [dostęp: 23.10.2022].

³⁹ *Postoj české veřejnosti k přijímání uprchlíků z Ukrajiny – jaro 2022*, Centrum pro výzkum veřejného mínění, https://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c2/a5540/f9/pm220708.pdf [dostęp: 21.10.2022].

Z czasem tak pozytywne nastawienie wobec Ukraińców nieco osłabło, lecz nadal większość społeczeństwa opowiadała się za wsparciem przybyszów.

Rząd czeski przewidywał, że kryzys uchodźczy będzie stanowił dla Czech obciążenie w wysokości 54 mld koron (ponad 10,5 mld zł)⁴⁰. Nie były to zatem koszty małe, co gorsza tego rodzaju wydatki mogły prowadzić do wzrostu nastrojów antyukraińskich/antyuchodźczych. W zasadzie jedyną siłą polityczną, która próbowała wykorzystywać ten fakt, była opozycyjna Wolność i Demokracja Bezpośrednia (Svoboda a přímá demokracie, SPD), dysponująca w czeskiej Izbie Poselskiej 20 mandatami (na 200 miejsc). Przykładem populistycznych wypowiedzi wskazujących na tego rodzaju zagrożenie jest wywiad z 15 lipca 2022 r. z liderem SPD Tomio Okamura, w którym wskazał, że rzekomo rząd czeski nie chce pomagać swoim obywatelom w kryzysie, a preferuje uchodźców ukraińskich⁴¹.

Na kryzys uchodźczy nałożył się w Czechach, jak już wspomniano, podobnie jak w innych państwach, kryzys ekonomiczny i rosnąca inflacja. Przybrało to formę m.in. drastycznego wzrostu cen wynajmu mieszkań, szczególnie w największych miastach. Powodowało to napięcia społeczne i presję związaną z tym, że znalezienie dostępnych dla uchodźców mieszkań stawało się trudne. Reakcją rządu czeskiego na to zjawisko była próba rozlokowania przybyszów z Ukrainy w poszczególnych regionach, aby mogła mieć z nimi do czynienia większość Czechów. Były to działania – w mojej ocenie – logiczne. Trudno byłoby oczekiwać, że uchodźcy będą rozlokowani tylko w Pradze i okolicach.

Komentatorzy zwracają uwagę, że przyjęcie tak licznej grupy uchodźców powinno być – z punktu widzenia państwa czeskiego – nie tylko problemem, ale przede wszystkim szansą na rozwój, swego rodzaju odpowiedzią na kwestie demograficzne czy brak rąk na rynku pracy⁴². Według tych ocen przekonanie najzdolniejszych Ukraińców do tego, aby zostali w Czechach, byłoby bezsprzecznie korzystne z punktu widzenia Pragi, choć oczywiście niekorzystne z punktu widzenia Kijowa. W tym momencie trudno odpowiedzieć

⁴⁰ T. Jirsa, *Czesi pomagają uchodźcom z Ukrainy, ale boją się kryzysu. Jak możemy się od siebie uczyć?*, Klub Jagielloński, 12.07.2022, <https://klubjagiellonski.pl/2022/07/12/czesi-pomagaja-uchodzcem-z-ukrainy-ale-boja-sie-kryzysu-jak-mozemy-sie-od-siebie-uczyc> [dostęp: 23.12.2022].

⁴¹ *Okamura: Vláda preferuje uprchlíky z Ukrajiny, českým občanům v krizi pomáhat nechce*, CNN Prima News/YouTube, 15.07.2022, www.youtube.com/watch?v=IU-YVqtYvk [dostęp: 30.10.2022].

⁴² T. Jirsa, *Czesi pomagają uchodźcom...*, *op. cit.*

na pytanie, czy faktycznie tak się stanie. Odpowiedź będzie uzależniona m.in. od rozwoju sytuacji na Ukrainie.

Ważną formę pomocy dla uchodźców zorganizowano również na rynku mediów. Informacje w języku ukraińskim nadawało Czeskie Radio, które przygotowało także aplikację mujRozhlas.cz⁴³. Czeska telewizja z kolei od połowy marca tłumaczyła na ukraiński główne wiadomości na swojej stronie internetowej. Udostępnione zostały także w sieciach kablowych ukraińskie stacje telewizyjne⁴⁴. Tego rodzaju oferta wyraźnie pokazywała, iż dużą wagę przywiązano do dotarcia do uchodźców z informacjami na żywo.

W drugiej połowie września 2022 r. na okupowanych częściowo obszarach Ukrainy Rosjanie przeprowadzili pseudoreferenda, których rezultaty miały decydować o włączeniu do Rosji. Wykorzystano przy tym argument, iż w dawnych czasach terytoria te stanowiły część Rosji.

Teoretycznie na wielu obszarach można by tego rodzaju „głosowania” przeprowadzić, co nie oznacza, że ich wyniki byłyby uznane. Czesi – nawiązując do tego, że Kaliningrad został w XIII w. założony i nazwany na cześć czeskiego króla Przemysła Ottołkara II – rozpoczęli internetową (i nie tylko) akcję ośmieszającą owe plany Rosji. Zwracano uwagę, iż obwód kaliningradzki powinien zostać przyłączony do Republiki Czeskiej, która w ten sposób zyskiwałaby dostęp do Bałtyku. Obwód miałby stać się nowym czeskim krajem samorządowym. W październiku 2022 r. przed rosyjską ambasadą w Pradze zorganizowano happening, podczas którego miało miejsce także „głosowanie” na temat przyłączenia „Kralovca” do Czech. 97,9% „głosujących” opowiedziało się za takim rozwiązaniem. Co ważne, liczba zwolenników była zbliżona do rezultatów rosyjskich pseudoreferendów⁴⁵.

Żart internetowy stał się w praktyce źródłem licznych memów wyśmiewających rosyjskie zachowanie na terenach wschodniej i południowej Ukrainy. Przez kilkanaście dni memy (zob. ryc. 1 i 2) były wszechobecne w internecie⁴⁶.

⁴³ *Český rozhlas zahájil živé vysílání v ukrajinštině*, Portál Českého rozhlasu, 2.03.2022, <https://informace.rozhlas.cz/cesky-rozhlas-zahajil-zive-vysilani-v-ukrajinstine-8693490> [dostęp: 22.10.2022].

⁴⁴ *Vodafone zařazuje do nabídky kabelové a internetové televize ukrajinskou stanici 1+1 International*, Digitální radio, 3.03.2022, <https://digital.rozhlas.cz/vodafone-zarazuje-do-nabidky-kabelove-a-internetove-televize-ukrajinskou-stanici-8694255> [dostęp: 22.10.2022].

⁴⁵ D. Skrzypiński, *„Referendum w sprawie Kralovca”. Czesi jednogłośnie za aneksją Kaliningradu*, Interia.pl, 11.10.2022, <https://wydarzenia.interia.pl/zagranica/news-referendum-w-sprawie-kralovca-chesi-jednoglosnie-za-aneksja-nId,6340452> [dostęp: 20.11.2022].

⁴⁶ *O anexi Kaliningradu žertem debatují i politici. „Pro., jsou Putin i Biden*, iDNES.cz, 4.10.2022 www.idnes.cz/zpravy/domaci/kaliningrad-rusko-exklava-anexe-kralovec

Świadczyło to o wysokim poczuciu humoru ich twórców i pokazaniu czeskiego nastawienia do rosyjskiej agresji. Całą akcją należy traktować z przymrużeniem oka, lecz jej satyryczne ostrze było z pewnością skutecznie skierowane.

Ryc. 1. Královecký kraj jako „nowy kraj samorządowy” Republiki Czeskiej

Źródło: Vojtech Nvotny/Facebook, za: B. Czuma-Hyk, *W sieci wrze ws. „czeskiego Kaliningradu”. Amerykanie też zakpili z Putina*, Radio Zet, 5.10.2022, <https://wiadomosci.radiozet.pl/swiat/W-sieci-wrze-ws.-czeskiego-Kaliningradu.-Amerykanie-tez-zakpili-z-Putina> [dostęp: 11.01.2023].

Ryc. 2. Prognoza pogody dla Republiki Czeskiej w „nowych granicach”

Źródło: Pavel Fornal/Twitter, za: N. Góraleczko, *Kaliningrad należy do Czech. Jak wyglądają pierwsze dni w nowym mieście*, Nowe Medium, 5.10.2022, <https://nowemedium.pl/rozrywka/smieszne/memy/memy-kaliningrad-nalezy-do-czech-jak-wygladaja-pierwsze-dni-w-nowym-miescie> [dostęp: 11.01.2023].

Podsumowanie

Kryzys spowodowany agresją Rosji na Ukrainę zapoczątkowany 24 lutego 2022 r. nie jest jeszcze zakończony. Szczególnie w pierwszych tygodniach spowodował on masową ucieczkę osób zagrożonych bezpośrednimi skutkami wojny. Wielu z nich szukało schronienia w Republice Czeskiej, według danych na 1 kwietnia 2023 r. było to ponad 504 tys. osób⁴⁷. Konflikt bezsprzecznie stał się problemem także dla Czech. Konsekwencje rosyjskiej agresji miały dla Czech wymiar polityczny, ekonomiczny i społeczny.

Od początku reakcja rządu premiera Petra Fiali nie pozostawiała pola do niedomówień. Czeski gabinet był zdecydowanym orędownikiem wszechstronnej pomocy dla Ukrainy i Ukraińców oraz wprowadzenia sankcji wobec rosyjskiego agresora. Przybrało to formę wsparcia politycznego (na różnych forach), a także realną pomoc w postaci sprzętu dla walczącej armii ukraińskiej. Swe nastawienie wobec Rosji zmienił także prezydent Zeman. Dotąd prorosyjsko nastawiony polityk stał się krytykiem Putina i jego agresywnej polityki.

Dostrzegalne stały się również konsekwencje gospodarcze konfliktu, zaburzającego stabilność gospodarek państw europejskich pod względem dostaw najważniejszych surowców (ropa naftowa, gaz ziemny). W następstwie wydarzeń rozpoczęto w Czechach dyskusję na temat dywersyfikacji dostaw i ewentualnych nowych źródeł pozyskiwania energii. Problem ten jest istotny, gdyż Republika Czeska należy do tych państw, które w najwyższym stopniu były uzależnione od dostaw gazu z Rosji.

Wreszcie istotne okazały się społeczne następstwa wydarzeń. Napływający uchodźcy zostali spontanicznie i pozytywnie przyjęci przez czeskie społeczeństwo. Pomoc dotyczyła podstawowych spraw: zapewnienia schronienia i głównych środków niezbędnych do funkcjonowania. Z czasem wielu Ukraińców znalazło pracę, co było zbawienne dla czeskiej gospodarki. Czesi chętnie angażowali się w zbiórki środków pieniężnych dla Ukrainy, co potwierdzało dojrzałość czeskiego społeczeństwa obywatelskiego.

Czeskie reakcje były zatem zbliżone do tych, które dały się zauważyć np. w Polsce. W przewidywalnej przyszłości nie należy oczekiwać pod tym względem zmian. Świadczy o tym wypowiedź nowego prezydenta Petra Pavla, który jest dumny z pomocy, jakiej udzieliło czeskie państwo i społeczeństwo, zapewnia o kontynuacji tej polityki, a miejsce dla Ukrainy widzi w NATO⁴⁸.

⁴⁷ Artykuł oddaje wiedzę autora na dzień 1 kwietnia 2023 r.

⁴⁸ *Czechy. Prezydent elekt dla PAP: miejsce Ukrainy jest w NATO*, Polska Agencja Prasowa, 1.02.2023, www.pap.pl/aktualnosci/news%2C1529695%2CCzechy-prezydent-elekt-dla-pap-miejsce-ukrainy-jest-w-nato.html [dostęp: 25.03.2023].

Bibliografia

- Czarnecki S., *Problemy z rosyjskim kapitałem w Republice Czeskiej: konfiskata czy zamrożenie?*, „Komentarze IEŚ”, 25.04.2022, nr 588(100/2022), <https://ies.lublin.pl/wp-content/uploads/2022/04/ies-komentarze-588-100-2022.pdf>.
- Czarnecki S., *Republika Czeska: próby dywersyfikacji dostaw gazu*, „Komentarze IEŚ” 18.04.2022, nr 602(114/2022), <https://ies.lublin.pl/wp-content/uploads/2022/05/ies-komentarze-602-114-2022.pdf>.
- Czarnecki S., *Republika Czeska wobec konfliktu rosyjsko-ukraińskiego*, „Komentarze IEŚ” 16.02.2022, nr 521(33/2022), <https://ies.lublin.pl/wp-content/uploads/2022/02/ies-komentarze-521-33-2022.pdf>.
- Czechy całkowicie zamkną granice dla Rosjan*, Rzeczpospolita, 13.10.2022, www.rp.pl/polityka/art37231311-czechy-calkowicie-zamkna-granice-dla-rosjan [dostęp: 26.10.2022].
- Czechy. Prezydent elekt dla PAP: miejsce Ukrainy jest w NATO*, Polska Agencja Prasowa, 1.02.2023, www.pap.pl/aktualnosci/news%2C1529695%2Cczechy-prezydent-elekt-dla-pap-miejsce-ukrainy-jest-w-nato.html [dostęp: 25.03.2023].
- Czesi zamrozili gotówkę, nieruchomości Rosji za 400 mln euro*, wGospodarce, 21.07.2022, <https://wgospodarce.pl/informacje/114762-czesi-zamrozili-gotowke-nieruchmosci-rosji-za-400-mln-euro> [dostęp: 23.10.2022].
- Český rozhlas zahájil živé vysílání v ukrajinštině*, Portál Českého rozhlasu, 2.03.2022, <https://informace.rozhlas.cz/cesky-rozhlas-zahajil-zive-vysilani-v-ukrajinstine-8693490> [dostęp: 22.10.2022].
- Desítky tanků a houfnic, stovky vozidel. Černochová bilancovala pomoc Ukrajině*, iDNES.cz, 23.02.2023, www.idnes.cz/zpravy/domaci/ceska-pomoc-ukrajine-zbraniministerstvo-obrany-armada-jana-cernochova.A230223_081619_domaci_wass [dostęp: 23.02.2023].
- Důvěra vybraným politikům v mezinárodním kontextu – jaro 2022*, Centrum pro výzkum veřejného mínění, https://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c2/a5534/f9/pm220624.pdf [dostęp: 22.10.2022].
- Fiala se s představiteli Polska a Slovinska setká se Zelenským i Šmyhalem, jejich vlak dorazil do Kyjeva*, iRozhlas, 5.03.2022, www.irozhlas.cz/zpravy-svet/fiala-kyjev-vlak-premieri-ukrajina-podpora_2203152117_til [dostęp: 18.12.2022].
- Groszkowski J., *Polityka Czech wobec Rosji – biznes i wartości*, Ośrodek Studiów Wschodnich, 11.06.2014, www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2014-06-11/polityka-czech-wobec-rosji-biznes-i-wartosci [dostęp: 27.10.2022].
- Hlavní zahraničněobchodní partneři v roce 2018*, <https://csu.gov.cz/docs/107508/3d-b3ad66-422c-a7bb-21f4-0355847cc4bf/2410151905.pdf?version=1.0> [dostęp: 30.10.2022].
- Hudema M., *Nespokojenost a obavy jsou oprávněné. Opravdu kvůli tomu ale chceme podporovat extremisty?*, Lidové Noviny, 29.09.2022, www.lidovky.cz/nazory/nazor-hudema-demonstrace-praha-vaclavske-namesti-protest-vlada-demise-extremisti-rusko-eu-nato.A220929_101523_in_nazory_hma [dostęp: 23.10.2022].
- Jirsa T., *Czesi pomagają uchodzić z Ukrainy, ale boją się kryzysu. Jak możemy się od siebie uczyć?*, Klub Jagielloński, 12.07.2022, <https://klubjagiellonski.pl/2022/07/12/>

- czeski-pomagaja-uchodzcom-z-ukrainy-ale-boja-sie-kryzysu-jak-mozemy-sie-od-siebie-uczyc [dostęp: 23.12.2022].
- Juž ponad milion cudzoziemców w Czechach. „Nie przyjeżdżają, by nadużywać pomocy społecznej”, tvn24.pl, 22.06.2022, <https://tvn24.pl/swiat/czechy-liczba-cudzoziemcow-przekroczyla-milion-nie-przyjezdza-by-naduzywac-pomocy-spolesczonej-5760018> [dostęp: 22.10.2022].
- Kavěnová M., *Jak jsme obchodovali s Ruskem a s Ukrajinou*, Statistika & My, 21.04.2022, www.statistikaamy.cz/2022/04/21/jak-jsume-obchodovali-s-ruskem-a-ukrajinou [dostęp: 30.10.2022].
- Koźbial K., *Czeska Partia Piratów jako nowe ugrupowanie w systemie partyjnym Czeskiej Republiki*, [w:] *Postulaty polityczne i wyborcze partii politycznych*, red. A. Kruk, Uniwersytet Zielonogórski, Zielona Góra 2021, s. 163–178.
- Milosz Zeman: *sankcje Zachodu wobec Rosji zwiększają popularność prezydenta Putina*, Jedynka Polskie Radio, 24.01.2015, <https://jedynka.polskieradio.pl/artukul/1360730> [dostęp: 27.10.2022].
- Na sbírky pro Ukrajinu lidé v Česku přispěli více než 1,5 miliardy, nejvíc v historii*, Aktuálně.cz, 7.03.2022, <https://zpravy.aktualne.cz/domaci/na-sbirky-pro-ukrajinu-lide-prispeli-vice-nez-1-5-miliardy/r~25750bc29e0611ec8d900cc47ab5f122> [dostęp: 23.10.2022].
- O anexi Kaliningradu žertem debatují i politici. „Pro, jsou Putin i Biden*, iDNES.cz, 4.10.2022 www.idnes.cz/zpravy/domaci/kaliningrad-rusko-exklava-anexe-kralovec-vtip-zdechovsky-kalousek-twitter-internet.A221004_124639_domaci_klf [dostęp: 20.11.2022].
- Občané o vztazích ČR s některými zeměmi – listopad/prosinec 2021*, Centrum pro výzkum veřejného mínění, <https://cvvm.soc.cas.cz/cz/tiskove-zpravy/politicke/mezinarodni-vztahy/5532-obcane-o-vztazich-cr-s-nekterymi-zememi-listopad-prosinec-2021> [dostęp: 20.01.2023].
- Ogrodnik Ł., *Komplikacje w stosunkach Czech z Rosją*, „Biuletyn PISM” 16.12.2019, nr 179(1927), www.pism.pl/upload/images/artykuly/fcfab0f3-7a93-4489-a360-f058e154b5f8//1576664784100.pdf.
- Ogrodnik Ł., *Kryzys relacji czesko-rosyjskich siedem lat po wybuchach w Vrběticach*, „Komentarz PISM” 21.04.2021, nr 33/2021, www.pism.pl/upload/images/artykuly/d681ff56-028b-41ec-9534-98aa749efa47//1619006692420.pdf.
- Okamura: *Vláda preferuje uprchlíky z Ukrajiny, českým občanům v krizi pomáhat nechce*, CNN Prima News/YouTube, 15.07.2022, www.youtube.com/watch?v=IU-YVqvtYvk [dostęp: 30.10.2022].
- Pędziwol A., *Konflikt Czechy-Rosja. Nic już nie będzie tak samo*, Deutsche Welle, 23.04.2021, www.dw.com/pl/konflikt-czechy-rosja-nic-ju%C5%BC-nie-b%C4%99dzie-tak-samo/a-57306989 [dostęp: 20.10.2022].
- Plevák O., *Prezydent Czech zrywa z „prokremlowskim” wizerunkiem. Chce osądzenia Putina*, euractiv.pl, 7.06.2022, www.euractiv.pl/section/grupa-wyszehradzka/news/zeman-czechy-putin-rosja-ukraina-sankcje [dostęp: 15.03.2023].
- Postoj české veřejnosti k přijímání uprchlíků z Ukrajiny – jaro 2022*, Centrum pro výzkum veřejného mínění, https://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c2/a5540/f9/pm220708.pdf [dostęp: 21.10.2022].

- Prezydent Czech: Myliłem się. Putin to szalenciec, trzeba go odizolować*, Rzeczpospolita, 24.02.2022, www.rp.pl/dyplomacja/art35749821-prezydent-czech-mylilem-sie-putin-to-szalenciec-trzeba-go-odizolowac [dostęp: 26.10.2022].
- Prezydent Czech spotkał się w Rosji z Władimirem Putinem. Mówił o zakończeniu sankcji*, Gość Niedzielny, 21.11.2017, www.gosc.pl/doc/4330710.Prezydent-Czech-spotkal-sie-w-Rosji-z-Wladimirem-Putinem-Mowil [dostęp: 26.10.2022].
- Príliv z Ukrajiny neustáva. Do Česka dorazí 2,5 tisíce lidí týdně* Zdroj, iDNES.cz, 5.04.2022, www.idnes.cz/zpravy/domaci/ukrajina-cesko-uprchlici-zeny-trh-prace-kraje.A230405_123009_domaci_svm [dostęp: 1.04.2023].
- Programové prohlášení vlády České republiky*, leden, Praha 2022, www.vlada.cz/assets/jednani-vlady/programove-prohlaseni/programove-prohlaseni-vlady-Petra-Fialy.pdf [dostęp: 17.02.2023].
- Sympatie české veřejnosti k některým zemím – listopad/prosinec 2021*, Centrum pro výzkum veřejného mínění, https://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c2/a5499/f9/pm220202.pdf [dostęp: 20.10.2022].
- Syruček M., *Prezidenti. Jejich role a odpovědnost*, Brána, Praha 2018.
- Szozzyn R., *Zeman: znieść sankcje wobec Rosji*, Rzeczpospolita, 16.02.2016, www.rp.pl/swiat/art3908251-zeman-zniesc-sankcje-wobec-rosji [dostęp: 28.11.2022].
- Tomšů K., *Češi přispívají Ukrajině. Vybraly se miliony*, Novinky.cz, 22.02.2022, www.novinky.cz/clanek/domaci-charity-vyhlasuji-sbirky-na-pomoc-ukrajine-40387969 [dostęp: 23.10.2022].
- Ukraine Refugee Situation*, Operational Data Portal, <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine> [dostęp: 1.04.2023].
- Vala M., *Vláda schválila další dar v podobě vojenského materiálu Ukrajině*, Ministerstvo obrany České republiky, 26.02.2022, <https://mocr.army.cz/informacni-servis/zpravodajstvi/vlada-schvalila-dalsi-dar-v-podobе-vojenskeho-materialu-ukrajine-233798> [dostęp: 15.10.2022].
- Vodafone zařazuje do nabídky kabelové a internetové televize ukrajinskou stanici 1+1 International*, Digitální radio, 3.03.2022, <https://digital.rozhlas.cz/vodafone-zarazuje-do-nabidky-kabelove-a-internetove-televize-ukrajinskou-stanici-8694255> [dostęp: 22.10.2022].
- WayBack Machine, <https://wayback.archive-it.org/12090/20230320155400/https://czech-presidency.consilium.europa.eu/cs> [dostęp: 27.12.2024].
- Zabraniční obchod s vybranými státy v roce 2014*, <https://csu.gov.cz/docs/107508/8a-9dac9d-85c9-7b83-426e-68816f95607b/241015-1521.pdf> [dostęp: 30.01.2023].

The Czech Republic *vis-à-vis* the 2022 Russian aggression against Ukraine. Political, economic and social consequences

Russia's aggression against Ukraine also had a significant impact on the Czech Republic. It was mainly visible in three dimensions: political, economic and social. The Czech authorities and society firmly took the side of the Ukrainian state and its citizens. A consequence of this was the political and military support and assistance provided by Czech society to

Ukrainian refugees arriving in the Czech Republic. One consequence of the war was also temporary economic problems, caused by the Republic's dependence on Russian raw materials. The election of a new head of state in January 2023 certainly did not change Czech attitudes towards the conflict and its victims.

Keywords: Czech Republic, Ukraine, Russia's aggression of 24 February 2022, refugees from Ukraine, Královec

Republika Czeska wobec rosyjskiej agresji na Ukrainę z 2022 roku.

Konsekwencje polityczne, gospodarcze i społeczne

Agresja Rosji na Ukrainę wywarła także znaczący wpływ na Republikę Czeską. Był on widoczny głównie w trzech wymiarach: politycznym, gospodarczym i społecznym. Czeskie władze i społeczeństwo zdecydowanie stanęły po stronie państwa ukraińskiego i jego obywateli. Konsekwencją tego było wsparcie polityczne i militarne, a także pomoc udzielana przez czeskie społeczeństwo uchodźcom ukraińskim przybywającym do Czech. Jednym z następstw wojny były również przejściowe problemy gospodarcze, spowodowane uzależnieniem Republiki od rosyjskich surowców. Wybór nowej głowy państwa w styczniu 2023 r. z pewnością nie spowoduje zmiany w czeskiej postawie wobec konfliktu i jego ofiar.

Słowa kluczowe: Republika Czeska, Ukraina, agresja Rosji z 24 lutego 2022 r., uchodźcy z Ukrainy, Královec

<https://doi.org/10.48269/2451-0610-ksm-2024-005>

Natalia Adamczyk

dr, Uniwersytet Andrzeja Frycza Modrzewskiego w Krakowie

<https://orcid.org/0000-0002-9524-2568>

nadamczyk@afm.edu.pl

Wzmocnienie zdolności obronnych w perspektywie dalszego rozwoju Unii Europejskiej

Wprowadzenie

Splot wydarzeń geopolitycznych spowodował, że Unia Europejska (UE) nie może jak dotychczas rozwijać się w warunkach pokoju i bezpieczeństwa. Wojna w Europie, która otwarcie toczy się od lutego 2022 r., wywołana atakiem Rosji na Ukrainę, wymusiła na UE podjęcie działań w celu zwiększenia bezpieczeństwa Wspólnoty i na nowo wzbudziła debatę na temat unijnej projekcji siły. Biorąc pod uwagę, że to głównie NATO pozostaje gwarantem bezpieczeństwa państw europejskich, pojawia się pytanie o miejsce i rolę UE w tym obszarze. Wymiar militarny UE, mimo podjętych dotychczas działań, nadal jest mocno ograniczony, a tocząca się od kilku lat dyskusja wokół możliwej autonomii strategicznej i uniezależnienia się od USA wchodzi w decydującą fazę.

Celem artykułu jest dokonanie przeglądu decyzji i działań UE w ramach wspólnej polityki bezpieczeństwa i obrony (WPBiO), podjętych w atmosferze zagrożenia konfliktem zbrojnym, nakreślenie istoty militarnego wymiaru

autonomii strategicznej oraz ocena stanu europejskiej współpracy obronnej i jej mankamentów. Artykuł ma charakter przeglądowy, odnosi się do różnych okresów celem przedstawienia ewolucji rozwoju programów i strategii UE w obszarze bezpieczeństwa. Głównie koncentruje się na działaniach przełomu drugiej i trzeciej dekady XXI wieku. Autorka stawia dwie hipotezy: po pierwsze, Unia Europejska ma solidne podstawy rozwoju zdolności obronnych, lecz aby to uczynić, musi przede wszystkim przekonać państwa członkowskie do korzyści płynących ze wspólnych wysiłków i skuteczniej te działania koordynować. Nie może się to odbywać wyłącznie w sferze deklaracji (jak dotychczas), lecz musi za tym przemawiać rzeczywisty efekt takich działań, np. uzyskanie korzyści skali w odniesieniu do wspólnych zakupów uzbrojenia; po drugie, wymiar obronny UE aktualnie wiąże się z szeregiem problemów natury strukturalnej, m.in. z słabą interoperacyjnością wojsk, niskimi i nieefektywnymi wydatkami zbrojeniowymi, brakiem standaryzacji produktów zbrojeniowych czy niewystracającymi inwestycjami w badania i rozwój europejskiego sektora obronnego.

Autorka stawia następujące pytania badawcze: Jakim instrumentarium dysponuje UE w zakresie wzmocnienia swojego potencjału obronnego? Czym jest autonomia strategiczna UE? Jakie wyzwania stoją przed unijnym przemysłem obronnym? W celu merytorycznej odpowiedzi na pytania zastosowano w artykule takie metody badawcze jak: historyczno-porównawcza w odniesieniu do opisanie ewolucji WPBiO, analiza czynnikowa zastosowana przy analizie uwarunkowań, a także metoda analizy treści zgromadzonej literatury i źródeł.

Rosnące znaczenie *hard power* w kontekście wojny w Ukrainie

Bezprecedensowa inwazja Rosji na Ukrainę stała się najbardziej przekonującym argumentem w europejskiej debacie na temat celowości wzmocnienia WPBiO i wyposażenia UE w odpowiednie instrumentarium. W odpowiedzi na te wydarzenia w marcu 2022 r. UE zatwierdziła dokument *Strategiczny kompas na rzecz bezpieczeństwa i obrony*¹, którego głównym celem jest nadanie nowego impulsu integracji europejskiej w obszarze obronności do 2030 r. Mimo że prace nad dokumentem rozpoczęły się jeszcze w 2020 r., to na kształt jego ostatecznej

¹ *Strategiczny kompas na rzecz bezpieczeństwa i obrony – dla Unii Europejskiej, która chroni swoich obywateli, swoje wartości i interesy oraz przyczynia się do międzynarodowego pokoju i bezpieczeństwa*, Rada Unii Europejskiej, 21.03.2022, <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-7371-2022-INIT/pl/pdf> [dostęp: 17.11.2024]. Państwa członkowskie zaproponowały tę inicjatywę w czerwcu 2020 r., a Rada Europejska przyjęła go w marcu 2022 r. Dalej jako: *Strategiczny kompas*.

wersji wpłynęła sprawa rosyjskiej inwazji na Ukrainę. W *Strategicznym kompasie* przyjęto następujące założenia:

- działanie: wzmocnienie cywilnych i wojskowych misji i operacji, usprawnienie procesu decyzyjnego, wprowadzenie większej solidarności finansowej, wzmocnienie cywilnego wymiaru WPBiO, stworzenie europejskich sił szybkiego reagowania (5 tys. żołnierzy, wśród których będą zawierać się komponenty lądowe, morskie i powietrzne), organizowanie wspólnych ćwiczeń i manewrów oraz wzmocnienie struktur dowodzenia i kontroli;
- zabezpieczanie: zwiększenie zdolności wywiadowczych, przeciwdziałanie zagrożeniom hybrydowym dzięki wykorzystaniu zróżnicowanych instrumentów, wzmocnienie cyberobrony oraz obszarów aktywności UE na morzu i w przestrzeni kosmicznej;
- inwestowanie: zwiększenie wydatków na obronność, rozwój innowacji technologicznych i zwiększenie technologicznej niezależności;
- partnerstwo: umocnienie współpracy z partnerami z NATO i ONZ oraz organizacjami regionalnymi, zacieśnienie pozaeuropejskich partnerstw dwustronnych czy pogłębienie dialogu w ramach unijnego forum partnerstwa w dziedzinie bezpieczeństwa i obrony².

Przyjęta strategia jest zatem wyrazem dążenia UE do budowania i wzmocnienia potencjału obronnego³. To proces długofalowy i bezpośrednio powiązany z pozycją UE w zmieniającym się układzie sił, w którym Wspólnota nie chce, a w zasadzie nie może, pozostać biernym uczestnikiem. Świadomość narastania międzynarodowych kryzysów społeczno-ekonomicznych, a także konfliktów zbrojnych w najbliższym sąsiedztwie UE powinna wymusić przyjęcie i realizację wzmocnionego podejścia w polityce zagranicznej i bezpieczeństwa opartego na bardziej realistycznej wizji oddziaływania w regionie i na świecie⁴. Wyrazem tego są także zapisy wspólnej deklaracji przyjętej podczas nieformalnego

² N. Adamczyk, *Globalne aspiracje Unii Europejskiej a jej miejsce i rola w układzie sił*, „Rocznik Integracji Europejskiej” 2002, nr 16, s. 66–67.

³ Postępy we wdrażaniu strategii są przedstawiane corocznie przez wysokiego przedstawiciela w specjalnym raporcie. Zgodnie z raportem z marca 2024 r. we wszystkich czterech z ww. obszarów udało się uzyskać postęp. Przyczyniła się do tego przede wszystkim determinacja państw członkowskich w związku z wojną w Ukrainie. UE stała się chociażby największym dostawcą szkoleń wojskowych dla ukraińskich żołnierzy. Szerzej zob.: *Annual Progress Report on the Implementation of the Strategic Compass for Security and Defence*, European Union, March 2024, www.eeas.europa.eu/sites/default/files/documents/2024/StrategicCompass_2ndYear_Report_0.pdf [dostęp: 17.11.2024].

⁴ Szerzej zob.: N. Adamczyk, *Globalne aspiracje Unii Europejskiej..., op. cit.*

spotkania szefów państw i rządów w Wersalu w marcu 2022 r.⁵, podczas którego określono działania mające na celu zwiększenie zdolności obronnych, zmniejszenie zależności energetycznych oraz tworzenie solidniejszej bazy ekonomicznej jako podstaw budowania europejskiej suwerenności, czyli – innymi słowy – autonomii strategicznej⁶.

Autonomia strategiczna UE w zakresie bezpieczeństwa i obrony a pozycja NATO

Pojęcie strategicznej autonomii nie ma jednolitej definicji. Można jednak przyjąć, iż oznacza zdolność do działania jako autonomiczny aktor – zarówno politycznie, jak i w zakresie wszelkich środków niezbędnych do osiągnięcia wyznaczonych celów krótko- i długoterminowych. Termin pojawił się po raz pierwszy w rezolucji Parlamentu Europejskiego w sprawie wdrożenia Europejskiej Strategii Bezpieczeństwa 2003 w kontekście Europejskiej Polityki Bezpieczeństwa i Obrony⁷. Parlament sformułował autonomię strategiczną jako zdolność prowadzenia operacji w ramach swoich uprawnień i niezależnie od innych partnerów. Według Rady Europejskiej autonomia strategiczna UE powinna opierać się na trzech filarach: skutecznym prowadzeniu misji i operacji zarządzania kryzysowego; rozwoju zdolności cywilnych i wojskowych do poziomu umożliwiającego wiarygodną realizację tych zadań; osiągnięciu odpowiedniego standardu europejskiej bazy technologicznej i przemysłowej w dziedzinie obronności przez jej integrację, trwałość, nowatorstwo i konkurencyjność⁸. W konkluzjach z posiedzenia Rady Europejskiej w Kolonii w 1999 r. znajdują się informacje, że UE musi posiadać zdolność do autonomicznego działania, popartego wiarygodnymi siłami zbrojnymi, instrumentami do podejmowania decyzji o ich wykorzystaniu oraz gotowością do takich działań w celu reagowania na międzynarodowe

⁵ Deklaracja wersalska 10–11 marca 2022 roku, www.consilium.europa.eu/media/54787/20220311-versailles-declaration-pl.pdf [dostęp: 17.11.2024].

⁶ D. Adamiec, *Koncepcja autonomii strategicznej UE w kontekście rosyjskiej inwazji na Ukrainę*, [w:] *Nowa architektura bezpieczeństwa europejskiego w okresie dynamicznych zmian*, red. S. Bachrynowski, L. Graniszewski, Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa 2023, s. 65–86.

⁷ Rezolucja Parlamentu Europejskiego w sprawie wdrożenia Europejskiej Strategii Bezpieczeństwa w kontekście Europejskiej Polityki Bezpieczeństwa i Obrony (EPBO), Dz.Urz. UE C 314 z 21.12.2006, <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2006:314E:0334:0342:PL:PDF> [dostęp: 19.11.2024].

⁸ *Konkluzje Rady Europejskiej EUCO 217/13 19–20 grudnia 2013 r.*, <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-217-2013-INIT/pl/pdf> [dostęp: 19.11.2024].

kryzysy, bez uszczerbku dla działań NATO⁹. Z kolei Komisja Europejska w lipcu 2013 r. po raz pierwszy zdefiniowała autonomię strategiczną w kontekście wzmocnienia sektora obronności i bezpieczeństwa jako możliwość decydowania i działania, bez zależności od potencjału stron trzecich¹⁰. W 2016 r. w globalnej strategii UE na rzecz polityki zagranicznej i bezpieczeństwa wezwano do osiągnięcia odpowiedniego poziomu ambicji i autonomii strategicznej jako podstaw dla europejskiej zdolności promowania pokoju i bezpieczeństwa wewnątrz swoich granic i poza nimi¹¹.

Podsumowując, można stwierdzić, że autonomia strategiczna UE w obszarze bezpieczeństwa sprowadza się do stworzenia oddzielnych od Sojuszu Północnoatlantyckiego europejskich zdolności strategicznych w zakresie samodzielnie prowadzonej polityki bezpieczeństwa i obrony. Odrębność nie zakłada jednak porzucenia współpracy z Sojuszem. Współpracy służyć ma partnerstwo strategiczne ustanowione pomiędzy NATO a UE, wzmocnione dzięki wspólnej deklaracji warszawskiej z 2016 r., wspólnej deklaracji brukselskiej z 2018 r. oraz wspólnej deklaracji ze stycznia 2023 r. również zawartej w Brukseli. Dokumenty te wymieniają obszary wzmocnionej współpracy, ale wskazują także na komplementarność i spójność w działaniu oraz współodpowiedzialność za wspieranie międzynarodowego pokoju i bezpieczeństwa¹².

Dla autonomii strategicznej UE kluczowa jest przede wszystkim polityka i interesy USA w Europie. Od końca II wojny światowej europejski system bezpieczeństwa opiera się na współpracy z USA w ramach NATO, a natowski potencjał odstraszenia stanowi podstawę europejskiego systemu bezpieczeństwa¹³. Należy przypomnieć, że sekretarz stanu USA Madeleine Albright ostrzegła, że

⁹ *Presidency Conclusions*, Cologne European Council, 3–4.06.1999, www.consilium.europa.eu/media/21070/57886.pdf [dostęp: 19.11.2024].

¹⁰ *Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów. W kierunku bardziej konkurencyjnego i wydajnego sektora obronności i bezpieczeństwa*, Komisja Europejska, 24.07.2013, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52013DC0542> [dostęp: 19.11.2024].

¹¹ *Shared Vision, Common Action: A Stronger Europe. A Global Strategy for the European Union's Foreign and Security Policy*, European Union Global Strategy, June 2016, www.eeas.europa.eu/sites/default/files/eugs_review_web_0.pdf [dostęp: 19.11.2024].

¹² *Wspólna deklaracja o współpracy UE–NATO (10 stycznia 2023)*, Rada Europejska, 10.01.2023, www.consilium.europa.eu/pl/press/press-releases/2023/01/10/eu-nato-joint-declaration-10-january-2023 [dostęp: 19.11.2024].

¹³ P. Pacuła, „*To koniec pewnej epoki?*”. *Co wybór Trumpa oznacza dla Europy?*, Oko.press, 14.11.2024, <https://oko.press/co-trump-w-bialym-domu-oznacza-dla-europy> [dostęp: 19.11.2024].

Sojusz pozostanie silny i spójny tylko wtedy, gdy nie będzie odłączania europejskich struktur obronnych od NATO, dublowania zdolności NATO i dyskryminacji członków NATO spoza UE (tzw. formuła 3D). Ta narracja tak mocno zakorzeniła się, że urzędnicy USA, NATO, a nawet UE, przez długi czas powoływali się na 3D w debatach na temat polityki obronnej¹⁴. Wraz z następującymi przemianami geopolitycznymi na świecie i wzrostem zagrożeń o charakterze globalnym USA zostały zaangażowane w liczne konflikty w różnych częściach globu. Europa zeszła na dalszy plan. Jeden z europejskich analityków Sinan Ülgen w 2016 r. napisał, że „opór USA przed odegraniem zdecydowanej roli w rozwiązywaniu wielu kryzysów, z którymi mierzy się Europa, powinien służyć jako ponure przypomnienie, że Europa musi w pełni rozwinąć swoją politykę zagraniczną i bezpieczeństwa”¹⁵. O przyjęciu większej odpowiedzialności za bezpieczeństwo w Europie mówił głośno i niejednokrotnie prezydent Donald Trump. Jego próby zdyscyplinowania europejskich sojuszników NATO – którzy *de facto* do 2022 r. w większości nie wywiązywali się z finansowych zobowiązań – podyktowane były interesem Waszyngtonu sprowadzającym się do zaprzestania pełnienia roli „globalnego policjanta”, a nawet groźbą wycofania z Sojuszu. Nie da się ukryć, że nowa administracja Donalda Trumpa, który obejmie urząd w styczniu 2025 r. jako 47. prezydent USA, będzie także wyznacznikiem kierunku rozwoju potencjału obronnego UE.

W europejskiej debacie pojawiły się też głosy – m.in. z Instytutu Unii Europejskiej ds. Studiów nad Bezpieczeństwem – że autonomia może być traktowana nie jako wolność od zależności hegemonu, lecz jako swoboda do podejmowania przez UE autonomicznych misji i operacji w swoim sąsiedztwie, a jeśli to konieczne – i na całym świecie, bez konieczności polegania na politycznym i wojskowym wsparciu NATO lub USA¹⁶. Ta koncepcja wydaje się bliższa aktualnym realiom geopolitycznym.

Ideę autonomii strategicznej forsuje prezydent Francji Emmanuel Macron, który przekonuje, że idea mocarstwowości UE może ziszczyć się pod warunkiem redefinicji partnerstwa UE z USA i NATO, czyli rozluźnienia dotychczasowych

¹⁴ D. Kochis, *Recent EU Strategic Autonomy Advances Threaten the Transatlantic Link*, „Backunder”, 9.03.2020, no. 2470, www.heritage.org/sites/default/files/2020-03/BG3470_0.pdf [dostęp: 20.11.2024].

¹⁵ H. Conley, *What's Obama's European legacy?*, Politico, 21.04.2016, www.politico.eu/article/what-will-define-barack-obamas-european-legacy-cu-us [dostęp: 20.11.2024]. Tłum. – N.A.

¹⁶ D. Fiott, *Strategic autonomy: towards 'European sovereignty' in defence?*, „Brief Issue” 2018, no. 8, www.iss.europa.eu/sites/default/files/EUISSFiles/Brief%2012__Strategic%20Autonomy.pdf [dostęp: 20.11.2024].

więzów¹⁷. W listopadzie 2019 r. Macron oświadczył, że NATO doświadcza „śmierci mózgowej”¹⁸ i wezwał do większej europejskiej autonomii. Stwierdził, że „powinniśmy ponownie ocenić rzeczywistość NATO w świetle zaangażowania Stanów Zjednoczonych”¹⁹, co podyktowane jest nieuchronnością wycofywania się USA z Europy w kierunku Azji i Pacyfiku. Jak stwierdza jeden z analityków European Union Institute for Security Studies – prezydent Francji, podobnie jak wielu w Europie, postrzega rozszerzoną rolę UE w kwestiach obronnych jako narzędzie dalszej integracji, także w aspekcie politycznym²⁰. Francja jako główny gracz przemysłowy w europejskiej obronie i jedyny (po wystąpieniu Wielkiej Brytanii) posiadacz arsenału nuklearnego w UE, stara się potwierdzić swoją pozycję jako siłę napędową europejskiej obrony, o czym świadczą liczne przemówienia Macrona. W jednym z nich zaproponował utworzenie europejskiej inicjatywy obronnej, która stanowi koncepcję obrony kontynentu opartej na własnych zdolnościach. Jej powstanie Macron wiąże z koniecznością budowy nowej architektury bezpieczeństwa europejskiego postulowanej w polityce francuskiej od początku jego prezydentury. Oprócz kwestii związanych z obronnością silnie stawia na autonomię w obszarze gospodarczym i wiąże ją bezpośrednio z rozbudową narzędzi protekcyjnych UE²¹. Taka wizja ma zarówno swoich zwolenników, jak i przeciwników²². Obawy co do zmniejszenia zaangażowania USA na kontynencie europejskim, zwłaszcza po agresji Rosji, wyrażają państwa tzw. wschodniej flanki NATO, w tym Polska. Państwa te uznają NATO za główny czynnik gwarantujący ich bezpieczeństwo, choć po lutym 2022 r. nie sprzeciwiają się wzmocnieniu roli UE w tym obszarze, z zastrzeżeniem, że nie kosztem osłabienia NATO czy obecności wojsk amerykańskich na kontynencie.

¹⁷ Ł. Maślanka, *Rozpoznanie walką: autonomia strategiczna UE w polityce Francji*, Polski Instytut Spraw Międzynarodowych, 23.03.2021, https://pism.pl/publikacje/Rozpoznanie_walka_autonomia_strategiczna_UE_w_polityce_Francji [dostęp: 20.11.2024].

¹⁸ *Macron Says NATO Is Experiencing Brain Death Because of Trump*, New York Times, 7.11.2019, www.nytimes.com/2019/11/07/world/europe/macron-nato-brain-death.html [dostęp: 20.11.2024]. Tłum. – N.A.

¹⁹ *Ibidem*.

²⁰ D. Fiott, *Strategic autonomy...*, *op. cit.*

²¹ Ł. Maślanka, *Prezydent Macron proponuje europejską inicjatywę obronną*, Ośrodek Studiów Wschodnich, 29.04.2024, www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2024-04-29/prezydent-macron-proponuje-europejska-inicjatywe-obronna [dostęp: 21.11.2024].

²² *Przewodniczący Rady Europejskiej Charles Michel: Wielu europejskich przywódców popiera Macrona w sprawie „strategicznej autonomii” od USA*, Wiadomości.com, 4.12.2023, <https://wiadomosci.com/przewodniczacy-rady-europejskiej-charles-michel-wielu-europejskich-przywodcow-popiera-macrona-w-sprawie-strategicznej-autonomii-od-usa-tymczasem-francja-ma-blokowac-finansowanie-dostaw-broni-do> [dostęp: 21.11.2024].

Co do wizji autonomii strategicznej UE, a dokładniej jej skali i zakresu, nie ma konsensusu wśród państw Sojuszu, o czym świadczy wypowiedź ustępującego we wrześniu 2024 r. szefa NATO Jensa Stoltenberga: „Z zadowoleniem przyjmuję więcej wysiłków UE w zakresie obrony, o ile będą one podejmowane w sposób, który nie powieła ani nie konkuruje [z NATO – przyp. autora]”²³ oraz „UE nie powinna zaczynać budować alternatywnych struktur obronnych, na przykład sił interwencyjnych”²⁴. Stoltenberg wyraził tym samym daleko idący sceptycyzm co do rozwoju autonomicznych zdolności obronnych Europy kosztem wkładu, jaki państwa te powinny wносить do NATO. Poza tym zaznaczył, że autonomiczna europejska obrona, która będzie się w przyszłości wiązać z rozbudową Sztabu Wojskowego UE, może skomplikować schematy dowodzenia ustalone w ramach NATO w przypadku konfliktu. Akceptacji nie znajduje też pomysł stworzenia własnej listy standardów wojskowych dla armii UE (i niekorzystanie z list NATO) oraz plany dotyczące wspólnych zamówień obronnych w UE, ponieważ mogą one wykluczać państwa takie jak Wielka Brytania, Norwegia i Turcja, które są członkami NATO, ale nie należą do UE, co grozi osłabieniem istniejących projektów współpracy obronno-przemysłowej²⁵.

Unijna współpraca obronna

Unia zarządza zdolnościami obronnymi w ramach WPBiO, w której państwa członkowskie współpracują w zakresie prowadzenia misji i operacji opartych na środkach cywilnych i wojskowych poza granicami UE, takich jak misje utrzymania pokoju, zapobieganie konfliktom i wzmacnianie międzynarodowego bezpieczeństwa. Zadania te są wykonywane dzięki zdolnościom, jakie zapewniają państwa członkowskie, czyli delegowaniu wojska, personelu cywilnego czy ekspertów²⁶. UE utrzymuje Grupy Bojowe UE (1,5 tys. żołnierzy), choć zgodnie z założeniami *Strategicznego kompasu* do 2025 r. mają być one przemianowane na unijne siły szybkiego reagowania (Rapid Deployment Capacity, RDC) w liczbie do 5 tys. żołnierzy. Jak podkreśla Łukasz Maślanka, analityk Ośrodka Studiów Wschodnich, decyzja ta wynika z braku użyteczności Grup Bojowych

²³ H. Foy, *NATO chief warns EU against setting up 'competing' force*, Financial Times, 20.09.2024, www.ft.com/content/2f12a312-6ac3-4f84-aae5-de6b247638fe [dostęp: 21.11.2024]. Tłum. – N.A.

²⁴ *Ibidem*.

²⁵ *Ibidem*.

²⁶ *Misje Wspólnej Polityki Bezpieczeństwa i Obrony UE*, Ministerstwo Spraw Zagranicznych, www.gov.pl/web/dyplomacja/misje-wspolnej-polityki-bezpieczenstwa-i-obrony-ue [dostęp: 22.11.2024].

UE, które nigdy nie zostały użyte wskutek paraliżu decyzyjnego państw członkowskich, a jest on spowodowany brakiem woli politycznej do delegowania żołnierzy, problemem z finansowaniem ewentualnych operacji grup bojowych czy też brakiem zasadniczych zdolności, takich jak rozpoznanie i transport lotniczy, koniecznych w przypadku wykorzystania tych związków taktycznych. Niestety również wdrożenie RDC napotyka na opór ze względu na istnienie sił szybko reagowania (NATO Response Force) oraz zamiar większego uwspólnotwienia kosztów operacji i ćwiczeń RDC²⁷.

Rozwojowi współpracy obronnej w ramach UE służyć ma także Europejska Agencja Obrony (European Defence Agency, EDA), mechanizm stałej współpracy strukturalnej PESCO, oraz Europejski Fundusz Obrony. EDA została powołana w 2004 r. z myślą o centralizacji działań wszystkich państw członkowskich UE na polu rozwoju zdolności obronnych i współpracy między ministerstwami obrony państw członkowskich. Na mocy decyzji Rady UE 2015/1835 z dnia 12 października 2015 r.²⁸ EDA miała wyznaczone trzy główne misje: wspieranie rozwoju zdolności obronnych i współpracy wojskowej między państwami członkowskimi UE; stymulowanie badań i technologii obronnych; wzmacnianie europejskiego przemysłu obronnego oraz działanie jako wojskowy interfejs dla polityk UE²⁹. W związku z zaistnieniem krytycznych zmian bezpieczeństwa w bezpośrednim sąsiedztwie UE katalog zadań został przeformułowany i uzupełniony w maju 2024 r., obejmując pięć priorytetów: identyfikowanie wspólnych potrzeb i priorytetów na poziomie UE, aby zapewnić, że siły zbrojne państw członkowskich UE mają zdolności, których rzeczywiście potrzebują; umożliwianie współpracy w zakresie badań, technologii i innowacji w ramach obronności, aby przygotować przyszłość obronności UE; harmonizację wymogów i angażowanie się we wspólny rozwój zdolności, przy jednoczesnym zapewnieniu interoperacyjności; agregowanie popytu w kierunku wspólnych zamówień w celu uzupełnienia niedoborów zdolności i wreszcie współdziałanie z polityką cywilną i obronną UE oraz wyrażanie wspólnych stanowisk ministerstw obrony. EDA będzie również tworzyć silniejsze i bardziej

²⁷ Ł. Maślanka, *Unijne siły szybkiego reagowania: priorytety polityczne i rzeczywiste potrzeby*, Ośrodek Studiów Wschodnich, 24.01.2024, www.osw.waw.pl/pl/publikacje/komentarze-osw/2024-01-24/unijne-sily-szybkiego-reagowania-priorytety-polityczne-i [dostęp: 22.11.2024].

²⁸ Decyzja Rady (WPZiB) 2015/1835 z dnia 12 października 2015 r. określająca statut, siedzibę i zasady funkcjonowania Europejskiej Agencji Obrony (przekształcenie), Dz.Urz. UE L 266 z 13.10.2015.

²⁹ *EDA Mission*, European Defence Agency, <https://eda.europa.eu/who-we-are/Mission-andfunctions> [dostęp: 22.11.2024].

ustrukturyzowane więzi z Europejską Służbą Działań Zewnętrznych (European Union External Action) i służbami Komisji Europejskiej oraz wносить wkład w obecne i przyszłe inicjatywy, politykę i przepisy obronne UE związane z cyklem rozwoju zdolności i poza nim³⁰.

Mechanizm stałej współpracy strukturalnej (Permanent Structured Cooperation, PESCO) został zainicjowany w 2017 r. jako wyraz dążenia do ściślejszej współpracy wojskowej grupy państw UE, które podjęły wobec siebie nawzajem dalej idące zobowiązania i spełniają określone kryteria³¹. Państwa wspólnie rozwijają zdolności obronne, koordynują inwestycje oraz zwiększają gotowość operacyjną, interoperacyjność i odporność swoich sił zbrojnych. Prowadzą też współpracę w ramach projektów, których aktualnie realizowanych jest 66, a dotyczą one np. infrastruktury szkoleniowej, systemu formacji lądowych, systemów morskich i powietrznych, cyberbezpieczeństwa oraz rozmaitych wspólnych usług wspierających³². W konkluzjach Rady UE z listopada 2024 r.³³ podkreślono, że PESCO musi zostać uaktualniona tak, aby uwzględniać nowe inicjatywy i polityki przewidziane w *Strategicznym Kompasie*. Zmianie powinien ulec m.in. obecny wykaz 20 zobowiązań w ramach PESCO, tak aby mógł w jeszcze lepszy sposób integrować państwa członkowskie w kluczowych obszarach, takich jak wydatki i inwestycje obronne, rozwój zdolności, współpraca zbrojeniowa i przemysłowa oraz wymiar operacyjny. W konkluzjach wskazano na jeszcze jeden ważny cel do realizacji, tj. eliminację kluczowych luk w zdolnościach, zwłaszcza w odniesieniu do działań wojennych o dużej intensywności, oraz bardziej efektywne wykorzystanie możliwości współpracy w obszarach wskazanych w rocznym przeglądzie w zakresie obronności³⁴.

³⁰ *2024 Long-Term Review: EDA as the intergovernmental Defence Nexus at EU level – Supporting MoDs along all the steps of the capability development cycle & beyond*, European Defence Agency, <https://eda.europa.eu/docs/default-source/documents/2024-long-term-review-of-the-european-defence-agency.pdf> [dostęp: 22.11.2024].

³¹ PESCO obejmuje 26 zainteresowanych państw członkowskich; obecnie nie uczestniczy w nim tylko Malta.

³² *Unijna współpraca obronna: Rada zatwierdza konkluzje w sprawie przeglądu strategicznego PESCO*, Rada Unii Europejskiej, 19.11.2024, www.consilium.europa.eu/pl/press/press-releases/2024/11/19/eu-defence-cooperation-council-approves-conclusions-on-the-pesco-strategic-review [dostęp: 23.11.2024].

³³ *Konkluzje Rady w sprawie przeglądu strategicznego PESCO*, Rada Unii Europejskiej, 18.11.2024, <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-14375-2024-INIT/pl/pdf> [dostęp: 23.11.2024].

³⁴ *Unijna współpraca obronna..., op. cit.*

Powołanie Europejskiego Funduszu Obronnego (European Defence Fund, EDF) w 2017 r. służącego dofinansowaniu wielostronnych projektów zbrojeniowych i badawczo-rozwojowych w ramach UE miało pomóc zbudować konkurencyjny i innowacyjny europejski przemysł obronny, a tym samym zwiększyć autonomię strategiczną UE. Budżet EDF na lata 2021–2027 wynosi ok. 8 mld euro, w tym 2,65 mld euro na badania naukowe, a 5,30 mld euro na prace rozwojowe³⁵. Problem w tym, że kwota ta w przeliczeniu na liczbę państw członkowskich jest zbyt mała, aby mogła mieć realny wpływ na zwiększenie potencjału obronnego UE. Przewodnicząca Komisji Europejskiej Ursula von der Leyen zapowiedziała jednak, że EDF zostanie wzmocniony, pozwalając na inwestycje w kluczowych obszarach, takich jak marynarka wojenna, komponent lądowy i powietrzny, a także wczesne ostrzeżenie w przestrzeni kosmicznej i cyberprzestrzeni³⁶.

Zgodnie z badaniem przeprowadzonym i opublikowanym przez Parlament Europejski w 2024 r. nowe zewnętrzne zagrożenie dla UE, czyli agresywna wojna Rosji w Ukrainie, konflikty wynikające z rywalizacji geopolitycznej, rosnąca militaryzacja oraz zagrożenia hybrydowe, stały się dodatkowymi argumentami przemawiającymi za ponownym skupieniem się na roli UE i jej potencjale obronnym³⁷. Także obywatele UE w dużej mierze opowiadają się za zacieśnieniem wspólnej polityki obronnej i bezpieczeństwa (77%), co wykazały badania Eurobarometru z wiosny 2023 r., w których 80% uważa, że współpraca w sprawach obronnych powinna zostać zwiększona na szczeblu UE oraz że zakupy sprzętu wojskowego przez państwa członkowskie powinny być lepiej skoordynowane (77% obywateli). 69% biorących udział w badaniu chciałoby, aby UE wzmocniła swoje zdolności w zakresie produkcji sprzętu wojskowego, a 66% twierdzi, że w UE powinno się przeznaczać więcej środków na obronność³⁸.

³⁵ *The European Defence Fund in detail*, European Commission, European Commission, https://defence-industry-space.ec.europa.eu/eu-defence-industry/european-defence-fund-edf-official-website-european-commission_en [dostęp: 23.11.2024].

³⁶ U. von der Leyen, *Europe's Choice – Political Guidelines for the Next European Commission 2024-2029*, July 2024, https://commission.europa.eu/document/download/e6cd4328-673c-4e7a-8683-f63ffb2cf648_en?filename=Political%20Guidelines%202024-2029_EN.pdf [dostęp: 23.11.2024].

³⁷ M. Centrone, M. Fernandes, *Improving the quality of European spending on defence, Cost of non-Europe report*, EPRS – European Parliamentary Research Service, November 2024, European Parliament, [www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2024/762855/EPRS_STU\(2024\)762855_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2024/762855/EPRS_STU(2024)762855_EN.pdf) [dostęp: 24.11.2024].

³⁸ *Standard Eurobarometer 99 – Spring 2023*, Eurobarometer, 06.2024, <https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/3052> [dostęp: 24.11.2024].

W 2023 r. łączny budżet wojskowy 27 państw członkowskich wyniósł 312 mld dolarów, i był drugim co do wielkości budżetem wojskowym na świecie, po budżecie USA (916 mld dolarów), wyższym od budżetu Chin (296 mld dolarów) i Rosji (109 mld dolarów)³⁹. Teoretycznie taki kapitał daje silne podstawy do budowania siły militarnej na kontynencie, należy jednak zastrzec, że po pierwsze – dane te dotyczą tylko 2023 r., a europejska luka obronna jest pokłosiem niskich wydatków w ciągu co najmniej dwóch dekad i szacowana jest na 1 bld dolarów, o czym mówił Andrius Kubilius, jeszcze jako kandydat na unijnego komisarza ds. obrony⁴⁰, po drugie – podane kwoty należy analizować przez pryzmat parytetu siły nabywczej pieniądza, a po trzecie – problem stanowi nieefektywny sposób, w jaki te pieniądze są wydawane. Potwierdzają to dane Komisji Europejskiej, według której ostatnie lata charakteryzuje permanentne niedoinwestowanie unijnych zdolności wojskowych oraz duże rozproszenie i zróżnicowanie wydatków, które w większości nie są lokowane w Europie za sprawą zewnętrznych zakupów. Powołując się dalej na te dane, łączne wydatki UE na obronę w latach 1999–2021 wzrosły o 20%, podczas gdy wydatki Rosji na obronę w tym czasie wzrosły o prawie 300%, a Chin o prawie 600%⁴¹. Z kolei EDA opublikowała dane pokazujące, że wydatki państw członkowskich na obronę w 2024 r. prawdopodobnie osiągną 326 mld euro, co stanowi 1,9% PKB UE w tym roku. Porównując dane do 2021 r., widoczny jest tu 30-procentowy wzrost wydatków⁴².

Sama skala wydatków nie rozwiązuje jednak innego problemu, jakim jest widoczne zróżnicowanie potencjałów obronnych poszczególnych państw członkowskich i słaby poziom interoperacyjności 27 europejskich armii⁴³. UE dysponuje 30 rodzajami czołgów, 20 rodzajami samolotów bojowych, 10 typami samolotów tankujących i 27 różnymi dowództwami wojskowymi zamiast jednego, chociażby na wzór NATO. Zróżnicowanie w wyposażeniu armii państw członkowskich komplikuje przeprowadzanie wspólnych treningów i operacji, a także wymaga zwiększonych wysiłków na rzecz dostępności

³⁹ *Trends In World Military Expenditure 2023*, SIPRI Fact Sheet, April 2024, www.sipri.org/sites/default/files/2024-04/2404_fs_milex_2023.pdf [dostęp: 24.11.2024].

⁴⁰ P. Pacuła, „*To koniec pewnej epoki*”..., *op. cit.*

⁴¹ U. von der Leyen, *Europe's Choice*..., *op. cit.*

⁴² *2024 Defence Review paves way for joint military projects*, European Defence Agency, 19.11.2024, <https://eda.europa.eu/news-and-events/news/2024/11/19/2024-defence-review-paves-way-for-joint-military-projects> [dostęp: 25.11.2024].

⁴³ I. Herbelot, *What future for european defence?*, „Schuman Paper” 1.10.2024, no. 762, <https://server.www.robert-schuman.eu/storage/en/doc/questions-d-europe/qe-762-en.pdf> [dostęp: 25.11.2024].

części zamiennych i komponentów⁴⁴. Wedle danych za 2022 r. Europa obsługuje ponad pięć razy więcej systemów uzbrojenia (172 systemy) niż USA (32 systemy) w określonych kategoriach⁴⁵.

Biorąc pod uwagę powyższe luki, 19 listopada 2024 r. ministrowie obrony państw członkowskich zatwierdzili skoordynowany raport z rocznego przeglądu obronności (Coordinated Annual Review On Defence, CARD) za 2024 r. *The EU's State of the Union* i wskazali konkretne obszary współpracy, w których należy wzmocnić strategiczne zdolności wojskowe. Do raportu dołączono również listy intencyjne dotyczące kooperacji w czterech obszarach: zintegrowanej obrony powietrznej i przeciwraketowej, walki elektronicznej, amunicji krążącej oraz okrętu nawodnego⁴⁶.

Baza przemysłowa i technologiczna europejskiej obrony

Wzmocnienie i dalszy rozwój zdolności obronnych UE nie może odbyć się bez wspólnej, ugruntowanej bazy przemysłowej i technologicznej. Problem polega na tym, że jak dotąd nie powstał jednolity europejski rynek zbrojeniowy, choć UE podjęła inicjatywy mające ją do tego zbliżyć.

Po wybuchu wojny w Ukrainie UE, dokonując przeglądu zdolności obronnych wyrażonych m.in. w komunikacie *Analiza luk inwestycyjnych w zakresie obronności i dalsze działania*⁴⁷, jako jedną z nich wskazała niezdolność do szybkiej produkcji dużych ilości amunicji w Europie. W tym celu w lipcu 2023 r. przyjęto rozporządzenie w sprawie wspierania produkcji amunicji (ASAP)⁴⁸, którego celem jest zintensyfikowanie produkcji amunicji, pocisków, a także ich komponentów przez dofinansowanie wspólnych projektów. Na tej podstawie zakłada się, że do końca 2025 r. Europa będzie w stanie produkować 2 mln sztuk

⁴⁴ *What is the Future of EU Defence*, EU Made Simple/YouTube, 23.12.2023, www.youtube.com/watch?v=7fm2Enespxc [dostęp: 25.11.2024]; szerzej zob.: M. Piekarski, *Europa nie jest bezbronna. Ma szansę odeprzeć agresję Rosji, nawet przy ograniczonym udziale USA*, *Oko.press*, 17.02.2024, <https://oko.press/europa-nie-jest-bezbronna-ma-szanse-odeprzec-agresje-rosji> [dostęp: 25.11.2024].

⁴⁵ *International Institute for Strategic Studies*, based on data taken from *The Military Balance 2022*, www.iiss.org/the-military-balance-plus [dostęp: 28.11.2024].

⁴⁶ *2024 Defence Review paves way for joint military...*, *op. cit.*

⁴⁷ *Wspólny komunikat do Parlamentu Europejskiego, Rady Europejskiej, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów. Analiza luk inwestycyjnych w zakresie obronności i dalsze działania*, Bruksela, 18.5.2022 JOIN(2022) 24 final.

⁴⁸ Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2023/1525 z dnia 20 lipca 2023 r. w sprawie wspierania produkcji amunicji (ASAP), Dz.Urz. UE L 185 z 24.7.2023.

amunicji artyleryjskiej rocznie⁴⁹. Maślanka zwraca jednak uwagę, że przeznaczone na ten cel środki w wysokości 500 mln euro nie zaspokoją dużo większych potrzeb europejskiego sektora zbrojeniowego. Dyskusyjną kwestią jest również to, czy państwa członkowskie będą składać odpowiednio duże zamówienia na amunicję, bo tylko to może zapewnić przedsiębiorstwom zbrojeniowym stabilność i rentowność produkcji⁵⁰.

Niewiele później, bo już w październiku 2023 r., UE powołała do życia kolejny instrument służący nawiązaniu współpracy między państwami europejskimi w zakresie zakupów sprzętu wojskowego, czyli program EDIRPA (The European Defence Industry Reinforcement through common Procurement Act). Program ma zachęcać państwa członkowskie do wspólnych zakupów, opartych na procedurze zamówień publicznych. W ten sposób ma się zwiększyć efektywność wydatków publicznych (osiągając korzyści skali) oraz konkurencyjność europejskiej bazy technologiczno-przemysłowej. To z kolei ma wyeliminować istniejące rozdrobnienie w tym obszarze. Przeznaczone na ten cel środki to 300 mln euro z zasobów finansowych UE⁵¹.

W wytycznych politycznych na kolejną kadencję Komisji Europejskiej na lata 2024–2029 można przeczytać, że kluczowe znaczenie będzie mieć aktywizacja Europejskiej Unii Obronnej (European Defence Union)⁵², która zapewnić ma skoordynowane działanie na rzecz wzmocnienia bazy przemysłu obronnego, innowacji i jednolitego rynku. Między innymi w tym celu powołany został na szczeblu europejskim komisarz ds. obrony⁵³.

Komisja Europejska, wspólnie z wysokim przedstawicielem ds. polityki zagranicznej i bezpieczeństwa UE, 5 marca 2024 r. zaprezentowała (pierwszy taki dokument w historii) Europejską strategię przemysłową sektora obronnego (European Defence Industrial Strategy, EDIS) będącą długoterminową wizją osiągnięcia gotowości przemysłu obronnego w Unii Europejskiej oraz Europejski program inwestycji w dziedzinie obronności (European Defence Industry

⁴⁹ *Europejski przemysł obronny*, Rada Unii Europejskiej, www.consilium.europa.eu/pl/policies/european-defence-industry [dostęp: 29.11.2024].

⁵⁰ Ł. Maślanka, *ASAP: UE wspiera produkcję amunicji w państwach członkowskich*, Ośrodek Studiów Wschodnich, 6.09.2023, www.osw.waw.pl/pl/publikacje/komentarze-osw/2023-09-06/asap-ue-wspiera-produkcje-amunicji-w-panstwach-czlonkowskich [dostęp: 29.11.2024].

⁵¹ *EDIRPA: Rada zatwierdza nowe przepisy o wspólnych zamówieniach w przemyśle obronnym UE*, Rada Unii Europejskiej, 9.10.2023, www.consilium.europa.eu/pl/press/press-releases/2023/10/09/edirpa-council-greenlights-the-new-rules-to-boost-common-procurement-in-the-eu-defence-industry [dostęp: 29.11.2024].

⁵² U. von der Leyen, *Europe's Choice...*, *op. cit.*

⁵³ *Ibidem.*

Programme, EDIP), który zawiera konkretne środki wykonawcze dla EDIS⁵⁴. Ich przyjęcie ma skutkować zwiększeniem możliwości pełnego wykorzystania europejskiej bazy przemysłowo-technologicznej sektora obronnego (European Defence Technological and Industrial Base, EDTIB) w wyniku zwiększenia tempa produkcji zbrojeniowej w państwach członkowskich UE, zwiększenia dostępu do surowców, modernizacji łańcuchów produkcji oraz rozszerzania wspólnych projektów zbrojeniowych i co niezwykle istotne – dokonywania wspólnych zakupów. Efektywność powołanych instrumentów będzie jednak zależała od woli państw członkowskich i umiejętności współdziałania między sobą. Rozczarowująca jest z pewnością kwota przeznaczona na EDIP w wysokości 1,5 mld euro w okresie 2025–2027⁵⁵.

Kluczowym założeniem EDIS jest zasada „wydawaj więcej, wydawaj lepiej, wydawaj wspólnie i europejsko”⁵⁶, która wprost przekłada się na zapisane w strategii cele do osiągnięcia dla państw członkowskich: po pierwsze, dokonywanie wspólnych zakupów w udziale co najmniej 40% sprzętu obronnego do 2030 r.; po drugie, przeznaczenie co najmniej 50% swojego budżetu na sprzęt wyprodukowany w Europie do 2030 r. i 60 % budżetu do 2035 r.; po trzecie, zapewnienie co najmniej 35% obrotu produktami przemysłu obronnego między krajami UE do 2030 r.⁵⁷

W ostatnich latach powołano wiele inicjatyw na rzecz zwiększenia europejskiego potencjału obronnego, niemniej jednak wciąż jest jeszcze wiele do zrobienia, aby wyeliminować istniejące luki i przyjąć strukturalne rozwiązania. Analizę obecnej sytuacji UE i rekomendacje m.in. w obszarze obronności przedstawia szczegółowo raport „Przyszłość europejskiej konkurencyjności”

⁵⁴ *Joint communication to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions: a new European Defence Industrial Strategy: Achieving EU readiness through a responsive and resilient European Defence Industry*, European Commission, https://defence-industry-space.ec.europa.eu/document/download/643c4a00-0da9-4768-83cd-a5628f5c3063_en?filename=EDIS%20Joint%20Communication.pdf [dostęp: 30.11.2024].

⁵⁵ Ł. Maślanka, *Imperatyw współpracy: strategia Komisji Europejskiej na rzecz przemysłu zbrojeniowego*, Ośrodek Studiów Wschodnich, 18.03.2024, www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2024-03-18/imperatyw-wspolpracy-strategia-komisji-europejskiej-na-rzecz [dostęp: 30.11.2024].

⁵⁶ Zob. *Pierwsza w historii strategia przemysłowa w dziedzinie obronności*, Przedstawicielstwo w Polsce–Komisja Europejska, 5.03.2024, https://poland.representation.ec.europa.eu/news/pierwsza-w-historii-strategia-przemyslowa-w-dziedzinie-obronnosci-2024-03-05_pl [dostęp: 30.11.2024], a także: U. von der Leyen, *Europe's Choice...*, *op. cit.*, s. 14.

⁵⁷ *Pierwsza w historii strategia przemysłowa...*, *op. cit.*

(*The Future of European Competitiveness In-depth analysis and recommendations*)⁵⁸, przygotowany na zlecenie Komisji Europejskiej przez byłego premiera Włoch i szefa Europejskiego Banku Centralnego Mario Draghiego, opublikowany na stronie Komisji Europejskiej we wrześniu 2024 r. W swej obszernej analizie Draghi stwierdza, że UE wyraźnie nie wykorzystuje potencjału wynikającego z działania wspólnotowego. Europejski sektor zbrojeniowy ma znaczny potencjał rozwojowy, pozostaje konkurencyjny na poziomie globalnym w niektórych segmentach, zatrudnia ok. 0,5 mln osób, a jego obroty w 2022 r. sięgnęły 135 mld euro, z czego wartość eksportu wyniosła 52 mld euro⁵⁹. Niemniej jednak mierzy się z dużymi problemami strukturalnymi. Wśród barier rozwojowych wymienia się m.in. brak koncentracji, marnowanie wspólnych zasobów oraz brak koordynacji⁶⁰. Raport wskazuje, że unijna baza przemysłowa boryka się z problemem wydajności zdolności produkcyjnych, dostępem do *know-how* i nowoczesnych technologii. Bolączką sektora zbrojeniowego są też wspomniane już niskie wydatki publiczne na obronność odnotowywane w ciągu ostatnich dwóch dekad, koordynacja wspólnych zamówień i standaryzacja produktów, współdzielenie zasobów, a także zależność międzynarodowa⁶¹. Prowadzi to do nieefektywnych wydatków na obronę w porównaniu z konkurentami UE, a także do nieskoordynowanych i niewystarczających inwestycji w obronę⁶². Widocznym wyzwaniem jest poziom innowacyjności unijnego sektora obronnego, który uzależniony jest m.in. od skali wydatków publicznych na badania i rozwój, gdzie według szacunków z 2022 r. UE wydała

⁵⁸ Raport liczy blisko 400 stron i obejmuje niemal wszystkie sektory unijnej gospodarki z rekomendacjami dotyczącymi poprawy ich funkcjonowania. *The future of European competitiveness: In-depth analysis and recommendations*, September 2024, https://commission.europa.eu/document/download/ec1409c1-d4b4-4882-8bdd-3519f86bbb92_en?filename=The%20future%20of%20European%20competitiveness_%20In-depth%20analysis%20and%20recommendations_0.pdf [dostęp: 2.12.2024].

⁵⁹ W. Pawłuszko, *Draghi wzywa do zwiększenia konkurencyjności unijnej zbrojeniówki*, „Nowa Technika Wojskowa” 2024, nr 11, www.magnum-x.pl/arttykul/draghi-wzywa-do-zwiekszenia-konkurencyjnosci-unijnej-zbrojeniowki [dostęp: 2.12.2024].

⁶⁰ M. Kłosowski, *Raport Draghiego. Europa budzi się przerażona*, Wszystko Co Najważniejsze, 10.10.2024, <https://wszystkoconajwazniejsze.pl/michal-klosowski-raport-draghiego> [dostęp: 3.12.2024].

⁶¹ W. Pawłuszko, *Draghi wzywa do zwiększenia konkurencyjności...*, *op. cit.*

⁶² P. Miedziński, *Raport UE: Kraje europejskie kupują zbyt dużo broni za granicą. Większość zakupów jest z USA*, Portal Obronny, 11.09.2024, <https://portalobronny.se.pl/przemysl-zbrojeniowy/raport-ue-kraje-europejskie-kupuja-zbyt-duzo-broni-za-granica-wiekszosc-zakupow-jest-z-usa-aa-2k9p-AL5S-yZig.html#mimo-pewnych-norm-w-ramach-nato-to-nie-wystepuje-standaryzacja> [dostęp: 3.12.2024].

11,8 mld dolarów, a USA 140 mld dolarów⁶³. Ta dysproporcja jasno obrazuje, z jak wielką przepaścią mamy do czynienia.

W związku z powyższym nie zaskakuje to, że ze względu na czynnik technologiczny, ekonomiczny (najlepsza jakość w stosunku do ceny), a także dostępność szerokiego katalogu uzbrojenia i priorytetowe traktowanie interoperacyjności z USA⁶⁴, wiele państw członkowskich dokonuje zakupów w Waszyngtonie, skąd pochodzi ok. 55% importowanego uzbrojenia do UE (trend widoczny w latach 2019–2023) w porównaniu z 35% w latach 2014–2018⁶⁵. Niestety Amerykanie nie odwziewają się dostępnością rynku pod kątem wprowadzania produktów firm europejskich. Przykładem jest nabycie myśliwców F-35 przez kilka państw członkowskich UE, podczas gdy ani Airbus A400M, ani tankowiec A330 MRTT nie mają dostępu do zamówień Sił Powietrznych USA, mimo że przemysł USA nie oferuje żadnych odpowiedników. Rekomendacje w tym obszarze jasno wskazują, że należy dążyć do niezależnienia się od importu uzbrojenia z USA na rzecz europejskich odpowiedników. Zarówno raport Draghiego, jak i raport z badań EPRS 2024 wskazuje, że unijne przedsiębiorstwa zbrojeniowe ograniczyły w ciągu ostatnich lat swoje zdolności produkcyjne ze względu na niepewność rynku i popytu w dłuższej perspektywie. Innym powodem są także skomplikowane regulacje prawne, utrudniające prowadzenie działalności firm zbrojeniowych oraz długotrwałe procedury zakupowe. Zwłaszcza małe i średnie przedsiębiorstwa mają problem z dostępem do finansowania na skutek nakładanych unijnych regulacji, chociażby tych dotyczących obowiązku wspierania zrównoważonego rozwoju gospodarczego, ram środowiskowych, społecznych i ładu korporacyjnego.

Draghi zwraca również uwagę na nadmierną fragmentację rynku zbrojeniowego. Pomimo zainicjowanych przez UE działań państwa członkowskie nie zdołały (lub nie chciały) doprowadzić do konsolidacji bazy obronno-przemysłowej. Według danych SIPRI 2023 wśród 100 największych firm zbrojeniowych na świecie pod względem przychodów 23 to firmy europejskie, a 42 – amerykańskie⁶⁶. Przyczyn braku konsolidacji należy dopatrywać się wśród obaw

⁶³ *The future of European competitiveness...*, *op. cit.*

⁶⁴ P. Miedziński, *Raport UE: Kraje europejskie kupują...*, *op. cit.*

⁶⁵ Państwa europejskie niemal podwoiły import głównego uzbrojenia (+94%) między latami 2014–2018 a 2019–2023. Cyt. za: *European arms imports nearly double, US and French exports rise, and Russian exports fall sharply*, Stockholm International Peace Research Institute, 11.03.2024, www.sipri.org/media/press-release/2024/european-arms-imports-nearly-double-us-and-french-exports-rise-and-russian-exports-fall-sharply [dostęp: 3.12.2024].

⁶⁶ USA w tym zestawieniu mają 42 firmy, z czego 5 z nich zajmuje pierwsze miejsce w zestawieniu, Chińskie firmy zbrojeniowe w rankingu liczą 8 podmiotów, cyt. za:

o zachowanie suwerenności i autonomii narodowej, a także niechęci państw członkowskich do rezygnacji z krajowych zdolności w określonych segmentach i wdrożenia transgranicznej optymalizacji przemysłowej. W konsekwencji struktura rynku zbrojeniowego UE nadal jest rozdrobiona i zdominowana przez firmy państwowe, które *de facto* ograniczają swoją działalność do własnych narodowych rynków, zaopatrując je w poszczególne rodzaje uzbrojenia w niewielkich ilościach⁶⁷. Większość produkcji broni w UE jest zlokalizowana we Francji, Niemczech, Włoszech, Hiszpanii czy w Szwecji (a przed brexitem również w Wielkiej Brytanii)⁶⁸. To rodzi uzasadnione obawy o nierówny podział produkcji. Możliwość tracą małe i średnie firmy, a także przedsiębiorstwa z innych państw członkowskich, a zyskują najwięksi potentaci z takich państw jak Niemcy, Francja czy Włochy, które wedle obowiązujących przepisów mają większe zdolności do współinwestowania ze środków własnych. Przykładem może być sytuacja Polskiej Grupy Zbrojeniowej, która złożyła wnioski w programie ASAP w łącznej kwocie 11 mln euro. Tylko jeden z nich został rozpatrzony pozytywnie i uzyskał finansowanie w wysokości 20% całkowitej kwoty, podczas gdy różne spółki Rheinmetallu dostały dofinansowanie na poziomie 120 mln euro, a francuskie Eurencore – ok. 80 mln euro. Tym samym zarzuca się, że programy są tworzone dla dużych podmiotów⁶⁹.

Podsumowanie

Na skutek zachodzących przemian geopolitycznych, przy jednoczesnym zwiększaniu się poczucia braku bezpieczeństwa oraz wzrastającej niestabilności i polaryzacji na świecie, UE została postawiona przed dylematem, w jakim kierunku powinno się wytyczyć dalsze drogi rozwoju w różnych dziedzinach. Również kwestia *hard power* powróciła na agendę unijną na skutek wybuchu pełnoskalowej wojny w Ukrainie, potwierdzając raz jeszcze celowości wzmocnienia struktur WPBiO, w tym eksponowania potrzeby militarnego wymiaru

The SIPRI Top 100 arms-producing and military services companies in the world, Stockholm International Peace Research Institute, 2023, www.sipri.org/visualizations/2024/sipri-top-100-arms-producing-and-military-services-companies-world-2023 [dostęp: 6.12.2024].

⁶⁷ P. Miedziński, *Raport UE: Kraje europejskie kupują...*, *op. cit.* oraz W. Pawłuszko, *Draghi wzywa do zwiększenia konkurencyjności...*, *op. cit.*

⁶⁸ M. Centrone, M. Fernandes, *Improving the quality of European spending...*, *op. cit.*

⁶⁹ M. Miłoś, *UE dołoży zbrojeniówce. Ale tylko tej zachodniej*, Rzeczpospolita, 18.11.2024, www.rp.pl/biznes/art41461501-ue-dolozy-zbrojeniowce-ale-tylko-tej-zachodniej [dostęp: 6.12.2024].

strategicznej autonomii. Mimo że europejska armia nie istnieje, a obronność należy do wyłącznej kompetencji państw członkowskich, to w ciągu ostatnich lat UE zrobiła wiele dla zacieśnienia współpracy w tej dziedzinie. Największą przeszkodą dla urealnienia wspólnoty obronnej są jednak same państwa członkowskie. Obserwowany wzrost egoizmów narodowych skutkuje zanikiem solidarności europejskiej i wzajemnego zaufania, koniecznych do czynienia postępów w uzyskiwaniu autonomicznych zdolności obronnych. Wnioski, które można wyciągnąć z przeprowadzonej analizy, uwzględniają następujące kwestie:

Po pierwsze, UE złożona z 27 państw ma znaczny potencjał wojskowy, ale gotowość obronna nie jest optymalna ze względu na słabą interoperacyjność armii i nieefektywne wydatki zbrojeniowe. Wzmocnienie zdolności obronnych zależy przede wszystkim od woli politycznej państw członkowskich i ich determinacji we wdrażaniu i realizacji poszczególnych zadań i programów. Jest to szczególnie trudne, biorąc pod uwagę zróżnicowane priorytety i percepcje zagrożeń poszczególnych państw, co uwidocznił już sam konflikt w Ukrainie.

Po drugie, UE stworzyła solidne podstawy (powołane programy, strategie, mechanizmy wsparcia) przyszłościowego rozwoju zdolności obronnych, lecz jak dotąd nie potrafi wspierać ich skoordynowanymi działaniami politycznymi. Wiele z wdrażanych programów wymaga doinwestowania lub weryfikacji, aby rzeczywiście mogły one spełniać swoje cele. UE musi być też ostrożna w tworzeniu nowych instrumentów, tak aby upraszczać procedury, a nie je mnożyć. Wymagana jest zwiększona koordynacja podejmowanych działań na szczeblu europejskim.

Po trzecie, UE musi sobie również odpowiedzieć na pytanie, w jaki sposób osiągnąć autonomię strategiczną względem USA, lecz tak aby nie odbyło się to kosztem całego NATO, czego obawiają się przede wszystkim państwa tzw. wschodniej flanki. Rola USA w Europie po agresji Rosji na Ukrainę zwiększyła się, lecz nie będzie ona długotrwała, jeśli nadchodząca administracja Donalda Trumpa zdecyduje się zrealizować swoje obietnice wyborcze. Unia musi być gotowa do budowy „militarnego Schengen”⁷⁰.

Po czwarte, UE powinna rozszerzyć i rozwinąć własną bazę przemysłowo-technologiczną, aby mogła działać sprawnie, wydajnie, innowacyjnie i ze zwiększoną autonomią rozumianą jako uniezależnienie od przemysłu zbrojeniowego USA. Aby osiągnąć konkurencyjność, UE powinna zwiększyć

⁷⁰ Takiego wyrażenia użył poseł do PE Andrzej Halicki cyt. za: P. Pacuła, „*To koniec pewnej epoki*”..., *op. cit.*

zdolność, gotowość i efektywność bazy przemysłowo-obronnej. Nie będzie to jednak możliwe bez zapewnienia odpowiedniego poziomu inwestycji w segmencie badań i rozwoju w dziedzinie obronności.

Po czwarte, należy zadbać o rozproszenie produkcji sprzętu wojskowego i amunicji na terenie całej UE tak, aby europejski przemysł obronny nie oznaczał wyłącznie tandemu francusko-niemieckiego. UE powinna zadbać także o odpowiednią profesjonalizację i lokalizację poszczególnych podzespołów produkcji wojskowej na podstawie kryterium geograficznego. Powinno to współgrać z komponentem logistycznym, tak aby w razie konieczności jak najszybciej dostarczyć wymagany sprzęt, np. na wschodnią granicę UE.

Bibliografia

Akty prawne

- Deklaracja wersalska 10–11 marca 2022 roku, www.consilium.europa.eu/media/54787/20220311-versailles-declaration-pl.pdf [dostęp: 17.11.2024].
- Decyzja Rady (WPZiB) 2015/1835 z dnia 12 października 2015 r. określająca statut, siedzibę i zasady funkcjonowania Europejskiej Agencji Obrony (przekształcenie), Dz.Urz. UE L 266 z 13.10.2015.
- Rezolucja Parlamentu Europejskiego w sprawie wdrożenia Europejskiej Strategii Bezpieczeństwa w kontekście Europejskiej Polityki Bezpieczeństwa i Obrony (EPBO), Dz.Urz. UE C 314 z 21.12.2006.
- Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2023/1525 z dnia 20 lipca 2023 r. w sprawie wspierania produkcji amunicji (ASAP), Dz.Urz. UE L 185 z 24.7.2023.

Literatura

- 2024 *Defence Review paves way for joint military projects*, European Defence Agency, 19.11.2024, <https://eda.europa.eu/news-and-events/news/2024/11/19/2024-defence-review-paves-way-for-joint-military-projects> [dostęp: 25.11.2024].
- 2024 *Long-Term Review: EDA as the intergovernmental Defence Nexus at EU level – Supporting MoDs along all the steps of the capability development cycle & beyond*, European Defence Agency, <https://eda.europa.eu/docs/default-source/documents/2024-long-term-review-of-the-european-defence-agency.pdf> [dostęp: 22.11.2024].
- Adamczyk N., *Globalne aspiracje Unii Europejskiej a jej miejsce i rola w układzie sił*, „Rocznik Integracji Europejskiej” 2002, nr 16, s. 61–74.
- Adamiec D., *Koncepcja autonomii strategicznej UE w kontekście rosyjskiej inwazji na Ukrainę*, [w:] *Nowa architektura bezpieczeństwa europejskiego w okresie dynamicznych zmian*, red. S. Bachrynowski, L. Graniszewski, Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa 2023, s. 65–86.
- Annual Progress Report on the Implementation of the Strategic Compass for Security and Defence*, European Union, March 2024, www.eeas.europa.eu/sites/default/files/documents/2024/StrategicCompass_2ndYear_Report_0.pdf [dostęp: 17.11.2024].
- Centrone M., Fernandes M., *Improving the quality of European spending on defence*,

- Cost of non-Europe report*, EPRS – European Parliamentary Research Service, November 2024, European Parliament, [www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2024/762855/EPRS_STU\(2024\)762855_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2024/762855/EPRS_STU(2024)762855_EN.pdf) [dostęp: 24.11.2024].
- Conley H., *What's Obama's European legacy?*, Politico, 21.04.2016, www.politico.eu/article/what-will-define-barack-obamas-european-legacy-eu-us [dostęp: 20.11.2024].
- EDA Mission*, European Defence Agency, <https://eda.europa.eu/who-we-are/Missionand-functions> [dostęp: 22.11.2024].
- EDIRPA: Rada zatwierdza nowe przepisy o wspólnych zamówieniach w przemyśle obronnym UE*, Rada Unii Europejskiej, 9.10.2023, www.consilium.europa.eu/pl/press/press-releases/2023/10/09/edirpa-council-greenlights-the-new-rules-to-boost-common-procurement-in-the-eu-defence-industry [dostęp: 29.11.2024].
- European arms imports nearly double, US and French exports rise, and Russian exports fall sharply*, Stockholm International Peace Research Institute, 11.03.2024, www.sipri.org/media/press-release/2024/european-arms-imports-nearly-double-us-and-french-exports-rise-and-russian-exports-fall-sharply [dostęp: 3.12.2024].
- Europejski przemysł obronny*, Rada Unii Europejskiej, www.consilium.europa.eu/pl/policies/european-defence-industry [dostęp: 29.11.2024].
- Fiott D., *Strategic autonomy: towards 'European sovereignty' in defence?*, „Brief Issue” 2018, no. 8, www.iss.europa.eu/sites/default/files/EUISSFiles/Brief%2012__Strategic%20Autonomy.pdf [dostęp: 20.11.2024].
- Foy H., *NATO chief warns EU against setting up 'competing' force*, Financial Times, 20.09.2024, www.ft.com/content/2f12a312-6ac3-4f84-aae5-de6b247638fe [dostęp: 21.11.2024].
- Herbelot I., *What future for european defence?*, „Schuman Paper”, 1.10.2024, no. 762, <https://server.www.robert-schuman.eu/storage/en/doc/questions-d-europe/qe-762-en.pdf> [dostęp: 25.11.2024].
- International Institute for Strategic Studies*, based on data taken from The Military Balance 2022, www.iiss.org/the-military-balance-plus [dostęp: 28.11.2024].
- Joint communication to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions: a new European Defence Industrial Strategy: Achieving EU readiness through a responsive and resilient European Defence Industry*, European Commission, https://defence-industry-space.ec.europa.eu/document/download/643c4a00-0da9-4768-83cd-a5628f5c3063_en?filename=EDIS%20Joint%20Communication.pdf [dostęp: 30.11.2024].
- Kłósowski M., *Raport Draghiego. Europa budzi się przerażona*, Wszystko Co Najważniejsze, 10.10.2024, <https://wszystkoconajwazniejsze.pl/michal-klosowski-raport-draghiego> [dostęp: 3.12.2024].
- Kochis D., *Recent EU Strategic Autonomy Advances Threaten the Transatlantic Link*, „Backrounder”, 9.03.2020, no. 2470, www.heritage.org/sites/default/files/2020-03/BG3470_0.pdf [dostęp: 20.11.2024].
- Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów. W kierunku bardziej konkurencyjnego i wydajnego sektora obronności i bezpieczeństwa*, Komisja Europejska, 24.07.2013, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52013DC0542> [dostęp: 19.11.2024].

- Konkluzje Rady Europejskiej EUCO 217/13 19–20 grudnia 2013 r.*, <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-217-2013-INIT/pl/pdf> [dostęp: 19.11.2024].
- Konkluzje Rady w sprawie przeglądu strategicznego PESCO*, Rada Unii Europejskiej, 18.11.2024, <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-14375-2024-INIT/pl/pdf> [dostęp: 23.11.2024].
- Leyen U. von der, *Europe's Choice - Political Guidelines for the Next European Commission 2024-2029*, July 2024, https://commission.europa.eu/document/download/e6cd4328-673c-4e7a-8683-f63ffb2cf648_en?filename=Political%20Guidelines%202024-2029_EN.pdf [dostęp: 23.11.2024].
- Macron Says NATO Is Experiencing Brain Death Because of Trump*, New York Times, 7.11.2019, www.nytimes.com/2019/11/07/world/europe/macron-nato-brain-death.html [dostęp: 20.11.2024].
- Maślanka Ł., *ASAP: UE wspiera produkcję amunicji w państwach członkowskich*, Ośrodek Studiów Wschodnich, 6.09.2023, www.osw.waw.pl/pl/publikacje/komentarze-osw/2023-09-06/asap-ue-wspiera-produkcje-amunicji-w-panstwach-czlonkowskich [dostęp: 29.11.2024].
- Maślanka Ł., *Imperatyw współpracy: strategia Komisji Europejskiej na rzecz przemysłu zbrojeniowego*, Ośrodek Studiów Wschodnich, 18.03.2024, www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2024-03-18/imperatyw-wspolpracy-strategia-komisji-europejskiej-na-rzecz [dostęp: 30.11.2024].
- Maślanka Ł., *Prezydent Macron proponuje europejską inicjatywę obronną*, Ośrodek Studiów Wschodnich, 29.04.2024, www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2024-04-29/prezydent-macron-proponuje-europejska-inicjatywe-obronna [dostęp: 21.11.2024].
- Maślanka Ł., *Rozpoznanie walką: autonomia strategiczna UE w polityce Francji*, Polski Instytut Spraw Międzynarodowych, 23.03.2021, https://pism.pl/publikacje/Rozpoznanie_walka_autonomia_strategiczna_UE_w_polityce_Francji [dostęp: 20.11.2024].
- Maślanka Ł., *Unijne siły szybkiego reagowania: priorytety polityczne i rzeczywiste potrzeby*, Ośrodek Studiów Wschodnich, 24.01.2024, www.osw.waw.pl/pl/publikacje/komentarze-osw/2024-01-24/unijne-sily-szybkiego-reagowania-priorytety-polityczne-i [dostęp: 22.11.2024].
- Miedziński P., *Raport UE: Kraje europejskie kupują zbyt dużo broni za granicą. Większość zakupów jest z USA*, Portal Obronny, 11.09.2024, <https://portalobronny.se.pl/przemysl-zbrojeniowy/raport-ue-kraje-europejskie-kupuja-zbyt-duzo-broni-za-granica-wiekszosc-zakupow-jest-z-usa-aa-2k9p-AL5S-yZig.html#mimo-pewnych-norm-w-ramach-nato-to-nie-wystepuje-standaryzacja> [dostęp: 3.12.2024].
- Miłosz M., *UE dołoży zbrojeniówce. Ale tylko tej zachodniej*, Rzeczpospolita, 18.11.2024, www.rp.pl/biznes/art41461501-ue-dolozy-zbrojeniowce-ale-tylko-tej-zachodniej [dostęp: 6.12.2024].
- Misje Wspólnej Polityki Bezpieczeństwa i Obrony UE*, Ministerstwo Spraw Zagranicznych, www.gov.pl/web/dyplomacja/misje-wspolnej-polityki-bezpieczenstwa-i-obrony-ue [dostęp: 22.11.2024].
- Pacula P., *„To koniec pewnej epoki”. Co wybór Trumpa oznacza dla Europy?*, Oko.press, 14.11.2024, <https://oko.press/co-trump-w-bialym-domu-oznacza-dla-europy> [dostęp: 19.11.2024].

- Pawłuszko W., *Draghi wzywa do zwiększenia konkurencyjności unijnej zbrojeniówki* „Nowa Technika Wojskowa” 2024, nr 11, www.magnum-x.pl/arttykul/draghi-wzywa-do-zwiekszenia-konkurencyjnosci-unijnej-zbrojeniowki [dostęp: 2.12.2024].
- Piekarski M., *Europa nie jest bezbronna. Ma szansę odeprzeć agresję Rosji, nawet przy ograniczonym udziale USA*, Oko.press, 17.02.2024, <https://oko.press/europa-nie-jest-bezbronna-ma-szanse-odeprzec-agresje-rosji> [dostęp: 25.11.2024].
- Pierwsza w historii strategia przemysłowa w dziedzinie obronności*, Przedstawicielstwo w Polsce–Komisja Europejska, 5.03.2024, https://poland.representation.ec.europa.eu/news/pierwsza-w-historii-strategia-przemyslowa-w-dziedzinie-obronnosci-2024-03-05_pl [dostęp: 30.11.2024].
- Presidency Conclusions*, Cologne European Council, 3–4.06.1999, www.consilium.europa.eu/media/21070/57886.pdf [dostęp: 19.11.2024].
- Przewodniczący Rady Europejskiej Charles Michel: Wielu europejskich przywódców popiera Macrona w sprawie „strategicznej autonomii” od USA*, Wiadomości.com, 4.12.2023, <https://wiadomosci.com/przewodniczacy-rady-europejskiej-charles-michel-wielu-europejskich-przywocow-popiera-macrona-w-sprawie-strategicznej-autonomii-od-usa-tymczasem-francja-ma-blokowac-finansowanie-dostaw-broni-do> [dostęp: 21.11.2024].
- Shared Vision, Common Action: A Stronger Europe. A Global Strategy for the European Union’s Foreign and Security Policy*, European Union Global Strategy, June 2016, www.eeas.europa.eu/sites/default/files/eugs_review_web_0.pdf [dostęp: 19.11.2024].
- Standard Eurobarometer 99 – Spring 2023*, Eurobarometer, 06.2024, <https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/3052> [dostęp: 24.11.2024].
- Strategiczny kompas na rzecz bezpieczeństwa i obrony – dla Unii Europejskiej, która chroni swoich obywateli, swoje wartości i interesy oraz przyczynia się do międzynarodowego pokoju i bezpieczeństwa*, Rada Unii Europejskiej, 21.03.2022, <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-7371-2022-INIT/pl/pdf> [dostęp: 17.11.2024].
- The European Defence Fund in detail*, European Commission, European Commission, https://defence-industry-space.ec.europa.eu/eu-defence-industry/european-defence-fund-edf-official-website-european-commission_en [dostęp: 23.11.2024].
- The future of European competitiveness: In-depth analysis and recommendations*, September 2024, https://commission.europa.eu/document/download/ec1409c1-d4b4-4882-8bdd-3519f86bbb92_en?filename=The%20future%20of%20European%20competitiveness%20In-depth%20analysis%20and%20recommendations_0.pdf [dostęp: 2.12.2024].
- The SIPRI Top 100 arms-producing and military services companies in the world*, Stockholm International Peace Research Institute, 2023, www.sipri.org/visualizations/2024/sipri-top-100-arms-producing-and-military-services-companies-world-2023 [dostęp: 6.12.2024].
- Trends In World Military Expenditure 2023*, SIPRI Fact Sheet, April 2024, www.sipri.org/sites/default/files/2024-04/2404_fs_milex_2023.pdf [dostęp: 24.11.2024].
- Unijna współpraca obronna: Rada zatwierdza konkluzje w sprawie przeglądu strategicznego PESCO*, Rada Unii Europejskiej, 19.11.2024, www.consilium.europa.eu/pl/press/press-releases/2024/11/19/eu-defence-cooperation-council-approves-conclusions-on-the-pesco-strategic-review [dostęp: 23.11.2024].

What is the Future of EU Defence, EU Made Simple/YouTube, 23.12.2023, www.youtube.com/watch?v=7fm2Enespxc [dostęp: 25.11.2024].

Wspólna deklaracja o współpracy UE–NATO (10 stycznia 2023), Rada Europejska, 10.01.2023, www.consilium.europa.eu/pl/press/press-releases/2023/01/10/eu-nato-joint-declaration-10-january-2023 [dostęp: 19.11.2024].

Wspólny komunikat do Parlamentu Europejskiego, Rady Europejskiej, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów. Analiza luk inwestycyjnych w zakresie obronności i dalsze działania, Bruksela, 18.5.2022 JOIN(2022) 24 final.

Streszczenie

Europejska debata dotycząca wzmocnienia zdolności obronnych nasiliła się w odpowiedzi na zmiany, jakie zaszły w środowisku międzynarodowym, wywołane geopolityczną rywalizacją USA i Chin oraz rosyjską inwazją na Ukrainę. Zmusza to Unię Europejską do określenia swojego przyszłego miejsca w tej geopolitycznej grze mocarstw. Zasadne pozostają pytania o kierunek dalszego rozwoju i wzmacniania autonomicznych zdolności obronnych UE w kontekście przewidywanego wycofywania się USA z kontynentu europejskiego w stronę Azji i Pacyfiku. Kwestią dyskusyjną jest także zwiększanie potencjału obronnego UE przy jednoczesnym obowiązku wywiązywania się unijnych państw członkowskich należących do NATO ze zobowiązań sojuszniczych. UE od lat próbuje rozwijać Wspólną Politykę Bezpieczeństwa i Obrony, lecz mimo podjętych dotychczas działań wymiar militarny nadal jest mocno ograniczony.

Słowa kluczowe: Unia Europejska, Wspólna Polityka Bezpieczeństwa i Obrony, zdolności obronne, przemysł zbrojeniowy, autonomia strategiczna, współpraca obronna, baza przemysłowo-technologiczna

Strengthening defence capabilities in the perspective of further development of the European Union

Abstract

The European debate on strengthening defence capabilities has intensified in response to changes in the international environment caused by the geopolitical rivalry between the US and China and the Russian invasion of Ukraine. This forces the European Union to define its future place in this geopolitical game of powers. Questions about the direction of further development and strengthening of the EU's autonomous defence capabilities remain valid in the context of the expected withdrawal of the United States from the European continent in favour of Asia and the Pacific. Another controversial issue is increasing the EU's defence potential, while at the same time obliging the EU member states belonging to NATO to fulfil their alliance commitments. The EU has been trying to develop the Common Security and Defence Policy for years, but despite the actions taken so far, the military dimension is still very limited.

Key words: European Union, Common Security and Defence Policy, defence capabilities, arms industry, strategic autonomy, defence cooperation, industrial and technological base

UNIWERSYTET
Andrzeja Frycza Modrzewskiego
w Krakowie

<https://doi.org/10.48269/2451-0610-ksm-2024-006>

Nezir Akyeşilmen

PhD, Selçuk University
<https://orcid.org/0000-0001-8184-5280>
nezmen@yahoo.com

Digital transformation in international relations: new challenges, old strategies?

Introduction

Discussions on digitalization have recently gained prominence across various disciplines, particularly in international relations, resulting in a substantial body of literature due to its multifaceted impacts. Digitalization fundamentally pertains to the application of various ways and avenues across multiple domains, including communication, banking, security, and the environment. The advancement of cyber technology has led to the emergence of new concepts and policies such as cybersecurity, cyber diplomacy, new frameworks, applications, policies, and strategies within international relations.

The foundation of digital transformation is in the accessibility and efficiency of digital technologies, which are often cost-effective and serve as a significant catalyst for change across several domains. The internet, as a worldwide network, has facilitated the emergence of global interconnectedness and integration through its various applications. The swift advancement of technology and the reciprocal influence of the resulting transformation have significantly altered the discipline of international relations.

Governments have for a long period of time ignored cyber technology. They regarded cyber technology as a non-strategic, low-politics issue in international relations, akin to entertainment, economy, environment, and human rights. Consequently, due to recent advancements in this domain and their transformative impact on international relations, governmental approaches have changed. The DDoS attacks on Estonia in 2007, the hybrid warfare in Georgia in 2008, the Stuxnet attack on Iranian nuclear facilities in 2010, and the Snowden case in 2013 led nations to recognize that cyberspace is not a domain of low politics; rather, high politics, i.e. it is a critical arena for security, military, and strategic considerations. Consequently, nations have been implementing new strategies to enhance security measures and applications in this domain¹.

In various domains, including security, economy, finance, international trade, technology transfer, environmental protection, and human rights, a consensus has developed that this technology enhances the power dynamics of nations. Consequently, nations have commenced the formulation of cyber security strategies, measures, regulations, and applications on a worldwide basis, particularly after Stuxnet in 2010. Cybersecurity has now emerged as a critical element of both national and international security².

Digital technology has altered the nature of inter-state relations and empowered non-state actors that become more influential and transformative in international politics. This environment reveals the interplay between national sovereignty disputes in international relations and the influence of big-tech companies, which are significant actors in digital domain.

This study seeks to comprehend the significant impacts of these transformative processes in international relations. Extensive research elucidating this novel, rapid, and dynamic technology, which significantly impacts international relations, remains relatively scarce. This study seeks to elucidate the existing literature gap using a literature review, comparative analyses, illustrative examples, the transformative approach of constructivist theory, and various events and cases.

Methodology

This work is methodologically organized around two principal axes: the first pertains to the constructivist theory in international relations, which addresses changes in global affairs. The subsequent component is the literature review. In

¹ N. Akyeşilmen, *Siber Politika ve Siber Güvenlik*, Orion Kitapevi, Ankara 2018.

² *Ibidem*.

addition to them, comparisons, statistics, examples, and historical events will be utilized as needed.

Alteration in constructivist international relations theory

The constructivist theory in international relations posits that the interests and behaviors of actors, including governments, international organizations, individuals, and other non-state entities, are dynamic rather than static. These are typically built socially and evolve around norms, beliefs, and shared ideas. As norms, principles, and regulations evolve, the behaviors, policies, strategies, and interests of these actors likewise transform. Normative shifts in international relations may arise following significant transformations or through social learning processes. The historical example of the banning of slavery in the late 19th century illustrates a significant transformation in the attitudes and actions of nations and other entities about slavery in international relations. Subsequent to the World War II, human rights emerged as a standard in international relations, and by the conclusion of the Cold War, they evolved into both a foundation of legitimacy and a significant norm governing conduct and interactions in international relations. In the recent years, particularly in international relations, significant measures have been implemented, and behaviors have evolved due to environmental protection, climate change, global warming, and heightened awareness³.

In the 21st century, as the internet has proliferated, we observe that existing international norms have progressively evolved due to digitalization and cyber technology, significantly influencing the conduct of both state and non-state actors in international relations. Within this context, particularly the cybersecurity principles established by the United Nations and other international entities, decisions and measures pertaining to the combat against cyber-crimes have been formulated. There are ongoing norm development activities, albeit inadequate, in cyber security as well as in human rights, digital diplomacy, and cyber conflicts⁴.

Over the past 30 years, we have observed numerous advancements in international relations due to digitalization. This procedure has constituted a significant social learning experience for all participants. We are currently observing the steady establishment of new norms, rules, and principles of international

³ M. Zehfuss, *Constructivism in International Relations*, Cambridge University Press, Cambridge 2002.

⁴ *Ibidem*.

law in this domain, facilitated by both innovations and the learning process. The 2024 United Nations Convention on Combating Cyber Crimes, international cyberspace agreements established by the Council of Europe, and various regional organizations, along with the principles and ethical codes in the digital domain formulated by the Tallinn Guide and numerous civil society organizations, serve as significant examples of these initiatives. Consequently, international relations actors, ranging from states to individuals, are compelled to formulate new behaviors, methods, and policies.

Literature Review

The concept of digital transformation encompasses a dynamic and ongoing process that fundamentally alters the manner in which individuals engage with one another and wider community and its institutions. The absence of a universally acknowledged definition for this concept is a fact. Within the realm of literature, it is evident that there exists a multitude of definitions that vary across different disciplines and among various authors. Drawing upon many sources in the scholarly literature, the present study aims to formulate a working definition for the purpose of this research endeavor. Gregory Vial focuses on the impact of the processes on the entities and defines it

as a process where digital technologies create disruptions triggering strategic responses from organizations that seek to alter their value creation paths while managing the structural changes and organizational barriers that affect the positive and negative outcomes of this process⁵.

On the other hand Kirsten Liere-Netheler and others identify digital transformation as a more comprehensive process,

a metamorphosis that is based on the intensive combination of present and future technologies that will change the paradigm of how value-generating processes in and between enterprises as well as with customers take place. DT will affect business models and corporate strategies⁶.

Strange and others put forward in their definition the usage of variety of technologies and define it as

⁵ G. Vial, *Understanding digital transformation: A review and a research agenda*, "Journal of Strategic Information Systems" 2019, vol. 28, issue 2, pp. 118–144.

⁶ K. Liere-Netheler, K. Vogelsang, S. Packmohr, U. Hoppe, *Towards a framework for digital transformation success in manufacturing*, Twenty-Sixth European Conference on Information Systems, 2018, www.diva-portal.org/smash/get/diva2:1420340/FULLTEXT01.pdf [accessed: 9.08.2023].

a process arising from the adoption of a variety of modern technologies for data collection, storage and analytics, such as digital platforms, the Internet of Things (IoT), artificial intelligence (AI), robotic automation, cloud computing, big data analytics, and additive manufacturing (also known as 3D printing)⁷.

Based on these and other definitions, digital transformation can be defined as a process of using digital technologies to improve our ways of producing and consuming, our communication and interaction, and our understanding of our social, economic, cultural, strategic, and natural environment. This is done in a way that is enriched by digital technologies, with the use of new concepts, tools, and frameworks.

The potential consequences of digital transformation on international relations encompass several key aspects. Cybersecurity is at the top of the agenda. Then the concepts of cyber power and cyber deterrence are among the primary subjects of discussion. Alongside the continuous development of new cyber weapons and the established traditional deterrence, the question of whether cyber power engenders cyber deterrence remains a significant topic of scholarly discourse. Another significant concern brought about by digitalization in international relations is the challenge of global cyber governance. The question of who will govern the digital domain, now has emerged as a critical issue. The primary concern is the governance of the multi-centric cyber domain. The cyber domain is evolving into a phenomena that exceeds state control and complicates administration due to its multi-actor and multi-stakeholder nature. The artificial intelligence and big data are among two elements that going to transform the discipline. Furthermore, two additional significant challenges arising from digitalization are open diplomacy and human rights in the digital realm. Cyber international relations facilitate the growth of concepts such as digital diplomacy and the use of novel instruments and procedures in diplomatic practice; nevertheless, they also engender concerns over a potential diminishment in the efficacy and reliability of diplomacy. Digitalization has profoundly influenced citizen-state relations across all domains⁸.

The existing literature has extensively examined several significant themes, including the effects of digital technologies on state sovereignty, the involvement of digital technologies in conflict and cooperation, the complexities surrounding cyber security and data privacy in the digital era. Digitalization has influenced international relations across various aspects. The anarchic nature of

⁷ R. Strang, L. Chen, M.T.L. Fleury, *Digital Transformation and International Strategies*, "Journal of International Management" 2022, vol. 28, issue 4, pp. 1–26.

⁸ *Digital trade*, OECD, 2023, www.oecd.org/en/topics/digital-trade.html [accessed: 8.08.2023]; N. Akyeşilmen, *Siber Politika...*, *op. cit.*

cyberspace has exacerbated the level of disorder in international relations, resulting in what Nazli Choucri describes as a hyper-anarchy, akin to a real Hobbesian anarchy. The primary reason for this is that institutions such as international law, international organizations, diplomacy, and big powers, which establish a kind of order in international interactions, are either significantly weakened or entirely absent. Digitalization impacts the actors or agents in international interactions. Although the state occupies a central position in traditional international relations, its influence has diminished somewhat in cyber international relations, suggesting that corporations have emerged as more influential actors in this domain. Although international relations have evolved over territorial boundaries, it is impractical to discuss borders in cyberspace. In cyberspace, both boundaries and distances can be discussed, as distances have become mostly irrelevant. As borders and distances have diminished in significance within international relations, state sovereignty has been considerably undermined. Due to the absence of borders over which nations can assert sovereignty, and the fact that attacks can transpire globally, identifying the perpetrator is very challenging. Furthermore, even when the assailant is located, administering legal punishment has become a complex issue. Cyber conflicts represent a significant novelty introduced by cyberspace and digitalization in international relations. Indeed, while cyber conflicts represent an extension of kinetic conflicts, they have emerged as a novel phenomenon in international relations due to the unique features they introduce to warfare. The fundamental characteristic of cyber wars is their heightened digital nature. Their abundance renders international relations more contentious, however diminishes the degree of violence. The current destructiveness of cyber weapons remains quite minimal⁹.

⁹ E. Hedling, N. Bremberg, *Practice Approaches to the Digital Transformations of Diplomacy: Toward a New Research Agenda*, "International Studies Review" 2021, vol. 23, issue 4, pp. 1595–1618; A.A. Adonis, *Critical Engagement on Digital Sovereignty in International Relations: Actor Transformation and Global Hierarchy*, "Global: Jurnal Politik Internasional" 2019, vol. 21, no. 2, pp. 262–282; H. Gu, *Data, Big Tech, and the New Concept of Sovereignty*, "Journal of Chinese Political Science" 2024, vol. 29, pp. 591–612; N. Akyeşilmen, *Cybersecurity and Human Rights: Need for a Paradigm Shift?*, "Cyberpolitik Journal" 2016, vol. 1, no. 1, pp. 32–55; *idem*, *Siber Politika...*, *op. cit.*; *Rise Of Artificial Intelligence in Military Weapons Systems: The Need For Concepts and Regulations*, Fraunhofer Group For Defense and Security, 2023, www.vvs.fraunhofer.de/content/dam/iosb/vvs/documents/Positionspapiere/FraunhoferVVS_%20AI-In-Weaponsystems_2_020.pdf [accessed: 19.08.2023]; L. Almagro, L. Kaspar, *National Cybersecurity Strategies: Lessons Learned and Reflections from Americas and Other Regions*, Organization of American States, Global Partners Digital, 2022, www.oas.org/en/sms/cicte/docs/National-Cybersecurity-Strategies-Lessons-learned-and-reflec

The literature concerning the digital realm and international relations is evolving swiftly; yet, a significant deficiency exists in this body of work, particularly with the digitization of international relations. This essay intends to address this deficiency.

International security

In international relations, security is significantly impacted by digitization. Currently, cyber security has emerged as the key component of both national and international security. The proliferation of the Internet of Things (IoTs) has intensified digitalization, hence complicating security measures. With the IoTs, an increasing number of instruments are connected to the internet, and it is anticipated that all connected devices are hackable, resulting in a growing interconnectedness. Consequently, all internet-connected devices represent a security gap. This exacerbates security challenges¹⁰. The growing dependence on digital technologies has rendered nations increasingly susceptible to cyber threats. These attacks possess the capability to illicitly acquire confidential information, impair critical infrastructure, or potentially inflict physical harm.

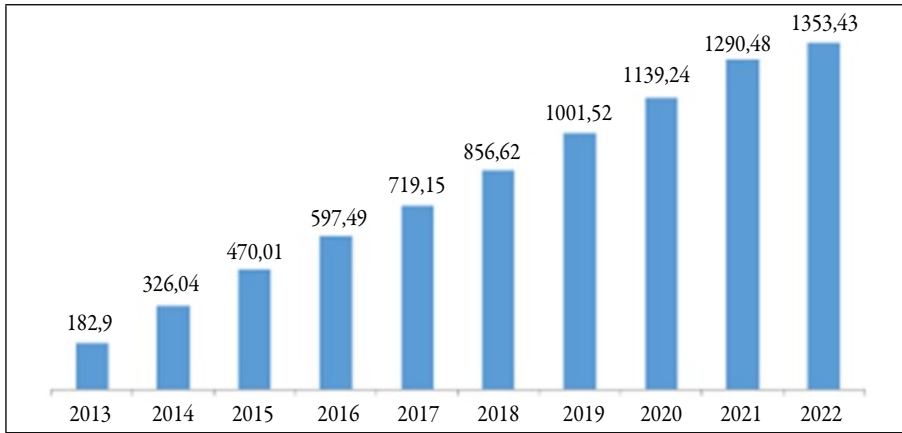
The incidence of cyberattacks has markedly increased with the progression of digitalization. Figure 1 indicates that the daily attack count exceeded 2.5 million. Avast reported experiencing millions of attacks daily. The notable discrepancies can be ascribed to differences in measurement techniques, data sources, geographical coverage, and organizational policies and criteria. The domain of cybersecurity and cyberattacks will evolve concurrently with the swift evolution of technology. As a result, the field of cybersecurity will continually evolve and become increasingly intricate. To maintain ongoing success, governments and the international community must be prepared to adjust to impending developments¹¹.

tions-ENG.pdf [accessed: 19.08.2023]; E. Haber, L. Topor, *Sovereignty, Cyberspace, and the Emergence of Internet Bubbles*, "Journal of Advanced Military Studies" 2023, vol. 14, no. 1, pp. 144–165.

¹⁰ S. Ohrimenco, C. Valeriu, *Shadow Digital Technologies Threats to National Security*, Conference: Economics, Management, Finance and Banking, Svishtov 2022, www.researchgate.net/publication/363925652_SHADOW_DIGITAL_TECHNOLOGIES_THREATS_TO_NATIONAL_SECURITY [accessed: 17.09.2023].

¹¹ H.S. Al-Musawi, A.S. Mohammed, *Hybrid Malware Detection and Classification in Real-Time By Deep Learning Techniques 1*, "Proceedings of SAARD International, Putrajaya, Malaysia" 2022, www.researchgate.net/publication/365196411_HYBRID_MALWARE_DETECTION_AND_CLASSIFICATION_IN_REAL_TIME_BY_DEEP_LEARNING_TECHNIQUES_1 [accessed: 8.12.2024]; N. Akyeşilmen,

Figure 1. Malware statistics in millions [2013–2022]

Source: H.S. Al-Musawi, A.S. Mohammed, *Hybrid Malware Detection...*, *op. cit.*, p. 43.

Digitalization can lead to emergence and escalation of cyberwarfare. Cyberwarfare refers to the utilization of digital technology for mainly political reasons of launching attacks or causing disruptions to computer networks and systems¹². Cyberwarfare with its hybrid and proxy forms has changed landscape of modern warfare. Cyberwarfare occurs when nation-states and non-state actors break into computers or networks to introduce, corrupt, or falsify data, destroy a device, or disrupt computer control systems and launch actions that assist tactical and operational military actions and autonomous strategic impacts. Not only states but also arguably non-state actors including spies, criminals, and hackers can wage cyber war¹³. The utilization of cyber capabilities by both state and non-state actors poses an escalating menace to both national and global security, as it enables the theft of sensitive data, the disruption of critical infrastructure, and the initiation of propaganda campaigns.

One of the consequences of warfare is the utilization of proxy wars, usually facilitated through corporate entities. The utilization of cyberspace as a battleground seems to encompass all the characteristics that have rendered proxy conflicts a preferred choice for actors aiming to achieve their objectives with

Türkiye in the Global Cybersecurity Arena: Strategies in Theory and Practice, “Insight Turkey” 2022, vol. 24, no. 3, pp. 109–134.

¹² N. Akyeşilmen, *Siber Politika...*, *op. cit.*

¹³ A.F. Krepinevich, *Cyber Warfare: A ‘Nuclear Option’?*, Center for Strategic And Budgetary Assessments, 2012, https://csbaonline.org/uploads/documents/CSBA_e-reader_CyberWarfare.pdf [accessed: 17.08.2023].

minimal risk exposure¹⁴. The growing dependence on digital technologies is facilitating the utilization of proxies in the realm of cyberspace by nations. The utilization of proxies in the realm of internet is an escalating matter of apprehension for global security. This phenomenon can potentially impede the process of detecting and mitigating intrusions which might also lead to de-escalation of conflict and indirectly contribute in international peace. That is why, international powers are currently involved in cyber proxy warfare as a result of the comparatively minimal risk of escalation, numerous obstacles in enforcement, and the lack of clarity surrounding international law in this domain¹⁵. The possibility of cyber proxy warfare or unwanted foreign influence in general may prompt certain world powers to consider the option of closing or imposing restrictions on their virtual borders.

The advent of digital transformation has concurrently given rise to new challenges pertaining to global security. The advent of digitization has rendered the application of artificial intelligence in various domains, particularly international relations, a contemporary concern. The utilization of artificial intelligence as a surveillance instrument and with the emergence of robotic warrior, complicates the situation further. Simultaneously, it complicates big data and international relations in the domains where big data is utilized¹⁶. The influence of digital revolution on global security is multifaceted and dynamic. This shift is accompanied by both potential threats and opportunities.

The rise of digital diplomacy

Digital revolution has significantly influenced the realm of digital diplomacy, manifesting in several notable ways. Digital technologies have the potential to foster interpersonal and intercultural connections, facilitate comprehension, and tackle worldwide issues. The potential outcomes of this development may

¹⁴ M.R. Torres Soriano, *Proxy Wars in Cyberspace*, "Journal of the Spanish Institute for Strategic Studies" 2017, no. 9, pp. 211–230.

¹⁵ E. Haber, L. Topor, *Sovereignty...*, *op. cit.*

¹⁶ D. Cottier, *Emergence of lethal autonomous weapons systems (LAWs) and their necessary apprehension through European human rights law*, report by Council of Europe Committee on Legal Affairs and Human Rights, 2022, <https://assembly.coe.int/LifeRay/JUR/Pdf/TextesProvisoires/2022/20221116-LawsApprehension-EN.pdf> [accessed: 15.08.2023]; *Rise Of Artificial Intelligence...*, *op. cit.*; *International Strategy for Cyberspace: Prosperity, Security, and Openness in a Networked World*, The White House, 2011, https://obamawhitehouse.archives.gov/sites/default/files/rss_viewer/international_strategy_for_cyberspace.pdf [accessed: 19.08.2023]; L. Almagro, L. Kaspar, *National Cybersecurity Strategies...*, *op. cit.*

encompass new prospects in the field of diplomacy¹⁷. The enhanced connectivity of the global community has facilitated more efficient communication between governments and their populations, as well as among different countries and other stakeholders of international relations. The increasing utilization of digital technology for diplomatic objectives, including but not limited to social media, video conferencing, and online messaging platforms, has become evident.

Digitalization of diplomacy has profoundly affected all four dimensions of diplomacy. These dimensions can be specified as the institutional structure of diplomacy, diplomacy executives, those affected by diplomacy and the method of execution of diplomacy. The digitalization of diplomacy results in the modification and transformation of diplomatic norms and practices. Even though US President Donald Trump's Twitter diplomacy¹⁸ has been criticized for not being suitable for diplomatic practices, it is also a sign that the institutional structure of diplomacy will change with the advent of the digital age. In addition, digital diplomacy presents diplomatic leaders with both challenges and opportunities. Diplomacy executives have the ability to reach large audiences and communicate with them, which is advantageous. However, the absence of error feedback makes it difficult for them to correct errors. In addition, digitalization blurs the distinction between those who are affected by diplomacy and those who conduct diplomacy. Finally, significant changes are occurring in the execution of diplomacy. Currently, as a result of the pandemic, there are more online conversations and digital technologies are being utilized more frequently in diplomacy¹⁹.

Technological progress enables the emergence of new diplomatic actors. Established actors must also modify their techniques and public image. Digital diplomacy's disruptive effect on traditional diplomatic practices can be attributed to its experimental nature²⁰. Digital technology have also facilitated enhanced openness in governmental operations, enabling more efficient dissemination of information to the general public²¹. The aforementioned development has resulted in enhanced transparency within the diplomatic process, hence facilitating the ability of individuals to effectively scrutinize and demand

¹⁷ E. Hedling, N. Bremberg, *Practice Approaches...*, *op. cit.*; B. Hocking, J. Melissen, *Diplomacy in the Digital Age*, Clingendael – the Netherlands Institute of International Relations, 2015, www.clingendael.org/sites/default/files/pdfs/Digital_Diplomacy_in_the_Digital%20Age_Clingendael_July2015.pdf [accessed: 10.09.2023].

¹⁸ @realDonaldTrump has 95,7 million followers [accessed: 8.12.2024].

¹⁹ H. Aktaş, *Digital Diplomacy and its Implications in The 21st Century*, Antalya Diplomatic Forum, 2021, <https://antalyadf.org/wp-content/uploads/2021/01/Digital-Diplomacy-and-Its-Implications-In-The-21st-Century.pdf> [accessed: 10.08.2023].

²⁰ E. Hedling, N. Bremberg, *Practice Approaches...*, *op. cit.*

²¹ H. Aktaş, *Digital Diplomacy...*, *op. cit.*

accountability from their own governments. Digital technologies have ushered in novel instruments for governments to foster engagement with citizens and other stakeholders. This phenomenon has facilitated the establishment of diplomatic ties and the advancement of national agendas by governments.

The process of digitization is significantly altering the modes of communication and interaction employed by diplomats. Historically, diplomats have heavily relied on conventional means of communication such as in-person meetings, telephone conversations, and written correspondence to engage in inter-diplomatic discourse. In contemporary times, social networking, video conferencing, and various digital tools are commonly employed. As Elsa Hedling²² put forward “Digital diplomacy today is much more than world leaders’ use of Twitter. It is a fundamental dimension of contemporary international politics”²³.

Nevertheless, the process of digitization is concurrently giving rise to new obstacles in the realm of diplomacy. One significant obstacle is in the proliferation of inaccurate information. Historically, disseminating misinformation on a significant scale posed a formidable challenge for individuals. In contemporary times, the facilitation of such tasks has been significantly enhanced owing to the advent of social media platforms and several other digital resources²⁴. Another notable challenge pertains to the insufficient proficiency or capability in effectively utilizing digital diplomatic instruments among foreign policy decision-makers. However, a further challenge arises from the linguistic disparities between digital platforms, particularly social media platforms, and conventional diplomatic discourse. Lastly, the process of digitization entails increased velocity, which often results in errors, a factor that is not conducive to the realm of diplomacy where errors are generally not tolerated. These phenomena might pose challenges to diplomats in terms of successful intercommunication and the establishment of confidence with foreign nations.

The changing nature of power and influence

The implications of digital transformation on the changing dynamics of power and influence in the field of international relations can be summarized as the emergence and growth of non-state actors, the erosion of state sovereignty, development of new sources of influence and the need for cooperation among all stakeholders in cyber domain.

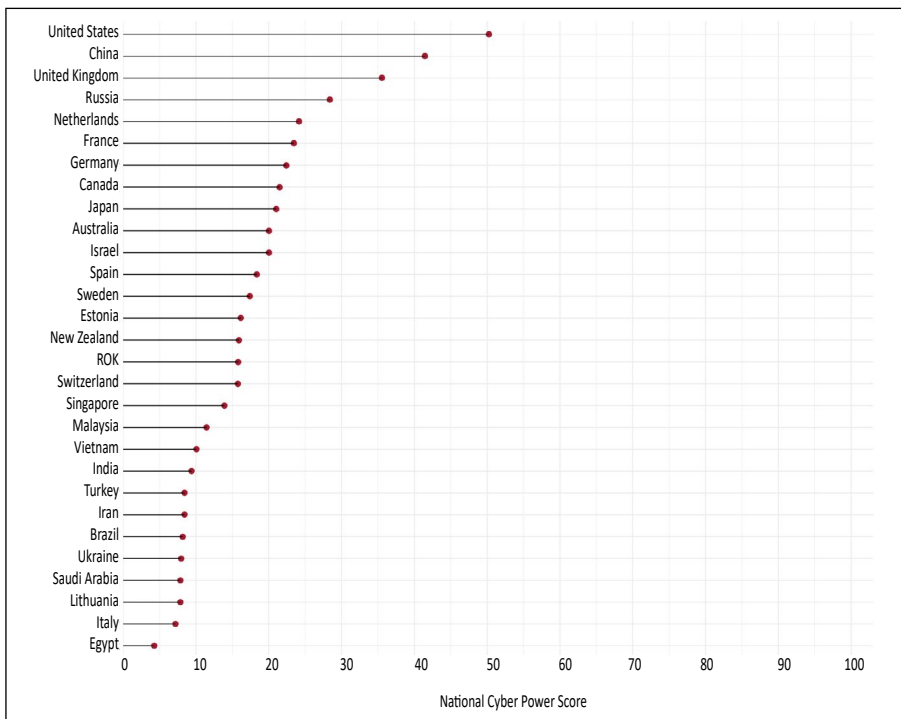
²² *Ibidem.*

²³ *Ibidem.*

²⁴ N. Akyeşilmen, *Cybersecurity...*, *op. cit.*; *idem*, *Siber Politika...*, *op. cit.*

Firstly, cyber technology introduces a novel dimension to power, termed cyber power, which is indeed a highly powerful component. Terms like cyber power and cyber deterrent are now prevalent in international affairs. Regardless of the various definitions proposed, According to Julia Voo Nezir Akyeşilmen, cyber power is defined as the capabilities to accomplish desired objectives. Cyber capabilities pertain to the development, management, and transmission of electronic and computer-based information systems, networks, software, and human expertise. Consequently, nations allocate resources across several domains, including military cyber capabilities, cyber defence, surveillance, human capacity development, institutional fortification, and domestic policy enhancement²⁵. The National Cyber Power Index (NCPI), developed by the Cambridge Belfer Center, evaluates the cyber capabilities of 30 nations. NCPI evaluates nations' intentions and capacities across multiple domains, including surveillance, defence, control, intelligence, trade, offense, and norms.

Figure 2. Most comprehensive cyber powers

Source: J. Voo, I. Hemani, S. Jones, W. DeSombre, *National Cyber Power Index 2020: Methodology and Analytical Considerations*, Belfer Centre for Science and International Affairs, p. 11, www.belfer-center.org/sites/default/files/2024-09/NCPI_2020.pdf [accessed: 8.12.2024].

²⁵ *Idem*, *Türkiye in the Global Cybersecurity Arena...*, *op. cit.*

The nations exhibiting the highest degree of intent and capability across all seven objectives, sorted by comprehensiveness as illustrated in figure 2 are as follows: United States (50), China (47), United Kingdom (36), Russia (29), Netherlands (25), France (24), Germany (23), Canada (22), Japan (21), Australia (20). Turkey ranks 22nd among 30 countries, achieving a score of 9. Turkey's ranks in each subsection are as follows: surveillance (19th), defence (21st), information control (28th), intelligence (27th), commerce (29th), offense (19th), and norms (21st)²⁶.

Cyber non-state actors (CNSAs) play a crucial role in the contemporary globalized landscape, as their activities has the potential to exert substantial influence on international affairs, politics, and the economy, comparable to that of nation-states. Non-state actors encompass a wide range of entities, such as multinational corporations, hacktivist collectives, non-governmental organizations (NGOs), cybercrime syndicates, private military organizations, media outlets, terrorist groups, labor unions, organized ethnic groups, lobby groups, criminal organizations, private businesses, and various other entities²⁷. This phenomenon has posed challenges for states in their efforts to exert control and influence over these individuals. The frequency and complexity of cyber-attacks are on the rise.

The notion of sovereignty is a crucial political ideal that has persisted throughout human history, spanning several centuries. Nevertheless, the advent of the industrial revolution and the subsequent trend of globalization has engendered its widespread application across all geographical regions. Subsequently, it has emerged as the fundamental principle of the contemporary international order, having endured and surpassed all competing ideologies. The advent of the digital realm has presented new challenges to the notion of sovereignty. The erosion of sovereignty can manifest in various ways, including diminished state control over borders and citizens particularly due to new technologies such as blockchain, AI and cloud technology, weakened enforcement of national laws to the point of invalidation, increased vulnerability to cyberattacks, enhanced empowerment of non-state actors, and the potential disruption of state income through the utilization of cryptocurrency. The reason for this phenomenon is because states are no longer able to exert control over the dissemination of

²⁶ N. Akyeşilmen, *Türkiye in the Global Cybersecurity Arena...*, *op. cit.*; J. Voo, I. Hemani, S. Jones, W. DeSombre, *National Cyber Power Index 2020...*, *op. cit.*

²⁷ P. Paganini, *Non-State Actors in Cyberspace: An Attempt to a Taxonomic Classification, Role, Impact And Relations with a State's Socio-Economic Structure*, Center for Cyber Security and International Relations Studies, 2022, www.cssii.unifi.it/upload/sub/Pubblicazioni/2022_Paganini_Pierluigi.pdf [accessed: 2.09.2023].

information within their respective territories²⁸. The Arab Spring, a significant political movement, was predominantly enabled by the utilization of social media platforms. This technological medium provided activists with a means to effectively coordinate and exchange information, while mitigating concerns of potential retaliation from governing authorities²⁹.

The advent of digital transformation has given rise to new obstacles that necessitate global cooperation. One such instance is to the imperative of addressing cyberattacks and disinformation, as well as the necessity of implementing legal and administrative regulatory measures for emerging technology³⁰. The effective resolution of these difficulties necessitates international collaboration, international cyber law, ethical and responsible use of technology and a holistic approach to security that encompasses individual, societal, national, international and global security as interconnected and interdependent.

The impact on democracy and human rights

Digitalization exerts varying impacts on democratization and human rights. Significant beneficial impacts on democracy may be observed; for instance, direct democracy could reemerge as a pertinent topic. Should a secure internet be established and the societal perception of eradicated frauds be cultivated, the implementation of direct democracy becomes feasible. Moreover, promoting engagement in certain processes enhances the applicability of participatory and deliberative democracy, hence increasing the reliability of the democratic system through transparency and access to information.

Digitalization has profoundly influenced citizen-state relations across all domains. In this context, with emerging conversations on digital citizenship, we observe some impacts on the framework for safeguarding and advancing human rights. Digital citizenship introduces new obligations and rights for individuals, necessitating the acquisition of additional skills. Digital citizenship entails the ethical, responsible, and secure utilization of digital platforms, necessitating the safeguarding of one's own rights as well as the rights of others on these

²⁸ A.A. Adonis, *Critical Engagement...*, *op. cit.*; H. Gu, *Data, Big Tech...*, *op. cit.*

²⁹ K.Z. Meral, Y. Meral, *The Role of Social Media in Arab Spring*, "e-Journal of New Media / Yeni Medya Elektronik Dergi" 2021, vol. 5, issue 1, pp. 26–34.

³⁰ *International Strategy on Cybersecurity Cooperation – j-initiative for Cybersecurity*, Information Security Policy Council, 2013, www.nisc.go.jp/eng/pdf/InternationalStrategyOnCybersecurityCooperation_e.pdf [accessed: 19.08.2023].

platforms³¹. This matter inherently raises concerns regarding human rights in the digital realm. Digitalization exerts three fundamental impacts on human rights. These aim to initiate new discussions in the literature of human rights, to change the nature of some specific rights, such as privacy, and ultimately, to have positive/negative impacts on each right individually within the broader context of human rights as a whole³².

The implication for the global trade and commerce

The global economy is being significantly influenced by digital technologies.

Digitalisation increases the scale, scope and speed of trade. It allows firms to bring new products and services to a larger number of digitally-connected customers across the globe. It also enables firms, notably smaller ones, to use new and innovative digital tools to overcome barriers to growth, helping facilitate payments, enabling cooperation, avoiding investment in fixed assets through the use of cloud-based services, and using alternative funding mechanisms such as crowdfunding³³.

The rise of digital commerce is another benefit of digitization. The expansion of online shopping, for instance, has allowed companies to reach consumers in every corner of the globe that enhance international trade and commerce. Not only companies but also countries strive to increase their share in global digital commerce. In order to attain more equity in the context of digital trade, it is imperative for governments and various stakeholders to collaborate in formulating and executing relevant legislative measures, alongside offering international development assistance³⁴.

However, the digital revolution is also posing new challenges for business and trade. The proliferation of cybercrime is a challenge. Theft, fraud, and

³¹ *Digital citizenship education*, Council of Europe, 2023, www.coe.int/en/web/digital-citizenship-education/target-groups [accessed: 5.09.2023]; N. Akyeşilmen, *Türkiye in the Global Cybersecurity Arena...*, *op. cit.*

³² K.S. Chauhan, *Human Rights in Cyberspace*, 2023, www.academia.edu/12230260/Human_rights_in_cyberspace [accessed: 5.09.2023]; M. Dvojmoč, M.T. Verboten, *Cyber (In)security of Personal Data and Information in Times of Digitization*, "Medicine Law & Society" 2022, vol. 15, no. 2, pp. 287–304; G. Lucas, *Privacy, Anonymity, and Cyber Security*, "Amsterdam Law Review" 2013, vol. 5, no. 2, pp. 107–114.

³³ *Digital trade*, OECD, *op. cit.*

³⁴ *Digital trade: Opportunities and actions for developing countries*, United Nations Conference On Trade And Development, "Policy Brief" 2022, no. 92, https://unctad.org/system/files/official-document/presspb2021d10_en.pdf [accessed: 7.09.2023].

vandalism are all examples of cybercrime since they include the use of digital means³⁵.

The impact on the environment

Digital transformation can significantly enhance efforts to protect and improve the environment. One approach is to implement more effective methods utilizing big data to address environmental issues³⁶. Another significant aspect is that certain processes can be subjected to automatic scrutiny, hence facilitating environmental protection through reduced energy consumption.

Digital change can potentially exert adverse effects on the environment. For instance, digital technologies have the potential to augment energy consumption as their manufacture and utilization necessitate energy, hence potentially exacerbating climate change. The environmental consequences of digital products are primarily associated with the utilization of resources and energy, encompassing the production of information and communication technology devices, energy usage, and the management of electronic waste. Mining and extraction of natural resources necessary for the production of physical products are the main factors contributing to resource depletion and global warming. In addition, it is worth noting that the emissions of greenhouse gases resulting from the generation of power may exert an impact on biodiversity³⁷.

The need for a new theory of international relations

Traditional International Relations theories aim to elucidate political phenomena within physical spaces, encompassing land, sea, air, and outer space. However, a new realm has emerged, commonly referred to as cyberspace. As some unique features such as time, space, anonymity, ubiquity, permeation and

³⁵ N. Mishra, *Building Bridges: International Trade Law, Internet Governance, and the Regulation of Data Flows*, "Vanderbilt Journal of Transnational Law" 2019, vol. 52, no. 463, pp. 463–509.

³⁶ T.C. Truong, *The Impact of Digital Transformation on Environmental Sustainability*, "Advances in Multimedia" 2022, no. 3, pp. 1–12; P. Ghostal, *The Environmental Impact of Digitalisation: What's Your Take on Sustainable Technology?*, FDM, 22.08.2023, www.fdmgroup.com/news-insights/environmental-impact-of-digitalisation [accessed: 7.09.2023]; G. Babinet, *The Environmental Impact and Potential of Digital Technology*, Institut Montaigne, 2021, www.institutmontaigne.org/en/expressions/environmental-impact-and-potential-digital-technology [accessed: 7.09.2023].

³⁷ *Ibidem*.

hyper-anarchy. Conventional theories lack the necessary tools to analyze and elucidate advancements within this new and distinct domain. In recent years, the literature in the discipline has revolved on the necessity of developing a new conceptual and theoretical framework to effectively comprehend the dynamics of international political processes within the realm of cyberspace³⁸.

To conclude, it is imperative to acknowledge that the potential consequences of digital transformation are not exclusively adverse. Digital technologies can also serve as a means to advance peace, security, and prosperity. Digital technologies have the potential to enhance communication and collaboration among nations, facilitate the provision of humanitarian aid, and foster educational advancement and socio-economic growth³⁹.

Findings and analysis

Through the analyses conducted throughout the article, several vital findings have been addressed. Digital technologies, because to their dynamic nature, will transform more international relations in near future. Comprehending the alterations and shifts induced by digitalization in international relations, and therefore formulating policies and plans to adeptly evaluate the benefits and challenges posed by cyber technology, is exceedingly advantageous.

The impact of digitalization on the theory and practice of international relations requires more analysis from various viewpoints. Primarily, it is clear that conventional international relations theories inadequately account for the processes and innovations transpiring in the digital domain. Consequently, a new theory is required to elucidate the behaviours, political processes, and interactions of actors in cyber international relations⁴⁰. To understand the intricate realm of cyber international relations and formulate effective tactics, it is essential to foster new approaches. Cyber conflicts constitute a novel issue in international relations, necessitating the implementation of new techniques, processes, and measures for effective governance and resolution. The advent of new hybrid wars is an unavoidable fact, and within this framework,

³⁸ N. Akyeşilmen, *Siber Politika...*, *op. cit.*; N. Choucri, *Cyberpolitics in International Relations*, The MIT Press, Cambridge–London 2012, https://flavioufabc.wordpress.com/wp-content/uploads/2017/02/cyberpolitics-and-international-relations.pdf?fbclid=IwAR3k02bKQQAag2mTr0_vu0VfoKTujMKFSbd8NGFt03Kqyxv9nkGdPCAiOZg [accessed: 11.09.2023].

³⁹ G.U. Osimen, C. Ronke, *The Impact of Modern Technologies on Peace, Security and Development in Africa*, "Canadian Social Science" 2023, vol. 19, no. 2, pp. 75–82.

⁴⁰ A.A. Adonis, *Critical Engagement...*, *op. cit.*

the application of both big data and artificial intelligence will induce substantial transformations.

Artificial intelligence can facilitate a deeper comprehension of social dynamics and political processes, in addition to fostering the formulation of improved policies and strategies. Likewise, technology like blockchain can enhance record accuracy and promote transparency in diplomatic communications. To ensure these changes benefit humanity, particularly scholars and intellectuals must formulate effective solutions. Adopting a proactive and comprehensive approach across all domains is crucial, encompassing security, trade, cooperation, conflict, social life, and environmental protection.

Discussions

The findings of this article will have significant implications for the theory and practice of international relations, the future framework of the discipline, and the developments awaiting us in the practical application of the global affairs.

Digitalization has significantly affected all domains over the past three decades, including international relations, and continues to exert its influence. Traditional international relations theories were formulated before to the digital age, rendering them inadequate in comprehending this new epoch due to their deficiency of concepts, structures, and methodologies suitable for analyzing the digital domain. Nonetheless, the field of international relations has consistently excelled in formulating or modifying theories to elucidate new situations and transformations⁴¹. Consequently, it is imperative to provide a novel theoretical framework to elucidate, assess, and appraise the opportunities and challenges presented by the digital realm.

The evolution of innovative diplomatic instruments, techniques, and strategies has emerged as an urgent necessity in the practice of international interactions. Digital diplomacy, utilizing innovative approaches and tools, has the capacity to make substantial contributions in this domain⁴². Nonetheless, it also has certain drawbacks in comparison to conventional diplomacy. These encompass communication problems, dependence on technology, and, most significantly, concerns with diplomatic confidentiality. To sum up, digitalization has significantly influenced high politics, i.e. strategy, military, and

⁴¹ N. Akyeşilmen, *Siber Politika...*, *op. cit.*; N. Choucri, *Cyberpolitics in International Relations*, *op. cit.*

⁴² E. Hedling, N. Bremberg, *Practice Approaches...*, *op. cit.*; H. Aktaş, *Digital Diplomacy...*, *op. cit.*

security matters in international relations. To facilitate the discipline's adaptation to this novel process, environment, and domain in both theory and practice, governments, strategists, and intellectuals must devise new tactics, tools, frameworks, and applications⁴³.

The digital realm presents not just hazards, threats, and security issues but also new opportunities, particularly concerning the interaction between citizens and the state. It generates opportunities in ethics, human rights, the environment, and trade, while concurrently posing certain risks. Inclusive policies are essential for safeguarding and advancing human rights in the digital sphere, humanizing the digital landscape, enhancing environmental protection, and allowing the Global South to reap greater benefits from international free trade. Digitalization certainly, offers novel opportunities to attain these objectives.

Although cyber technology and digitalization are significantly altering international relations, the impact of this transformation on social and political processes, as well as on theoretical frameworks has been gradual and arduous. In this framework, the fact expressed by Eric Schmidt in 2007 remains pertinent today. In many ways the Internet is the world's largest experiment in anarchy. 'The Internet is the first thing that humanity has built that humanity doesn't understand, the largest experiment in anarchy that we have ever had'⁴⁴.

This insight remains pertinent, as no theoretical framework has been established in international relations or any other field to elucidate the conduct of actors in cyberspace. Thus, an area that has not been theorized is one that stays misconstrued.

Conclusion

The following are some concluding reflections on the prospective trajectory of digital revolution in domain of international relations. The precise ramifications of digital transformation will be contingent upon the particular circumstances.

It is imperative to establish ethical frameworks or codes of conduct that govern the utilization of digital technologies, so ensuring their appropriate deployment. A transparent and democratic framework for producing, storing,

⁴³ A.F. Krepinevich, *Cyber Warfare...*, *op. cit.*; D. Cottier, *Emergence of lethal autonomous weapons systems...*, *op. cit.*; *Rise Of Artificial...*, *op. cit.*; E. Haber, L. Topor, *Sovereignty...*, *op. cit.*

⁴⁴ E. Schmidt, *American computer executive*, [in:] S. Ratcliffe (ed.), *Oxford Essential Quotations*, 4th ed., Oxford University Press, 2016, www.oxfordreference.com/display/10.1093/acref/9780191826719.001.0001/q-oro-ed4-00017947 [accessed: 8.12.2024].

using, disseminating and governing data is inevitable for the current world politics. And the utilization of digital technology for the purpose of monitoring and addressing possible hazards.

There are several measures that can be implemented to mitigate the hazards associated with the utilization of cyber threats in digital domain. One of the key strategies to address cybersecurity concerns is the enhancement of global cooperation among all stakeholders⁴⁵. The promotion of responsible utilization of digital technologies can be facilitated by cyber actors through the establishment of codes of conduct governing the usage of platforms such as social media⁴⁶. Additionally, efforts should be made to enhance public awareness of the potential threats associated with digitalization processes. Furthermore, it is crucial to implement administrative and legal regulations pertaining to cyber security, including the formulation of national cyber security strategy documents, establishment of cyber incidents response teams, creation of cyber security institutions such as a national coordinator for cyber security, fostering the development of a cyber security culture within society, and promoting education that enhances individual and society capabilities such as digital citizenship education. These measures play a significant role in mitigating cybersecurity threats and challenges.

The consequences and recommendations for future research on digital transformation in the field of international relations are extensive and diverse. Future research should investigate the various modalities through which social media is employed within the context of international relations, and the resultant ramifications for the realm of global governance. In addition, further investigation is necessary to examine the ethical and legal ramifications associated with the utilization of artificial intelligence (AI) within the realm of international relations.

⁴⁵ *International Strategy on Cybersecurity Cooperation...*, *op. cit.*

⁴⁶ B. Hogeveen, *The UN norms of responsible state behaviour in cyberspace: Guidance on implementation for Member States of ASEAN*, Australian Strategic Policy Institute, 2022, <https://documents.unoda.org/wp-content/uploads/2022/03/The-UN-norms-of-responsible-state-behaviour-in-cyberspace.pdf> [accessed: 12.08.2023]; *Digitalisation and Responsible Business Conduct: Stocktaking of policies and initiatives*, OECD, 2020, <https://mneguidelines.oecd.org/Digitalisation-and-responsible-business-conduct.pdf> [accessed: 12.08.2023]; B.S. Buckland, F. Schreier, T.H. Winkler, *Democratic Governance Challenges of Cyber Security*, "DCAF Horizon 2015 Working Paper", no. 1, www.dcaf.ch/sites/default/files/publications/documents/CyberPaper_3.6.pdf [accessed: 12.08.2023].

References

- Adonis A.A., *Critical Engagement on Digital Sovereignty in International Relations: Actor Transformation and Global Hierarchy*, “Global: Jurnal Politik Internasional” 2019, vol. 21, no. 2, pp. 262–282.
- Aktaş H., *Digital Diplomacy and its Implications in the 21st Century*, Antalya Diplomatic Forum, 2021, <https://antalyadf.org/wp-content/uploads/2021/01/Digital-Diplomacy-and-Its-Implications-In-The-21st-Century.pdf> [accessed: 10.08.2023].
- Akyeşilmen N., *Cybersecurity and Human Rights: Need for a Paradigm Shift?*, “Cyberpolitik Journal” 2016, vol. 1, no. 1, pp. 32–55.
- Akyeşilmen N., *Siber Politika ve Siber Güvenlik*, Orion Kitapevi, Ankara 2018.
- Akyeşilmen N., *Türkiye in the Global Cybersecurity Arena: Strategies in Theory and Practice*, “Insight Turkey” 2022, vol. 24, no. 3, pp. 109–134.
- Almagro L., Kaspar L., *National Cybersecurity Strategies: Lessons Learned and Reflections from Americas and Other Regions*, Organization of American States, Global Partners Digital, 2022, www.oas.org/en/sms/cicte/docs/National-Cybersecurity-Strategies-Lessons-learned-and-reflections-ENG.pdf [accessed: 19.08.2023].
- Al-Musawi H.S., Mohammed A.S., *Hybrid Malware Detection and Classification in Real-Time By Deep Learning Techniques 1*, “Proceedings of SAARD International, Putrajaya, Malaysia” 2022, www.researchgate.net/publication/365196411-HYBRID-MALWARE-DETECTION-AND-CLASSIFICATION-IN-REAL-TIME-BY-DEEP-LEARNING-TECHNIQUES_1 [accessed: 8.12.2024].
- Babinet G., *The Environmental Impact and Potential of Digital Technology*, Institut Montaigne, 2021, www.institutmontaigne.org/en/expressions/environmental-impact-and-potential-digital-technology [accessed: 7.09.2023].
- Buckland B.S., Schreier F., Winkler T.H., *Democratic Governance Challenges of Cyber Security*, “DCAF Horizon 2015 Working Paper”, no. 1, www.dcaf.ch/sites/default/files/publications/documents/CyberPaper_3.6.pdf [accessed: 12.08.2023].
- Chauhan K.S., *Human Rights in Cyberspace*, 2023, www.academia.edu/12230260/Human_rights_in_cyberspace [accessed: 5.09.2023].
- Choucri N., *Cyberpolitics in International Relations*, The MIT Press, Cambridge–London 2012, https://flavioufabr.wordpress.com/wp-content/uploads/2017/02/cyberpolitics-and-international-relations.pdf?fbclid=IwAR3k02bKQQAag2mTr0_yu0VfoKTUjMKFSbd8NGFt03Kqyxv9nkGdPCAiOZg [accessed: 11.09.2023].
- Cottier D., *Emergence of lethal autonomous weapons systems (LAWS) and their necessary apprehension through European human rights law*, report by Council of Europe Committee on Legal Affairs and Human Rights, 2022, assembly.coe.int/LifeRay/JUR/Pdf/TextesProvisoires/2022/20221116-LawsApprehension-EN.pdf [accessed: 15.08.2023].
- Digital citizenship education*, Council of Europe, 2023, www.coe.int/en/web/digital-citizenship-education/target-groups [accessed: 5.09.2023].
- Digital trade*, OECD, 2023, www.oecd.org/en/topics/digital-trade.html [accessed: 8.08.2023].
- Digital trade: Opportunities and actions for developing countries*, United Nations Conference On Trade And Development, “Policy Brief” 2022, no. 92, unctad.org/system/files/official-document/presspb2021d10_en.pdf [accessed: 7.09.2023].

- Digitalisation and Responsible Business Conduct: Stocktaking of policies and initiatives*, OECD, 2020, <https://mneguidelines.oecd.org/Digitalisation-and-responsible-business-conduct.pdf> [accessed: 12.08.2023].
- Dvojmoč M., Verboten M.T., *Cyber (In)security of Personal Data and Information in Times of Digitization*, "Medicine Law & Society" 2022, vol. 15, no. 2, pp. 287–304.
- Ghostal P., *The Environmental Impact of Digitalisation: What's Your Take on Sustainable Technology?*, FDM, 22.08.2023, www.fdmgroup.com/news-insights/environmental-impact-of-digitalisation [accessed: 7.09.2023].
- Gu H., *Data, Big Tech, and the New Concept of Sovereignty*, "Journal of Chinese Political Science" 2024, vol. 29, pp. 591–612.
- Haber E., Topor L., *Sovereignty, Cyberspace, and the Emergence of Internet Bubbles*, "Journal of Advanced Military Studies" 2023, vol. 14, no. 1, pp. 144–165.
- Hedling E., Bremberg N., *Practice Approaches to the Digital Transformations of Diplomacy: Toward a New Research Agenda*, "International Studies Review" 2021, vol. 23, issue 4, pp. 1595–1618.
- Hocking B., Melissen J., *Diplomacy in the Digital Age*, Clingendael – the Netherlands Institute of International Relations, 2015, www.clingendael.org/sites/default/files/pdfs/Digital_Diplomacy_in_the_Digital%20Age_Clingendael_July2015.pdf [accessed: 10.09.2023].
- Hogeveen B., *The UN norms of responsible state behaviour in cyberspace: Guidance on implementation for Member States of ASEAN*, Australian Strategic Policy Institute, 2022, <https://documents.unoda.org/wp-content/uploads/2022/03/The-UN-norms-of-responsible-state-behaviour-in-cyberspace.pdf> [accessed: 12.08.2023].
- International Strategy for Cyberspace: Prosperity, Security, and Openness in a Networked World*, The White House, 2011, https://obamawhitehouse.archives.gov/sites/default/files/rss_viewer/international_strategy_for_cyberspace.pdf [accessed: 19.08.2023].
- International Strategy on Cybersecurity Cooperation – j-initiative for Cybersecurity*, Information Security Policy Council, 2013, www.nisc.go.jp/eng/pdf/InternationalStrategyonCybersecurityCooperation_e.pdf [accessed: 19.08.2023].
- Krepinevich A.F., *Cyber Warfare: A 'Nuclear Option'?*, Center for Strategic And Budgetary Assessments, 2012, https://csbaonline.org/uploads/documents/CSBA_e-reader_CyberWarfare.pdf [accessed: 17.08.2023].
- Liere-Netheler K., Vogelsang K., Packmohr S., Hoppe U., *Towards a framework for digital transformation success in manufacturing*, Twenty-Sixth European Conference on Information Systems, 2018, www.diva-portal.org/smash/get/diva2:1420340/FULLTEXT01.pdf [accessed: 9.08.2023].
- Lucas G., *Privacy, Anonymity, and Cyber Security*, "Amsterdam Law Review" 2013, vol. 5, no. 2, pp. 107–114.
- Meral K.Z., Meral Y., *The Role of Social Media in Arab Spring*, "e-Journal of New Media / Yeni Medya Elektronik Dergi" 2021, vol. 5, issue 1, pp. 26–34.
- Mishra N., *Building Bridges: International Trade Law, Internet Governance, and the Regulation of Data Flows*, "Vanderbilt Journal of Transnational Law" 2019, vol. 52, no. 463, pp. 463–509.

- Ohrimenco S., Valeriu C., *Shadow Digital Technologies Threats to National Security*” Conference: Economics, Management, Finance and Banking, Svishtov, 2022, www.researchgate.net/publication/363925652_SHADOW_DIGITAL_TECHNOLOGIES_THREATS_TO_NATIONAL_SECURITY [accessed: 17.09.2023].
- Osimen G.U., Ronke C., *The Impact of Modern Technologies on Peace, Security and Development in Africa*, “Canadian Social Science” 2023, vol. 19, no. 2, pp. 75–82.
- Paganini P., *Non-State Actors in Cyberspace: An Attempt to a Taxonomic Classification, Role, Impact And Relations with a State’s Socio-Economic Structure*, Center for Cyber Security and International Relations Studies, 2022, www.cssii.unifi.it/upload/sub/Pubblicazioni/2022_Paganini_Pierluigi.pdf [accessed: 2.09.2023].
- Rise Of Artificial Intelligence in Military Weapons Systems: The Need For Concepts and Regulations*, Fraunhofer Group For Defense and Security, 2023, www.vvs.fraunhofer.de/content/dam/iosb/vvs/documents/Positionspapiere/FraunhoferVVS_%20AI-In-Weapon-systems_2020.pdf [accessed: 19.08.2023].
- Schmidt E., *American computer executive*, [in:] S. Ratcliffe (ed.), *Oxford Essential Quotations*, 4 ed., Oxford University Press, 2016, www.oxfordreference.com/display/10.1093/acref/9780191826719.001.0001/q-oro-ed4-00017947 [accessed: 8.12.2024].
- Strang R., Chen L., Leme M.T.F., *Digital Transformation and International Strategies*, “Journal of International Management” 2022, vol. 28, issue 4, pp. 1–26.
- Torres Soriano M.R., *Proxy Wars in Cyberspace*, “Journal of the Spanish Institute for Strategic Studies” 2017, no. 9, pp. 211–230.
- Truong T.C., *The Impact of Digital Transformation on Environmental Sustainability*, “Advances in Multimedia” 2022, no. 3, pp. 1–12.
- Vial G., *Understanding digital transformation: A review and a research agenda*, “Journal of Strategic Information Systems” 2019, vol. 28, issue 2, pp. 118–144.
- Voo J., Hemani I., Jones S., DeSombre W., *National Cyber Power Index 2020: Methodology and Analytical Considerations*, Belfer Centre for Science and International Affairs, 2020, www.belfercenter.org/sites/default/files/2024-09/NCPI_2020.pdf [accessed: 8.12.2024].
- Zehfuss M., *Constructivism in International Relations*, Cambridge University Press, Cambridge 2002.

Abstract

Digitalization has been profoundly affecting every aspect of life for the last three decades including international relations. This study investigates the transformative effects of digitalization on both the discipline of International Relations (IR) and the practice of IR. Digitalization has driven significant transformations across various domains, including from conflict to peace, from diplomacy to security and from human rights to the environment. This study seeks to answer the question of how digitalization has reshaped traditional paradigm of international relations? Adopting a qualitative research methodology, including a comprehensive literature review, also incorporates the Constructivist IR theory, which

emphasizes the changes in actor behaviors occur as norms evolve. The finding reveals a dual impact: While cyber-attacks, especially on critical infrastructures pose threats to national and international security, cyber diplomacy enhances environmental protection and cooperation among global actors. This duality clearly demonstrates how complex and complicated the relationship is between the challenges and opportunities brought about by the digital age in international relations.

Key words: international relations, digital transformation, cybersecurity, digital diplomacy and cyber conflicts

<https://doi.org/10.48269/2451-0610-ksm-2024-007>

Adrian Błoch

mgr, absolwent Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy

<https://orcid.org/0009-0003-0297-6971>

adrianbloch142@gmail.com

Instytut Konfucjusza w Kanadzie. Społeczne i polityczne konsekwencje chińskiego wpływu

Wprowadzenie

Rozważania o Instytucie Konfucjusza należy rozpocząć od konstatacji, że z jednej strony jest to organizacja mająca na celu promowanie chińskiego języka i kultury na wzór europejskich podmiotów takich jak British Council, Alliance Française, Instituto Cervantes, Goethe-Institut czy Società Dante Alighieri, a z drugiej strony nie sposób nie zauważyć, że w czasach rosnących napięć między Chińską Republiką Ludową (ChRL) a państwami Zachodu działalność instytutu wzbudza spore kontrowersje i znacząco narusza zasady wpływu tzw. *soft power*, którą reprezentują ww. jednostki.

Po odmrożeniu stosunków z USA Pekin zaczął gwałtownie rozwijać się w latach 70. i 80., nawiązując współpracę z kolejnymi państwami Zachodu i dołączając do organizacji międzynarodowych. Władze ChRL, będąc świadome, że sama obecność na arenie międzynarodowej nie oznacza jeszcze akceptacji innych graczy, stosowały narzędzia *soft power*, m.in. powołując do istnienia Instytut Konfucjusza, który miał przybliżyć chińską kulturę i mentalność, szczególnie poza Azją.

Analizując działalność Instytutu Konfucjusza, nie sposób jednak nie wysnuć twierdzenia, że jego działalność wykracza daleko poza konwencjonalne ramy *soft power*. W związku z tym w artykule postanowiono zweryfikować następujące hipotezy: po pierwsze, Instytut Konfucjusza operuje w służbie interesu Komunistycznej Partii Chin (KPCh), po drugie, instytut stwarza zagrożenie dla wolności słowa, będącej jedną z najważniejszych wartości zachodniego świata, po trzecie, posiada zdolności wpływania na społeczeństwo Kanady, a po czwarte, w związku z powyższym, władze federalne oraz prowincjonalne Kanady działają w ograniczonym stopniu, nie podejmując stanowczych działań wobec instytutu.

W celu sprawdzenia postawionych twierdzeń autor dokonał analizy dostępnych źródeł rządowych w postaci zapisów z prac komisji parlamentarnych, jak również dostępnych publicznie informacji wywiadu kanadyjskiego. Źródła w postaci doniesień medialnych, takich gazet jak „The Globe and Mail”, także okazały się istotne, dostarczając informacji spoza sfery publicznej. Autor wykorzystał także studium przypadku, które pozwoliło w sposób obrazowy przedstawić sposób działania instytutu.

Dynamiczny wzrost Instytutu Konfucjusza

1 stycznia 1979 r., w czasie prezydentury Jimmy’ego Cartera, oficjalnie doszło do pełnego nawiązania stosunków dyplomatycznych między USA a ChRL. Chiny poza wzrostem gospodarczym musiały jednak jeszcze w jakiś sposób opowiedzieć światu swoją historię. To z kolei rozumiał prezydent Chin Hu Jintao. Wiedział on, że

Chinom brakowało popularnej, kompleksowej, jednoczącej historii – ideologiczne podstawy nie oferowały żadnych przyjaznych dla PR-u sloganów, zwłaszcza pod względem możliwości zastosowania na arenie międzynarodowej. Inicjatywa Instytutów Konfucjusza została przedstawiona w 2004 r., jako sposób na opowiedzenie historii Chin światu, ale służyła również zademonstrowaniu ludności krajowej, w jaki sposób Chiny są mile widziane i szanowane na całym świecie¹.

Pierwszy Instytut Konfucjusza został otwarty w 2004 r. w stolicy Korei Południowej – Seulu. W tym samym roku placówka instytutu pojawiła

¹ J. Pamment, V. Sazonov, *Hybrid Threats: Confucius Institutes*, NATO Strategic Communications Centre of Excellence, 6.06.2019, s. 37, https://stratcomcoe.org/cup-loads/pfiles/confucius_institutes.pdf [dostęp: 5.01.2024]. Jeśli nie podano inaczej, tłum. – A.B.

się również w Ameryce Północnej, w Uniwersytecie Marylandu w Baltimore². Rok 2005 to z kolei początek instytutu w Kanadzie dzięki nawiązaniu współpracy z British Columbia Institute of Technology, a w 2006 r. utworzono placówkę instytutu przy University of Waterloo. Dynamiczny rozwój inicjatywy sprawił, że do 2011 r. liczba chińskich placówek w Kanadzie wzrosła do 12³.

Instytut na przestrzeni lat zaczął coraz bardziej zaznaczać swoją obecność na świecie i na koniec 2018 r. istniało już 530 placówek instytutu w 149 państwach⁴. Pierwotnym i głównym celem instytutu pozostaje promocja języka i kultury chińskiej, jednak wraz z upływem lat coraz częściej zaczęto artykułować zarzuty w stronę instytutu, jakoby ten miał wybiegać działaniami poza swoje pierwotne cele. Instytut Konfucjusza jest przede wszystkim podmiotem państwowym, a zatem podlega prawu chińskiemu oraz musi funkcjonować zgodnie z linią polityczną ośrodka centralnego, czyli KPCh. Warunkuje to m.in. takie obostrzenia, że pracownicy instytutu nie mogą być członkami Falun Gong, zwolennikami niepodległości Tajwanu, Sinciangu czy Tybetu⁵.

O ścisłych związkach instytutu i ChRL informuje np. kanadyjski raport *The National Security and Intelligence Committee of Parliamentarians* z 2019 r.: „W ramach działań na rzecz wpływów kulturowych za granicą chiński rząd finansuje Instytuty Konfucjusza, które uczą chińskiego języka i kultury, w tym kaligrafii, jedzenia i tańca”⁶. Interesujący jest przykład Afryki, gdzie obecnie jest więcej Instytutów Konfucjusza niż centrów kulturalnych jakiegokolwiek innego rządu, z wyjątkiem Francji. Z każdym rokiem znaczenie instytutu na świecie rośnie, szczególnie w porównaniu z zachodnimi instytucjami, dając Chinom potężne narzędzie wpływów⁷.

² C. Hamilton, M. Ohlberg, *Hidden Hand. How The Chinese Communist Party Is Reshaping The World*, Oneworld Publications, London 2020, s. 128.

³ Y. Wang, *University Partnership of the Confucius Institute: A Case Study in University Partnership of the Confucius Institute: A Case Study in Canada*, Western University, 2020, s. 3, <https://ir.lib.uwo.ca/cgi/viewcontent.cgi?article=9859&context=etd> [dostęp: 23.12.2024].

⁴ V.L. Herczegh, *The Power of Tradition Confucius Institutes and cultural diplomacy in the Visegrád Four countries*, „International Journal of Research and Innovation in Social Science” 2022, vol. 4, issue 4, s. 215.

⁵ A.M. Brady, *China's Foreign Propaganda Machine*, Wilson Center, October 2015, www.wilsoncenter.org/article/chinas-foreign-propaganda-machine [dostęp: 6.01.2024].

⁶ *National Security and Intelligence Committee of Parliamentarians Annual Report 2019*, Ottawa 2020, s. 71, www.nsicop-cpsnr.ca/reports/rp-2020-03-12-ar/annual_report_2019_public_en.pdf [dostęp: 3.03.2024].

⁷ *Ibidem*.

Sposoby działania Instytutu Konfucjusza

W Kanadzie Instytuty Konfucjusza są zazwyczaj powiązane z instytucjami edukacji pomaturalnej i szkołami K-12⁸. Canadian Security Intelligence Service (CSIS)⁹ zauważa, że władze prowincji Nowy Brunswik niedawno zamknęły instytut z powodu skarg społeczności związanych z zagraniczną ingerencją. Bliskie umowy z uczelniami to bardzo istotna kwestia, ponieważ zbliżają one pracowników instytutu do badań prowadzonych na terenie placówek. Były dyrektor Biura Azji i Pacyfiku (Asia-Pacific Desk) CSIS Michel Juneau-Katsuya powiedział, że

CSIS podejrzewa, iż Instytuty Konfucjusza są wykorzystywane przez Chiny jako satelitarne biura szpiegowskie na Zachodzie. Zauważył on, że w przeciwieństwie do podobnych instytucji kulturalnych, takich jak niemiecki Goethe-Institut, Instytuty Konfucjusza są zakładane na terenie kampusów, blisko miejsc, w których prowadzone są cenne badania naukowe¹⁰.

W Stanach Zjednoczonych Stała Podkomisja Dochodzeniowa Komisji Bezpieczeństwa Wewnętrznego i Spraw Rządowych (Permanent Subcommittee on Investigations for the Committee on Homeland Security and Governmental Affairs) opublikowała raport *China's Impact on the U.S. Education System*¹¹, w którym zwrócono uwagę, że

finansowanie Instytutu Konfucjusza wiąże się z ograniczeniami, które mogą zagrozić wolności akademickiej. Chiński rząd zatwierdza wszystkich nauczycieli, wydarzenia i prelegentów. Niektóre amerykańskie szkoły zgadzają się w umowach, że zarówno chińskie, jak i amerykańskie prawo będzie miało zastosowanie. [...] Chińscy nauczyciele podpisują umowy z chińskim rządem, zobowiązując się, że nie będą szkodzić interesom narodowym Chin. Takie ograniczenia mają na celu wyeksportowanie chińskiej cenzury, debaty politycznej i zapobieżenie dyskusji na potencjalnie drażliwe politycznie tematy¹².

⁸ K-12 oznacza, że kanadyjski system edukacji publicznej obejmuje bezpłatne kształcenie od przedszkola (K) do 12 klasy, czyli do końca szkoły średniej. Obowiązek szkolny trwa zazwyczaj do 16. roku życia, choć w niektórych prowincjach został wydłużony do 18. roku życia.

⁹ Kanadyjska służba wywiadowcza.

¹⁰ M. Montgomery, *Confucius Institutes: controversy continues as Toronto rejects their proposal*, Radio Canada International, 30.10.2014, www.rcinet.ca/en/2014/10/30/confucius-institutes-controversy-continues-as-toronto-rejects-confucius-institutes [dostęp: 18.02.2024].

¹¹ Zob. *National Security and Intelligence Committee of Parliamentarians Annual Report 2019...*, *op. cit.*, s. 71.

¹² *Ibidem*.

Informacje te stoją w sprzeczności z domniemanym, apolitycznym i czysto kulturowym znaczeniem instytutu. Alarmujący jest wskazywany poziom naruszania wolności jednostek, które partycypują w działalności chińskich ośrodków kulturalnych. Informacja o dokonywaniu samocenzury została potwierdzona m.in. przez Lynette H. Ong, która wskazała, że osoby współpracujące z instytutem mogą podawać się samocenzurze ze względu na poczucie lęku przed poruszeniem kwestii takich jak sytuacja Ujgurów czy problem Tajwanu, ponieważ może prowadzić to do nieprzychylniej opinii ze strony Pekinu, który kontroluje fundusze instytutu¹³. Fundusze te są znaczne, ponieważ każdy instytut co roku dostaje od 50 do 150 tys. dolarów na działalność¹⁴. W badaniu przeprowadzonym w Wielkiej Brytanii potwierdzono, że instytuty w kraju otrzymały ponad 33 mln funtów, jednak szacunkowo mogło to być nawet 46 mln funtów¹⁵. Świadomość, że istnieje ryzyko utraty funduszy może być wystarczającą motywacją, aby kreować wizję świata akceptowalną z punktu widzenia KPCh. Pekin dokładnie wie, w jaki sposób jest w stanie wykorzystać na swoją korzyść pogoń za zyskiem w państwach Zachodu.

Obawy związane z funkcjonowaniem Instytutu Konfucjusza przed 2015 r.

Pojedyncze wzmianki na temat niejasności w działaniu instytutu w Kanadzie pojawiały się jeszcze zanim Liberalna Partia Kanady (Liberal Party of Canada) doszła do władzy, a relacje z ChRL uległy pogorszeniu. W raporcie CSIS z 2011 r. zostały wyrażone obawy co do finansowania instytutu przez lobbystów oraz kontrolowania go przez chińskie władze, by za pomocą instytutu diaspora chińska była mobilizowana np. do demonstracji w przypadku wprowadzania przez rząd w Ottawie polityki niezgodnej z celami ChRL¹⁶. Wątpliwości związa-

¹³ *Special Committee on Canada-China Relations Evidence*, House of Commons, 2021, no. 25, s. 11, www.ourcommons.ca/Content/Committee/432/CACN/Evidence/EV11303170/CACNEV25-E.PDF [dostęp: 18.12.2023].

¹⁴ *China Observations on Confucius Institutes in the United States and U.S. Universities in China*, the Permanent Subcommittee on Investigations, Committee on Homeland Security and Governmental Affairs, U.S. Senate, 2019, s. 6, www.gao.gov/assets/gao-19-401t.pdf [dostęp: 5.01.2024].

¹⁵ S. Dunning, A. Kwong, *An Investigation of China's Confucius Institutes in the UK*, The Henry Jackson Society, September 2022, s. 20, <https://henryjacksonsociety.org/wp-content/uploads/2022/10/Confucius-Institutes-in-UK.pdf> [dostęp: 5.01.2024].

¹⁶ *Report on Canadian Security Intelligence Service Director Richard Fadden's Remarks Regarding Alleged Foreign Influence of Canadian Politicians*, House of Commons, 2011, s. 2, www.ourcommons.ca/Content/Committee/403/SECU/Reports/RP5019118/securp08/securp08-e.pdf [dostęp: 5.01.2024].

ne z działalnością instytutu spowodowały, że największy okręg szkolny Kanady zlokalizowany w Toronto zdecydował się nie podpisywać umowy o współpracy z Instytutem Konfucjusza w 2014 r.¹⁷ Co więcej, w środowisku akademickim w Kanadzie w 2014 r. istniała świadomość, że Instytut Konfucjusza jest narzędziem rządu Chin. Dowodem na to jest fakt, że The Canadian Association of University Teachers (CAUT), czyli Kanadyjskie Stowarzyszenie Nauczycieli Uniwersyteckich, wezwało kanadyjskie kampusy, aby zerwały wszelkie stosunki z instytutem. Ówczesny dyrektor CAUT stwierdził, że

Zgadając się na goszczenie Instytutów Konfucjusza, kanadyjskie uniwersytety i szkoły wyższe narażają na szwank swoją uczciwość, pozwalając, aby Office of Chinese Language Council International zabierał głos w wielu kwestiach akademickich, takich jak program nauczania, teksty i tematy dyskusji na zajęciach. [...] Taka ingerencja jest fundamentalnym naruszeniem wolności akademickiej¹⁸.

Pomimo tego wezwania w Kanadzie dalej funkcjonują instytuty; na chwilę obecną jest ich 13, co w skali światowej jest wysokim wynikiem. Jonathan Manthorpe słusznie zauważył, że początkowo wszelkiego rodzaju uczelnie bardzo chętnie nawiązywały relacje z instytutem, gdyż Pekin finansował dużą część działalności, co czyniło współpracę opłacalną¹⁹. Współpraca w okresie długoterminowym okazała się jednak nierówna. Z perspektywy ChRL kooperacja z zagranicą ma być jednotorowa, celem jest pozyskanie wiedzy praktycznej oraz promocja własnej ideologii przy jednoczesnym uniemożliwieniu przepływu zachodniego światopoglądu do Chin czy chińskiej społeczności²⁰. Potwierdzeniem niechęci do zachodniej ideologii są słowa byłego ministra edukacji Yuan Guirena z 2015 r. „Musimy wzmocnić kontrolę nad korzystaniem z zachodnich podręczników. Nie możemy pozwolić, aby podręczniki, które rozpowszechniają zachodnie wartości i koncepcje, weszły do naszych klas”²¹.

¹⁷ A. Hopkins, *Toronto schools set to reject Confucius deal, likely irritating China*, Reuters, 29.10.2014, www.reuters.com/article/uk-canada-china-confucius-idUKKB-N0II2IB20141029 [dostęp: 6.01.2024].

¹⁸ *Canadian campuses urged to end ties with Confucius Institutes*, CAUT Bulletin Archives 1996–2016, January 2014, <https://bulletin-archives.caut.ca/bulletin/articles/2014/01/canadian-campuses-urged-to-end-ties-with-confucius-institutes> [dostęp: 6.01.2024].

¹⁹ J. Manthorpe, *Claws of the Panda: Beijing's Campaign of Influence and Intimidation in Canada*, Cormorant Books, Toronto 2019, s. 54.

²⁰ *Ibidem*.

²¹ *XI'S Statements on Education*, Wilson Center, 2024, www.wilsoncenter.org/xis-statements-education [dostęp: 6.01.2024].

Jak widać, Pekin ma bardzo jasną wizję, podyktowaną względami ideologicznymi, podczas gdy wolny Zachód kierowany liberalnym podejściem pierwotnie nie upatrywał zagrożeń ze strony chińskiego instytutu. Ten w teorii miał funkcjonować w taki sam sposób jak zachodnie organizacje i miał być środkiem do poprawy relacji.

Instytut Konfucjusza – świadomość zagrożenia

Kwestia działalności instytutu w kraju oraz zagrożeń, jakie stanowi, zaczęła powracać do debaty wraz z pogarszaniem się relacji kanadyjsko-chińskich po 2017 r. W 2020 r. Sharon Hom, dyrektor generalna organizacji Human Rights in China, stwierdziła, że kanadyjski rząd powinien uznać istniejące wokół instytutu kontrowersje i wybrać albo rozwiązanie szwedzkie, zamykając wszystkie placówki, albo rozwiązanie amerykańskie, nadając instytutom status misji zagranicznej²².

Drugie z rozwiązań służyłoby zaznaczeniu przekazu, że Kanada będzie bronić swoich wartości, obywateli oraz własności intelektualnej, bądź w wariantcie szwedzkim – usunąć zagrożenie, ryzykując konflikt dyplomatyczny z Pekinem. W listopadzie 2020 r. Mabel Tung, przewodnicząca Vancouver Society in Support of Democratic Movement, występując podczas zebrania komisji ds. stosunków z Chinami, zaznaczyła, że instytut, który powinien służyć do promocji języka i kultury w Kolumbii Brytyjskiej, szerzy chińską propagandę, dlatego wezwała rząd do zakazania działalności instytutu w Kanadzie oraz do zwrócenia większej uwagi na działania Pekinu²³. Władze w Ottawie pozostawały jednak bierne w kwestii tego problemu, wykazując się brakiem decyzyjności w relacjach z Państwem Środka.

Wystąpienie Carolyn Bartholomew, przewodniczącej U.S.-China Economic and Security Review Commission (USCC), przed kanadyjską Special Committee on Canada-China Relations w ramach współpracy z amerykańskimi nad kwestią chińską daje podstawę do rozważania nad sposobem działania instytutu. Instytut, według niej, odgrywa większą rolę niż przykładowo Goethe-Institut czy Alliance Française. W tym wypadku, podobnie jak nielegalne biura policji, służy do kontrolowania chińskich studentów, którzy korzystają z oferowanych

²² *Special Committee on Canada-China Relations Evidence*, House of Commons, 2020, no. 12, s. 21, www.ourcommons.ca/Content/Committee/431/CACN/Evidence/EV10864571/CACNEV12-E.PDF [dostęp: 7.01.2024].

²³ *Special Committee on Canada-China Relations Evidence Public Part Only*, House of Commons, 2020, no. 4, s. 4, www.ourcommons.ca/Content/Committee/432/CACN/Evidence/EV10946961/CACNEV04-E.PDF [dostęp: 6.01.2024].

przez instytut programów, ale także ma być narzędziem szpiegowskim²⁴. Zuchwałość chińskich urzędników dochodzi do tego stopnia, że jak zeznaje Michel Juneau-Katsuya²⁵: dyrektor Instytutu Konfucjusza w Nowym Brunzswiku miał prosić pracownika rządu o dostęp do jego służbowego maila, co dałoby mu wgląd do korespondencji rządu prowincjonalnego.

Warte poddania analizie jest przesłuchanie dyrektora katedry Instytutu Konfucjusza na Carleton University Justina Li²⁶. Podczas przesłuchania dyrektor Li unikał udzielania rzeczowych odpowiedzi na zadawane mu przez komisję pytania. Pytanie dotyczące kwestii dostarczania informacji odnośnie do aktualnych działań badawczych w ramach współpracy z uniwersyte-tem do Pekinu spotkało się z próbą zmiany tematu przez zeznającego, lecz po ponownym zadaniu pytania Li stwierdził, że nie dostarcza informacji do Pekinu, a jedynie uniwersytetowi Carleton. Jednocześnie można się dowiedzieć, że fundusze na badania pochodzą z głównej siedziby instytutu, która znajduje się w Pekinie. Logiczne wydaje się założenie, że ośrodek przekazujący dotacje otrzymuje informacje zwrotne na temat tego, jak fundusze, które przekazuje, są rozdysponowywane w celu uniknięcia nadużyć, jednak Justin Li zaprzeczył także temu²⁷. Kwestii tej nie można zweryfikować, ponieważ w Kanadzie nie wymaga się od uniwersytetów transparentności odnośnie do współpracy z innymi podmiotami. Dla przykładu Uniwersytet Alberty odmówił prowadzenia dyskusji na temat powiązań i współpracy badawczej z Instytutem Konfucjusza, informując jedynie, że nie otrzymał żadnych informacji od rządu federalnego dotyczących zagrożenia niesionego przez Pekin²⁸.

Władze federalne pracują jednak nad wprowadzeniem rejestru przejrzystości wpływów zagranicznych, na mocy którego uniwersytety byłyby zobligowane do udzielania takowych informacji²⁹. Przesłuchanie dyrektora katedry Instytutu Konfucjusza wzbudza jednak więcej kontrowersji. W celu sprawdzenia wiarygodności Li został zapytany o kwestię masakry na placu

²⁴ *Special Committee on Canada-China Relations Evidence Public Part Only*, House of Commons, 2021, no. 23, s. 8, www.ourcommons.ca/Content/Committee/432/CACN/Evidence/EV11254843/CACNEV23-E.PDF [dostęp: 23.12.2024].

²⁵ Ekspert ds. bezpieczeństwa narodowego i wywiadu, jako osoba fizyczna.

²⁶ Przybył do Kanady jako migrant w 1996 r., a obywatelstwo otrzymał w 2009 r. Został dyrektorem Instytutu Konfucjusza na uniwersytecie Carleton w 2011 r.

²⁷ *Special Committee on Canada-China Relations Evidence...*, *op. cit.*, no. 25, s. 23.

²⁸ *Ibidem*, s. 17.

²⁹ J. Bronskill, *Canadian universities flag foreign influence registry's potential 'chilling effect'*, City News Everywhere, 10.06.2024, <https://halifax.citynews.ca/2024/06/10/canadian-universities-flag-foreign-influence-registry-s-potential-chilling-effect> [dostęp: 15.08.2024].

Tiananmen z 1989 r.³⁰ Zeznający nie chciał udzielić odpowiedzi na zadane mu pytanie. Jest to kwestia, której warto poświęcić nieco uwagi. W zachodnim dyskursie panuje szeroki konsensus co do wydarzeń z placu Niebiańskiego Spokoju oraz winy, jaką KPCh ponosi w związku z masakrą, do której wtedy doszło. Taki stan rzeczy powoduje, że w tym przypadku Li mógł odpowiedzieć tylko w jeden, z zachodniej perspektywy, „poprawny” sposób w celu zbudowania wiarygodności przed komisją. Jednak jest jeszcze perspektywa chińskiego reżimu. KPCh aktywnie działa na rzecz wymazania pamięci o tym niechlubnym wydarzeniu z dyskursu publicznego, stąd też unikanie odpowiedzi na tak oczywiste pytanie może świadczyć o niechęci do łamania linii politycznej partii Chin bądź strachu przed ewentualnymi konsekwencjami. Podobne reakcje następowały w przypadku innych pytań dotyczących kontrowersyjnych kwestii. Gdy Justin Li został zapytany o możliwość zaproszenia do instytutu Dalajlamy, unikał odpowiedzi, a przy pytaniu o nieprzestrzeganie przez Pekin zobowiązań w zakresie praw człowieka przyznał, że w Instytucie Konfucjusza na uniwersytecie Carleton nie prowadzi się dyskusji dotyczącej łamania praw człowieka przez KPCh³¹.

Unikanie odpowiedzi na niewygodne pytania oraz niechęć do zajęcia stanowiska może dawać powód do refleksji. Z jednej strony wydaje się, że nie jest problemem ewentualne odmienne zdanie, które mógłby zająć Justin Li; potępiając reżim Chin, zyskałby na wiarygodności, ale z drugiej strony, jeżeli ChRL istotnie obserwuje działalność Justina Li, to odejście od linii politycznej Pekinu mogłoby narazić go na represje.

W tej sytuacji prawdopodobnie nie ma dobrych rozwiązań. Otwarte zaprezentowanie prochińskiej narracji w Kanadzie bez wątpienia spotkałoby się z krytyką i oskarżeniami o współpracę z chińską stroną, a także z ewentualnymi konsekwencjami na gruncie kanadyjskim. Natomiast unikanie jednoznacznej odpowiedzi, chociaż wskazywać może na postawę wspierającą chińską narrację, nie stanowi jednoznacznego dowodu na przedstawioną tezę, choć wystarczy, by podważyć wiarygodność Justina Li.

Instytut nie spotyka się z oskarżeniami o prowadzenie działań niezgodnych z prawem, gdyż nie ma na to niezbitych dowodów. Można tu zastosować analogię do pojęcia działań poniżej proggu wojny, czyli gdy dochodzi do

³⁰ Masakra na placu Tiananmen miała miejsce w nocy z 3 na 4 czerwca 1989 r., kiedy to wojsko w krwawy sposób stłumiło protesty w obronie idei demokracji, wolności słowa; w wydarzeniu według strony chińskiej podczas tłumienia protestów zginęło 241 osób, a 7 tys. zostało rannych, jednak według szacunków Czerwonego Krzyża zginąć miało 2600 protestujących.

³¹ *Special Committee on Canada-China Relations Evidence...*, *op. cit.*, no. 25, s. 23, 29.

działań, które budzą wątpliwości, jednak nie są sankcjonowane w rozumieniu prawa, przez co nie prowadzą do wszczęcia żadnych procedur prawnych.

Walka z Instytutem Konfucjusza na przykładzie Nowego Brunzswiku

Warte zbadania jest *case study* Nowego Brunzswiku, gdzie Instytut Konfucjusza został zlikwidowany na poziomie edukacji podstawowej. Przykład ten jest o tyle istotny, że jest to pierwsza prowincja Kanady, która na poziomie rządu prowincjonalnego podjęła decyzję o zrezygnowaniu ze współpracy z instytutem. Ponadto sprawa ta daje szeroki pogląd na niewłaściwe, niezgodne z wartościami Kanady, praktyki prowadzone przez stronę chińską przez Instytut Konfucjusza. Przed specjalną komisją ds. relacji kanadyjsko-chińskich zeznawał 21 czerwca 2021 r. Dominic Cardy, minister edukacji rządu w Nowym Brunzswiku. Przedstawił Instytut Konfucjusza z perspektywy urzędnika, który postanowił dokonać jego eradykacji z niższego szczebla edukacji w całej prowincji. Instytut w Nowym Brunzswiku prowadzi swoją działalność na praktycznie każdym poziomie szkolnictwa, od podstawowego, przez średni, po szkolnictwo wyższe. Zaznaczyć należy, że dyskusja prowadzona przez ministra nie uwzględnia kwestii funkcjonowania Instytutu Konfucjusza na uniwersytetach w Nowym Brunzswiku, gdyż są one jednostkami autonomicznymi, które podlegają Department of Post-Secondary Education, Training and Labour³². Według zeznań Dominica Cardy'ego instytut jest zaangażowany w proceder szerzenia dezinformacji, cenzurowania tematów niewygodnych z punktu widzenia Pekinu, a także obecność materiałów, które nie miały być objęte w planie kursów uzgodnionych przez instytut z rządem Nowego Brunzswiku. Przykładami rozpowszechniania materiałów o charakterze propagandowym, które mają swoje źródło w chińskiej doktrynie politycznej, wskazany przez ministra, są

rysowanie przez uczniów szkół podstawowych map Chińskiej Republiki Ludowej, które usuwały granicę z Tajwanem. Obejmowało to także zaprzeczanie rzeczywistości wydarzeń na Placu Tiananmen i dyscyplinowanie uczniów, którzy zadawali pytania o wyniki Chin w obszarze praw człowieka³³.

Nie jest to jedyne miejsce, w którym takie praktyki były stosowane. Ze śledztwa przeprowadzonego przez „The Globe and Mail” z 2020 r. wynika, że instytut z placówką w Kolumbii Brytyjskiej, dokładnie w okręgu szkolnym

³² *Special Committee on Canada China Relations Evidence Public Part Only*, House of Commons, 2021, no. 30, s. 5, www.ourcommons.ca/Content/Committee/432/CACN/Evidence/EV11454450/CACNEV30-E.PDF [dostęp: 8.01.2024].

³³ *Ibidem*, s. 1.

Coquitlam, gdzie w 2017 r. aż 3500 dzieci korzystało z kursów, wykorzystywał podręczniki, które były zgodne z linią polityczną Pekinu, przykładowo ukazując Tajwan jako jedną z prowincji Chin bądź usuwając wydarzenia z Placu Tiananmen³⁴. W 2016 r. instytut operował w 28 szkołach w Nowym Brunszwiku. Minister Cardy, posiadając tę wiedzę, uznał za ważne podjęcie działań w celu zakończenia funkcjonowania współpracy z instytutem w całej prowincji, jednak – jak twierdzi – w związku ze swoją decyzją, spotkał się z reakcją strony chińskiej, m.in. lobbował u niego były premier Nowego Brunszwiku Shawn Graham, który miał podejmować próby nakłonienia ministra do utrzymania relacji z instytutem; doszło do niezapowiedzianej wizyty konsula generalnego Chin w gabinecie ministra, z pominięciem protokołu dyplomatycznego. W przypadku tego bezprecedensowego spotkania doszło także do próby odwiedzenia Cardy'ego od planów zerwania współpracy z instytutem na poziomie prowincji. Sam Cardy opisał to następująco „Próbował wyrzucić na mnie presję, abym cofnął decyzję rządu, w tym groził odwetem gospodarczym, zamieniając to w kwestię dwóch narodów, a nie kwestię sporu o szkolnictwo”³⁵. Działanie to jest bezsprzecznym dowodem na ingerowanie w kwestie wewnętrzne obcego państwa, czyli na to, czemu ChRL w oficjalnym przekazie zaprzecza.

Tego typu działanie nie jest jednak niczym nowym. W historii państwa o wysokiej pozycji często podejmowały próby ingerowania w sprawy państw mniejszych, nie podejmując jednocześnie ryzyka poniesienia konsekwencji na arenie międzynarodowej, ze względu na swoją pozycję. Z prostej kalkulacji wynika, że silniejszy aktor nie może stracić, lecz tylko zyskać, podejmując tego typu działania. Jak można zauważyć, sprawy kanadyjskie nie miały wpływu na stosunki instytutu z innymi państwami Zachodu, np. w Polsce dalej działają placówki Instytutu Konfucjusza.

Co do sprawy Cardy'ego, to według jego samego wiele osób z chińskiej diaspory podejmowało próby kontaktu z nim, aby wyrazić swoje obawy co do celów działalności instytutu:

Wyrazili oni prawdziwe obawy dotyczące potencjalnego wpływu na rodzinę w Chinach, gdyby otwarcie mówili o kwestiach, które ich zdaniem z pewnością były obecne w programach Instytutu Konfucjusza. Zdecydowanie czuli się cenzurowani, czego można oczekiwać od każdego obywatela kraju, który rutynowo torturuje

³⁴ N. Vanderklippe, *Beijing used influence over B.C. schools to push its agenda and keep tabs on Canadian politics, documents show*, „The Globe and Mail”, 15.10.2020, www.theglobeandmail.com/world/article-beijing-used-influence-over-bc-schools-to-push-its-agenda-and-keep [dostęp: 8.01.2024].

³⁵ *Special Committee on Canada-China Relations Evidence Public Part Only...*, op. cit., no. 30, s. 1.

oraz morduje dużą liczbę własnych obywateli, jednocześnie rozszerzając tego typu praktyki złego traktowania na osoby pochodzenia chińskiego w innych państwach³⁶.

Są to jedynie słowa ministra, gdyż nie zostały podane żadne nazwiska oraz nie udostępniono żadnych informacji o ewentualnym wszczęciu śledztwa w związku z zarzutami o działalność szpiegowską w Nowym Brunzswiku. Należy jednak wskazać, że w istocie doszło w 2023 r. do zakończenia współpracy pomiędzy Nowym Brunzswikiem a Instytutem Konfucjusza za sprawą działania ministra Cardy'ego³⁷. Wiarygodności dodaje to, że Nowy Brunzswik nie jest jedynym miejscem, które zakończyło współpracę z instytutem. Warto jeszcze raz przytoczyć przykład Szwecji, która na poziomie krajowym zakazała funkcjonowania instytutu.

W przypadku Nowego Brunzswiku zaskakiwać może skala problemu, gdyż mowa tu o prowincji, w której diaspora chińska liczy sobie nieco ponad 8200 członków. Zważając na to, że KPCh jest w stanie operować na tak szeroko skalę w prowincji o relatywnie niewielkim z jej perspektywy znaczeniu, należy wyrazić duże zaniepokojenie. Żeby podkreślić marginalne znaczenie kanadyjskiej prowincji w geopolityce wystarczy spojrzeć np. na wskaźnik wniosków patentowych: Nowy Brunzswik (nie uwzględniając terytoriów północnych³⁸) zajmuje 8. miejsce na 10³⁹. Tę samą sytuację widać przy poziomie PKB – ponownie Nowy Brunzswik plasuje się na 8. miejscu wśród 10 prowincji⁴⁰. Spośród uniwersytetów prowincji najwyżej na liście kanadyjskich uczelni jest University of New Brunswick, który zajmuje jednak dopiero 30 miejsce⁴¹, co może wskazywać, że w prowincji istnieje stosunkowo niewielka szansa na prowadzenie istotnych badań naukowych, którymi mógłby być zainteresowany Pekin. Bardziej

³⁶ *Ibidem*, s. 4.

³⁷ J. Poitras, *Cardy cut New Brunswick's education ties with China before resignation*, CBC News, 4.01.2023, www.cbc.ca/news/canada/new-brunswick/cardy-confucious-institute-1.6702586 [dostęp: 9.01.2024].

³⁸ Tereny północne: Jukon, Terytoria Północno-Zachodnie, Nunavut. To rozległe, słabo zaludnione obszary na północy Kanady, które nie mają statusu prowincji. Podlegają większej kontroli rządu federalnego ze względu na niską gęstość zaludnienia, specyficzną geograficzną oraz szczególne prawa rdzennych społeczności.

³⁹ *Patent statistics: 2021 to 2022*, Government of Canada, 12.10.2022, <https://ised-isde.canada.ca/site/canadian-intellectual-property-office/en/canadian-intellectual-property-statistics/patent-statistics-2021-2022> [dostęp: 9.01.2024].

⁴⁰ *Gross domestic product (GDP) at basic prices, by industry, provinces and territories, growth rates (x 1,000,000)*, Statistics Canada, 2023, <https://www150.statcan.gc.ca/t1/tbl1/en/tv.action?pid=3610040201> [dostęp: 9.01.2024].

⁴¹ *Best Universities in Canada 2023 Ranking*, Research.com, 21.11.2023, <https://research.com/university-rankings/best-global-universities/ca> [dostęp: 9.01.2024].

więc niż o aspekt szpiegowski w przypadku Nowego Brunswiku chodzi o inżynierię społeczną, a także kontrolę nad diasporą.

Instytut Konfucjusza jest częścią siatki stworzonej przez Pekin i nie działa w izolacji, realizując jasno określone cele. Jego głównym zadaniem jest kontrola ideologiczna. Chociaż jego rola nie jest tak bezpośrednia jak działania United Front Work Department (UFWD), konsulatów czy nielegalnych biur policyjnych, instytut wypełnia inną, równie istotną niszę. Stanowi on odpowiednik mediów chińskojęzycznych, a jego celem jest edukacja i kształtowanie światopoglądów. Oczywiście jest, że jeśli instytut oferuje naukę z perspektywy chińskiej, to osoby pochodzenia chińskiego, które uczestniczą w jego programach, mogą wpadać w sieć wpływów ideologicznych. Kontrola przekazu jest bowiem jedną z najskuteczniejszych form wpływu, szczególnie w odniesieniu do młodych umysłów, które dopiero kształtują swoje spojrzenie na świat. Co więcej, wielu uczniów w przyszłości zajmie ważne stanowiska, co sprawia, że kluczowe staje się pytanie, komu będą oni przychylni. W ten sposób instytut pełni dwie zasadnicze funkcje: promuje chiński światopogląd wśród osób bez chińskiego pochodzenia oraz wywiera wpływ i kontroluje chińską diasporę. Można przypuszczać, że uczniowie z chińskiego środowiska, którzy zdecydują się kwestionować przedstawioną im narrację, mogą napotkać na różne formy represji, niekoniecznie bezpośrednio ze strony instytutu, ale przez powiązane z nimi podmioty, takie jak UFWD czy konsulaty.

Już w 2010 r. Richard Fadden, ówczesny dyrektor CSIS, ostrzegał przed tym zagrożeniem, wskazując, że „Chiny finansują Instytuty Konfucjusza w całej Kanadzie. Są one zarządzane przez ludzi współpracujących z ambasadami oraz konsulatami. Nikt nie dostrzega, że chińskie władze są w to zaangażowane”⁴². Między innymi za te słowa Fadden spotkał się z ostrą krytyką i został zmuszony do złagodzenia swojej wypowiedzi, choć nigdy w pełni się z niej nie wycofał. Temat powrócił w 2023 r., kiedy w Kanadzie wybuchł skandal związany z ingerencją Pekinu w wybory parlamentarne, 13 lat po tym, jak CSIS przedstawiło pierwsze ostrzeżenia w tej sprawie. Nie można zatem lekceważyć roli Instytutu Konfucjusza w procesie kontroli diaspory i prowadzenia działań szpiegowskich. Chiński reżim, jak żaden inny, potrafi skutecznie wykorzystywać wszelkie dostępne środki, zarówno legalne, jak i nielegalne, do osiągnięcia swoich celów. Instytut Konfucjusza będący narzędziem chińskiej *soft power* stanowi element szerszego mechanizmu globalnej kontroli i projekcji wpływów, które Chiny próbują narzucić zarówno swojej diasporze, jak i państwu goszczącemu.

⁴² *Report on Canadian Security Intelligence Service Director Richard Fadden's Remarks...*, *op. cit.*, s. 12.

Odpowiedź władz federalnych na zagrożenie

W raporcie specjalnej komisji ds. relacji Kanady z Chinami znajduje się następująca rekomendacja: kanadyjski rząd powinien w większym stopniu doradzać prowincjom, aby te unikały współpracy z Instytutem Konfucjusza. Zwłaszcza w dziedzinach, które CSIS uważa za wrażliwe: sztuczna inteligencja, technologia kwantowa, technologii 5G, biotechnologii i odnawialne źródła energii⁴³. Z artykułu „The Globe and Mail” wynika, że

w latach 2005–2022 naukowcy z 50 kanadyjskich uniwersytetów, w tym z Uniwersytetu Waterloo, Uniwersytetu w Toronto, Uniwersytetu Kolumbii Brytyjskiej i Uniwersytetu McGill, przeprowadzili i opublikowali wspólne prace naukowe z naukowcami związanymi z chińską armią.

Co więcej „The Globe and Mail” powołuje się na raport *Strider Technologies*, według której

10 wiodących kanadyjskich uniwersytetów opublikowało wraz z chińskimi naukowcami wojskowymi z Narodowego Uniwersytetu Technologii Obronnych ponad 240 wspólnych artykułów na takie tematy, jak kryptografia kwantowa, fotonika i nauki o kosmosie⁴⁴.

Współpraca naukowa w dobie globalnego pokoju i rozwoju relacji międzynarodowych przynosi obopólne korzyści, co jest szeroko akceptowanym faktem, jednakże w obliczu pogarszających się relacji między Chinami a państwami Zachodu oraz rosnącego ryzyka konfliktu współpraca technologiczna nabiera nowego, potencjalnie niebezpiecznego, wymiaru. W okresie zimnej wojny kraje zachodnie powołały do życia Komitet Koordynacji Wielostronnej Kontroli Eksportu (Coordinating Committee for Multilateral Export Controls, CoCom), który miał na celu ograniczenie transferu zaawansowanych technologii do państw bloku wschodniego, aby zapobiec ich wykorzystaniu do budowy przewagi militarnej czy gospodarczej. Obecnie brakuje analogicznego mechanizmu, który mógłby chronić przewagę technologicznego Zachodu. Ignorowanie tego, że Pekin systematycznie dąży do budowy takiej przewagi technologicznej,

⁴³ *A Threat to Canadian Sovereignty: National Security Dimension of the Canada – People’s Republic of China Relationship Interim Report of the Special Committee on the Canada People’s Republic of China Relationship*, House of Commons, 2023, s. 37, www.ourcommons.ca/Content/Committee/441/CACN/Reports/RP12430173/cacnrp03/cacnrp03-e.pdf [dostęp: 18.12.2023].

⁴⁴ R. Fife, S. Chase, *Canadian universities conducting joint research with Chinese military scientists*, „The Globe and Mail”, 30.01.2023, www.theglobeandmail.com/politics/article-chinese-military-scientists-canadian-universities [dostęp: 9.01.2024].

byłoby co najmniej naiwny podejściem. Chiny już teraz osiągnęły przewagę gospodarczą w strategicznych sektorach, takich jak produkcja zielonych technologii czy rozwój rozwiązań 5G⁴⁵, jednak ambicje Pekinu wykraczają poza gospodarkę, wkraczając również na obszar technologii o potencjale militarnym. Przykładem jest próba przejścia w 2015 r. kanadyjskiej firmy ITF Technologies, specjalizującej się w zaawansowanych systemach laserowych. Należy podkreślić, że sukces Chin jako globalnego lidera w dziedzinie nauki i technologii nie byłby możliwy bez wieloletniej współpracy z Zachodem. Współpraca ta jednak długoterminowo faworyzuje Chiny. Zarówno obawy o bezpieczeństwo są słuszne, jak i zalecane przez komisję działania.

Nasuwa się jednak pytanie, dlaczego rząd federalny działa powoli. Wynika to po pierwsze z tego, że kwestia edukacji jest obszarem polityki, którym zajmują się rządy prowincjonalne, a także z tego, że same uniwersytety cieszą się wysokim poziomem autonomii. W Kanadzie rządy prowincjonalne, niezależnie czy sprzyjające rządowi federalnemu, czy opozycyjne wobec niego, nie przyjmują z zadowoleniem ingerencji władz federalnych w sprawach ich wyłącznej jurysdykcji. Niechęć ta może powodować, że prowincje nie będą chciały stosować się do rządowych rekomendacji. Przykładem może być wcześniej wspomniany Uniwersytet Alberta, który odmówił udzielenia szczegółowych informacji na temat współpracy z Instytutem Konfucjusza. Po drugie, zdecydowane działania ze strony rządu federalnego bez wątpienia wywołają reakcję Pekinu, gdyż w jego interesie jest, aby Instytut Konfucjusza mógł funkcjonować bez żadnych przeszkód.

Do pewnego stopnia rząd federalny może ingerować, używając argumentu bezpieczeństwa narodowego. W lutym 2023 r. minister innowacji ogłosił zakończenie finansowania wszelkich inicjatyw badawczych powiązanych z chińskimi instytucjami wojskowymi ze względów na bezpieczeństwo narodowe⁴⁶.

Komisja wydała więcej istotnych rekomendacji, które powinny zostać przez władze federalne zrealizowane:

- Rząd Kanady powinien prowadzić stałe działania informacyjne i zapewnić zasoby, aby pomóc uniwersytetom i instytucjom badawczym w opracowaniu solidnych mechanizmów ochrony bezpieczeństwa narodowego i własności intelektualnej, przy jednoczesnym poszanowaniu wolności akademickiej i autonomii instytucjonalnej.
- Rząd powinien rozważyć nadanie istotnym naukowcom poświadczeń

⁴⁵ Chiny odpowiadają za 80% produkcji paneli słonecznych, dominując globalny rynek.

⁴⁶ R. Fife, S. Chase, *Ottawa ends all research funding with Chinese military and state security institutions*, „The Globe and Mail”, 14.02.2023, www.theglobeandmail.com/politics/article-ottawa-bans-research-funding-chinese-military [dostęp: 9.01.2024].

bezpieczeństwa, aby ci mogli otrzymać szczegółowe informacje od wywiadu i chronić istotną dla Kanady własność intelektualną.

- Rząd powinien dokonać rewizji ustawodawstwa i zwiększyć zakres możliwości CSIS, aby agencja była w stanie skuteczniej współpracować z uniwersytetami i instytucjami badawczymi, nie będąc ograniczoną przepisami o poufności.
- Rząd federalny powinien podjąć współpracę z władzami prowincjonalnymi, aby te nałożyły na uniwersytety obowiązek zachowania pełnej przejrzystości w zakresie zawieranych przez nie umów z Instytutami Konfucjusza⁴⁷.

W związku z powyższym należy zauważyć, że rośnie świadomość odnośnie do problemu funkcjonowania chińskiego instytutu jako platformy KPCh, służącej do kontroli diaspory, studentów, rozpowszechniania propagandy oraz pozyskiwania wiedzy (która zawsze była przewagą Zachodu) na drodze współpracy instytucjonalnej.

Rząd w Ottawie na początku 2023 r. rozpoczął działania w celu ograniczenia wpływów Instytutu Konfucjusza w Kanadzie oraz w celu poprawy bezpieczeństwa narodowego. Działania te są stosunkowo powolne, zważywszy na to, że już w 2014 r. rada naukowa wezwała do zakończenia współpracy z instytutem. Niemniej trzeba odnotować tę zmianę w podejściu rządu.

Kolejnym istotnym elementem jest wprowadzenie przez Ottawę National Security Guidelines for Research Partnerships, czyli wytycznych dotyczących bezpieczeństwa narodowego dla partnerstw badawczych. Nowe wytyczne polegają na tym, że uniwersytety w Kanadzie ubiegające się o federalne finansowanie partnerstw badawczych, są zobowiązane do przeprowadzenia oceny ryzyka jako części wniosku grantowego. Ta ocena wydawana jest przez Natural Sciences and Engineering Research Council of Canada (NSERC) we współpracy z agencjami i departamentami bezpieczeństwa narodowego. Oznacza to, że projekty są analizowane pod kątem potencjalnego ryzyka związanego z zagraniczną ingerencją, szpiegostwem i kradzieżą własności intelektualnej. Projekty uznane za projekty wysokiego ryzyka lub takie, dla których poziomu ryzyka nie można zniwelować, nie otrzymają finansowania⁴⁸. O ile w samych wytycznych nie ma kwestii współpracy z Instytutem Konfucjusza, to jednak w obliczu coraz większej liczby raportów podających w wątpliwość wiarygodność instytutu jako

⁴⁷ *A Threat to Canadian Sovereignty...*, *op. cit.*, s. 37–38.

⁴⁸ *National Security Guidelines for Research Partnerships*, Innovation, Science and Economic Development Canada, 2023, s. 6–7, https://science.gc.ca/site/science/sites/default/files/documents/2024-01/839-national_security_guidelines_for_research_partnerships-11Jan2024.pdf [dostęp: 18.02.2024].

partnera naukowego, można wnioskować, że tego typu współpraca, w ocenie ryzyka, będzie działać na niekorzyść składającego wniosek o grant. To z kolei może być motywacją do ograniczenia współpracy z podmiotem z Chin, a za tym idzie zwiększenie bezpieczeństwa narodowego Kanady.

Podsumowanie

Instytut Konfucjusza, choć może się wydawać tylko instytucją kulturalną, której głównym celem jest promowanie języka i kultury Chin, w rzeczywistości pełni znacznie bardziej złożoną rolę. Analiza jego działalności w Kanadzie wskazuje, że instytut ten jest również narzędziem polityki Pekinu, służącym do wywierania wpływu na zachodnie społeczeństwa, zwłaszcza w kontekście kontrolowania narracji dotyczącej Chin i ich polityki zagranicznej. Z perspektywy Kanady jednym z kluczowych wniosków jest konieczność dokładnej oceny zagrożeń związanych z współpracą akademicką z instytucjami finansowanymi przez rząd chiński. Istnieją poważne obawy, że działalność Instytutu Konfucjusza może prowadzić do ograniczenia wolności akademickiej i stanowić zagrożenie dla bezpieczeństwa narodowego. Kanadyjskie służby bezpieczeństwa już od dłuższego czasu ostrzegają przed potencjalnym wykorzystaniem tych instytutów jako narzędzi wywiadowczych, co dodatkowo wzmacnia potrzebę większej transparentności i ścisłej kontroli nad takimi współpracami. W świetle tych zagrożeń wnioskiem powinno być nie tylko wzmocnienie regulacji dotyczących współpracy z Instytutem Konfucjusza, ale również podjęcie bardziej stanowczych kroków, takich jak rozważenie zamknięcia tych instytucji w Kanadzie lub nadanie im statusu misji zagranicznych, co ograniczyłoby ich zdolność do działania w sposób niezgodny z interesami Kanady. Przykład prowincji Nowy Brunswik, która zakończyła współpracę z Instytutem Konfucjusza po odkryciu niepokojących praktyk propagandowych, pokazuje, że jest to możliwe. Należy również zauważyć, że działania te nie mogą ograniczać się tylko do poziomu federalnego. Konieczna jest ścisła współpraca z władzami prowincjonalnymi i instytucjami akademickimi. Autonomia uniwersytetów i kompetencje prowincji w zakresie edukacji utrudniają wdrażanie centralnych decyzji, co z kolei może prowadzić do opóźnień w reakcji na zagrożenia. W tym kontekście ważne jest, aby rząd federalny stworzył mechanizmy, które pozwolą na skuteczne egzekwowanie wytycznych i zaleceń, jednocześnie respektując autonomię instytucji akademickich. Kanada musi znaleźć równowagę między promowaniem otwartości na współpracę międzynarodową a ochroną swoich interesów narodowych. Instytuty Konfucjusza stanowią wyzwanie, które wymaga zdecydowanych i przemyślanych działań, aby

zapewnić, że ich obecność w kraju nie będzie sprzyjała szerzeniu chińskiej propagandy ani tworzyła zagrożenia dla kanadyjskiego bezpieczeństwa.

Bibliografia

- A Threat to Canadian Sovereignty: National Security Dimension of the Canada – People's Republic of China Relationship Interim Report of the Special Committee on the Canada People's Republic of China Relationship*, House of Commons, 2023, www.ourcommons.ca/Content/Committee/441/CACN/Reports/RP12430173/cacnrp03/cacnrp03-e.pdf [dostęp: 18.12.2023].
- Best Universities in Canada 2023 Ranking*, Research.com, 21.11.2023, <https://research.com/university-rankings/best-global-universities/ca> [dostęp: 9.01.2024].
- Brady A.M., *China's Foreign Propaganda Machine*, Wilson Center, October 2015, www.wilsoncenter.org/article/chinas-foreign-propaganda-machine [dostęp: 6.01.2024].
- Bronskill J., *Canadian universities flag foreign influence registry's potential 'chilling effect'*, City News Everywhere, 10.06.2024, <https://halifax.citynews.ca/2024/06/10/canadian-universities-flag-foreign-influence-registry-s-potential-chilling-effect> [dostęp: 15.08.2024].
- Canadian campuses urged to end ties with Confucius Institutes*, CAUT Bulletin Archives 1996–2016, January 2014, <https://bulletin-archives.caut.ca/bulletin/articles/2014/01/canadian-campuses-urged-to-end-ties-with-confucius-institutes> [dostęp: 6.01.2024].
- China Observations on Confucius Institutes in the United States and U.S. Universities in China*, the Permanent Subcommittee on Investigations, Committee on Homeland Security and Governmental Affairs, U.S. Senate, 2019, www.gao.gov/assets/gao-19-401t.pdf [dostęp: 5.01.2024].
- Dunning S., Kwong A., *An Investigation of China's Confucius Institutes in the UK*, The Henry Jackson Society, September 2022, <https://henryjacksonsociety.org/wp-content/uploads/2022/10/Confucius-Institutes-in-UK.pdf> [dostęp: 5.01.2024].
- Fife R., Chase S., *Canadian universities conducting joint research with Chinese military scientists*, „The Globe and Mail”, 30.01.2023, www.theglobeandmail.com/politics/article-chinese-military-scientists-canadian-universities [dostęp: 9.01.2024].
- Fife R., Chase S., *Ottawa ends all research funding with Chinese military and state security institutions*, „The Globe and Mail”, 14.02.2023, www.theglobeandmail.com/politics/article-ottawa-bans-research-funding-chinese-military [dostęp: 9.01.2024].
- Gross domestic product (GDP) at basic prices, by industry, provinces and territories, growth rates (x 1,000,000)*, Statistics Canada, 2023, www150.statcan.gc.ca/t1/tbl1/en/tv.action?pid=3610040201 [dostęp: 9.01.2024].
- Hamilton C., Ohlberg M., *Hidden Hand. How The Chinese Communist Party Is Reshaping The World*, Oneworld Publications, London 2020.
- Herczegh V.L., *The Power of Tradition Confucius Institutes and cultural diplomacy in the Visegrád Four countries*, „International Journal of Research and Innovation in Social Science” 2022, vol. 4, issue 4, s. 213–221.

- Hopkins A., *Toronto schools set to reject Confucius deal, likely irritating China*, Reuters, 29.10.2014, www.reuters.com/article/uk-canada-china-confucius-idUKKB-N0II2IB20141029 [dostęp: 6.01.2024].
- Manthorpe J., *Claws of the Panda: Beijing's Campaign of Influence and Intimidation in Canada*, Cormorant Books, Toronto 2019.
- Montgomery M., *Confucius Institutes: controversy continues as Toronto rejects their proposal*, Radio Canada International, 30.10.2014, www.rcinet.ca/en/2014/10/30/confucius-institutes-controversy-continues-as-toronto-rejects-confucius-institutes [dostęp: 18.02.2024].
- National Security and Intelligence Committee of Parliamentarians Annual Report 2019*, Ottawa 2020, www.nsicop-cpsnr.ca/reports/rp-2020-03-12-ar/annual_report_2019_public_en.pdf [dostęp: 3.03.2024].
- National Security Guidelines for Research Partnerships*, Innovation, Science and Economic Development Canada, 2023, https://science.gc.ca/site/science/sites/default/files/documents/2024-01/839-national_security_guidelines_for_research_partnerships-11Jan2024.pdf [dostęp: 18.02.2024].
- Pamment J., Sazonov V., *Hybrid Threats: Confucius Institutes*, NATO Strategic Communications Centre of Excellence, 6.06.2019, https://stratcomcoe.org/cuploads/pfiles/confucius_institutes.pdf [dostęp: 5.01.2024].
- Patent statistics: 2021 to 2022*, Government of Canada, 12.10.2022, <https://ised-isde.canada.ca/site/canadian-intellectual-property-office/en/canadian-intellectual-property-statistics/patent-statistics-2021-2022> [dostęp: 9.01.2024].
- Poitras J., *Cardy cut New Brunswick's education ties with China before resignation*, CBC News, 4.01.2023, www.cbc.ca/news/canada/new-brunswick/cardy-confucius-institute-1.6702586 [dostęp: 9.01.2024].
- Report on Canadian Security Intelligence Service Director Richard Fadden's Remarks Regarding Alleged Foreign Influence of Canadian Politicians*, House of Commons, 2011, www.ourcommons.ca/Content/Committee/403/SECU/Reports/RP5019118/securp08/securp08-e.pdf [dostęp: 5.01.2024].
- Special Committee on Canada-China Relations Evidence*, House of Commons, 2020, no. 12, www.ourcommons.ca/Content/Committee/431/CAN/Evidence/EV10864571/CACNEV12-E.PDF [dostęp: 7.01.2024].
- Special Committee on Canada-China Relations Evidence*, House of Commons, 2021, no. 25, www.ourcommons.ca/Content/Committee/432/CACN/Evidence/EV11303170/CACNEV25-E.PDF [dostęp: 18.12.2023].
- Special Committee on Canada-China Relations Evidence Public Part Only*, House of Commons, 2020, no. 4, www.ourcommons.ca/Content/Committee/432/CACN/Evidence/EV10946961/CACNEV04-E.PDF [dostęp: 6.01.2024].
- Special Committee on Canada-China Relations Evidence Public Part Only*, House of Commons, 2021, no. 23, www.ourcommons.ca/Content/Committee/432/CACN/Evidence/EV11254843/CACNEV23-E.PDF [dostęp: 06.01.2025].
- Special Committee on Canada-China Relations Evidence Public Part Only*, House of Commons, 2021, no. 30, www.ourcommons.ca/Content/Committee/432/CACN/Evidence/EV11454450/CACNEV30-E.PDF [dostęp: 8.01.2024].

Vanderklippe N., *Beijing used influence over B.C. schools to push its agenda and keep tabs on Canadian politics, documents show*, „The Globe and Mail”, 15.10.2020, www.theglobeandmail.com/world/article-beijing-used-influence-over-bc-schools-to-push-its-agenda-and-keep [dostęp: 8.01.2024].

Wang Y., *University Partnership of the Confucius Institute: A Case Study in University Partnership of the Confucius Institute: A Case Study in Canada*, Western University, 2020, <https://ir.lib.uwo.ca/cgi/viewcontent.cgi?article=9859&context=etd> [dostęp: 23.12.2024].

XI'S Statements on Education, Wilson Center, 2024, www.wilsoncenter.org/xis-statements-education [dostęp: 6.01.2024].

Streszczenie

Instytut Konfucjusza w Kanadzie, oficjalnie promujący chiński język i kulturę, budzi coraz większe zaniepokojenie z powodu podejrzeń o jego rolę w szerzeniu chińskiej propagandy i ograniczaniu wolności akademickiej wykorzystując kwestie finansowe, aby wymuszać samocenzurę. Ponadto istnieją obawy, że działalność instytutu może być wykorzystywana do celów wywiadowczych, zwłaszcza w kontekście badań nad technologiami o strategicznym znaczeniu, o czym informuje kanadyjski wywiad. Kanadyjskie władze podejmują działania, aby ograniczyć wpływy Instytutu Konfucjusza, wprowadzając nowe regulacje dotyczące współpracy akademickiej, ograniczając wsparcie finansowe dla projektów badawczych powiązanych z Instytutem. Mimo to instytut nadal działa, co sugeruje potrzebę dalszych, bardziej stanowczych kroków na poziomie federalnym oraz na poziomie prowincji w celu ochrony interesów narodowych Kanady.

Słowa kluczowe: Kanada, Chiny, stosunki międzynarodowe, Instytut Konfucjusza, ingerencja, bezpieczeństwo narodowe, geopolityka

The Confucius Institute in Canada: Social and Political Implications of Chinese Influence

Abstract

The Confucius Institute of Canada, which officially promotes Chinese language and culture, is raising growing concerns over its suspected role in spreading Chinese propaganda and restricting academic freedom by using financial issues to enforce self-censorship. In addition, there are concerns that the institute's activities may be used for intelligence purposes, especially in the context of research into strategically important technologies, as reported by Canadian intelligence. Canadian authorities are taking steps to limit the Confucius Institute's influence, with new regulations on academic cooperation limiting financial support for research projects affiliated with the institute. Nevertheless, the institute continues to operate, suggesting the need for further, firmer steps at the federal and provincial levels to protect Canada's national interests.

Key words: Canada, China, international relations, Confucius Institute, influence, national security, geopolitics

VARIA – FORUM

<https://doi.org/10.48269/2451-0610-ksm-2024-008>

Ralf Havertz

Politikwissenschaftler, Keimyung University, Daegu,
Südkorea/Senior Research Fellow des WeltTrends-Instituts für Internationale Politik

Russland und Nordkorea schmieden eine neue Allianz*

Kernstück des Vertrags über eine „umfassende strategische Partnerschaft“ ist eine militärische Beistandsklausel (Artikel 4 des Vertrags), die besagt, dass jedes der beiden Länder dem jeweils anderen „mit allen Mitteln militärische und andere Hilfe leisten“ soll, wenn dieses „in einen Kriegszustand gerät.“¹ Diese Beistandsverpflichtung bewirkt tiefgreifende Änderungen in der Sicherheitslage und -architektur Nordostasiens. Ihre Auswirkungen gehen weit über die beiden Staaten hinaus und betreffen in der Region Staaten wie Südkorea, Japan, Taiwan sowie China und außerhalb der Region die Vereinigten Staaten von Amerika, die Europäische Union und – nicht zuletzt die Ukraine.

* „WeltTrends. Das außenpolitische Journal“, 202, Herbst 2024, 32. Jahrgang, S. 5–12.

¹ Victor Cha / Ellen Kim (2024): The New Russia-North Korea Security Alliance. Center for Strategic and International Studies, 20. Juni 2024, vgl. <https://www.csis.org/analysis/new-russia-north-korea-security-alliance#:~:text=A2%3A%20According%20to%20Article%204,assistance%20with%20all%20means%20.%20.%20.>

Die Rolle des Ukrainekrieges

Das Treffen muss vor dem Hintergrund des russisch-ukrainischen Krieges betrachtet werden, denn darauf ist es in vielerlei Hinsicht bezogen, auch wenn es in den öffentlichen Erklärungen der nordkoreanischen und russischen Seite zu diesem Gipfel und in dem erwähnten Vertrag vornehmlich um die bilateralen Beziehungen zwischen Nordkorea und Russland geht. Der Krieg hat die Bedeutung der beiden Staaten füreinander grundsätzlich gewandelt. Eine Annäherung zwischen ihnen ist für die Militär- und Sicherheitsstrategien beider Staaten – zumindest kurzfristig – von Vorteil, birgt aber auch potentielle Nachteile.

Durch den neuen Vertrag mit Russland könnte Nordkorea tiefer in diesen Krieg hineingezogen werden, den Russland im Februar 2022 gegen die Ukraine begonnen hat, denn dieser Krieg wird zusehends auf das russische Territorium ausgedehnt, nachdem die Vereinigten Staaten und auch andere westliche Verbündete der Ukraine gestattet haben, westliche Waffen für Angriffe auf Ziele in Russland zu verwenden. Mit dem Vordringen ukrainischer Truppen in die russische Provinz Kursk seit dem 6. August 2024 sind die Voraussetzungen des Bündnisfalls für Nordkorea nun zweifelsfrei gegeben. Kaum zwei Monate nach der Unterzeichnung des neuen Partnerschaftsvertrags müsste Nordkorea seinem Bündnispartner nun auf dessen Anforderung hin „mit allen Mitteln“ in diesem Konflikt beistehen.

Die amerikanische Regierung hat Nordkorea mehrfach der Waffenlieferung an Russland beschuldigt. John Kirby, Koordinator für strategische Kommunikation im Nationalen Sicherheitsrat der Vereinigten Staaten, behauptete, dass Russland am 30. Dezember letzten Jahres und am 2. Februar dieses Jahres ballistische Raketen aus nordkoreanischer Produktion auf die Ukraine abgefeuert habe.² Ukrainischen Angaben zufolge seien nach Raketenangriffen auf die Stadt Charkiw im Februar Überreste einer nordkoreanischen Rakete vom Typ Hwasong-11A gefunden worden.³ Amerikanische und südkoreanische Regierungsstellen haben zudem über umfangreiche Lieferungen von Artilleriegeschossen Nordkoreas an Russland berichtet. Von mehreren Tausend Containern ist die Rede.⁴

² Kelsey Davenport (2024): Russia Uses North Korean Missiles Against Ukraine. Arms Control Association. März 2024, vgl. <https://www.armscontrol.org/act/2024-03/news/russia-uses-north-korean-missiles-against-ukraine#:~:text=The%20White%20House%20said%20in,See%20ACT%2C%20November%202023>.

³ Lara Jakes. What Weapons Is North Korea Accused of Supplying to Russia? New York Times, 17. Juni 2024. <https://www.nytimes.com/2024/06/17/world/europe/russia-north-korea-weapons-ukraine.html>.

⁴ Ibid.

Konkrete Beweise sind der Öffentlichkeit zu diesen angeblichen Waffenlieferungen nicht vorgelegt worden. Beide Staaten, Nordkorea und Russland, weisen solche Behauptungen zurück. Hätten die Lieferungen stattgefunden, würden sie eine Verletzung des Sanktionsregimes darstellen, das die Vereinten Nationen (UN) über Nordkorea verhängt haben. Im März 2024 hat Russland im UN-Sicherheitsrat ein Veto gegen die Untersuchung der behaupteten Waffenlieferungen eingelegt und damit verhindert, dass ein Expertengremium (basierend auf Resolution 1718 des Sicherheitsrats) die mögliche Verletzung der Sanktionen durch Nordkorea und Russland näher untersuchen kann. Das russische Veto wirft ein bezeichnendes Licht auf die Verhältnisse und legt die Wahrhaftigkeit der Anschuldigungen nahe. Darüber hinaus schwächt es das Sanktionsregime gegen Nordkorea. Wo eine Kontrolle nicht stattfindet, wird die durch Sanktionen angestrebte Verhaltenskorrektur des nordkoreanischen Führerstaates konterkariert.

Der Vertrag, den Russland jetzt mit Nordkorea geschlossen hat, sichert Russland langfristig die Versorgung mit militärischen Gütern. Er würde es Russland theoretisch erlauben, eine darüber hinausgehende Unterstützung in diesem Krieg von der nordkoreanischen Seite zu verlangen – bis hin zur aktiven militärischen Teilnahme Nordkoreas. Denkbar wäre beispielsweise ein Szenario, in dem der Krieg in Europa weiter eskaliert und die Vereinigten Staaten an Kampfhandlungen gegen Russland teilnehmen. Der Vertrag zwischen Russland und Nordkorea könnte von diesen dann so interpretiert werden, dass Nordkorea an der Seite Russlands gegen die Vereinigten Staaten kämpfen muss. Dafür müssten nordkoreanische Truppen nicht in die Ukraine (oder ins Baltikum), sie könnten dies auch in Nordostasien auf der koreanischen Halbinsel und im Pazifik tun.

Nordkorea unter Russlands atomarem Schutzschirm

Viel weitreichender als für die Lage in Europa sind die Folgen des Vertrages für Nordostasien. Der Vertrag beinhaltet die Ausdehnung des atomaren Schutzschirms Russlands auf Nordkorea, das selbst bereits seit über 20 Jahren an einem eigenen Atombombenprogramm gearbeitet und mit seinem ersten erfolgreichen Atombombenversuch im Jahre 2006 und fünf weiteren Tests in den Folgejahren gezeigt hat, dass es in der Lage ist, die Bombe zu bauen. Die derzeitige Kapazität des nordkoreanischen Programms wird auf 20 bis 60 Sprengköpfe geschätzt.⁵

⁵ Mary Beth D. Nikitin (2023): North Korea's Nuclear Weapons and Missile Programs. 19. Dezember 2023, Congressional Research Service, vgl. <https://sgp.fas.org/crs/nuke/IF10472.pdf>.

Seit geraumer Zeit arbeitet Nordkorea auch an einem Raketenprogramm, das es in die Lage versetzt, seine Sprengköpfe nicht nur auf Südkorea und Japan – die unmittelbaren Gegner in der Region – zu richten, sondern auch gegen amerikanische Ziele in Stellung zu bringen. Das Land hat etliche Raketentests durchgeführt, die gezeigt haben, dass es über Kurz- und Mittelstreckenraketen verfügt, mit denen es viele Ziele in Südkorea und Japan bedrohen könnte.

Auch beim Bau ballistischer Langstreckenraketen war Nordkorea erfolgreich. Von den Raketentests in diesem Bereich sind einige gescheitert, viele aber waren erfolgreich. Die Raketen des Typs Hwasong-14 und Hwasong-15 sind beide in der Lage, amerikanisches Festland zu erreichen. Auf der Grundlage des neuen nordkoreanisch-russischen Vertrages könnte Nordkorea nun an Russland herantreten und dessen technologische Unterstützung beim Bau von Interkontinentalraketen einfordern. Es ist deshalb wenig verwunderlich, dass der neue Vertrag in den Vereinigten Staaten mit großer Besorgnis betrachtet wird.⁶

In dem Bündnis mit Nordkorea steckt für Russland ein gewisses Risiko. Kim Jong-Un hat schon mehrfach gezeigt, dass er unberechenbar ist, und mit seinem Verhalten für Befremden in China gesorgt hat,⁷ also bei dem engsten Verbündeten, den sein Land in den letzten Jahrzehnten gehabt hat. Es ist zu erwarten, dass Kim auch in Zukunft versuchen wird, mit Provokationen und Alleingängen auf sich aufmerksam zu machen und damit – ganz der Staatsideologie entsprechend – ein gewisses Maß an Unabhängigkeit zu demonstrieren. Mit dem neuen Partner im Rücken könnte Kim sich nun dazu ermutigt fühlen, größere Risiken einzugehen und seine Provokationen Südkoreas und der Vereinigten Staaten weiter auf die Spitze zu treiben.

Im Falle eines militärischen Konfliktes zwischen Nordkorea und Südkorea würde der neue Vertrag Russland zum Beistand Nordkoreas verpflichten, es sei denn, Russland würde die Handlungen seines neuen Partners, wenn sie zu dem Konflikt führten, als unverantwortlich und überzogen verstehen. In diesem Falle könnte es sich einer entsprechenden Ausstiegsklausel in dem Vertrag bedienen.⁸ Nordkorea wäre dann auf sich allein gestellt. Die Existenz dieser

⁶ Fabian Hartmann (2024): Putin-Propagandist lobt Partnerschaft zwischen Russland und Nordkorea – „Territorium der USA bedroht.“ In: Frankfurter Rundschau, 25. Juni 2024, vgl. <https://www.fr.de/politik/territorium-der-usa-bedroht-putin-propagandist-solowjow-partnerschaft-zwischen-russland-und-nordkorea-93146047.html>.

⁷ Anny Boc (2024): Auf gute Nachbarschaft. IGP-Journal, Friedrich-Ebert-Stiftung, 20. Juni 2024, vgl. <https://www.ipg-journal.de/regionen/asien/artikel/auf-gute-nachbarschaft-7596>.

⁸ Jongsoo Lee (2024): The Russia-North Korea Military Alliance: Reducing Its Negative Fallout. In: The Diplomat, 9. Juli 2024, vgl. <https://thediplomat.com/2024/07/the-russia-north-korea-military-alliance-reducing-its-negative-fallout>.

Ausstiegsklausel ist von besonderem Interesse. Sie stellt die Bedeutung der Beistandsklausel in Frage, da letztere jederzeit widerrufen werden kann.

Ein Konflikt auf der koreanischen Halbinsel wäre nicht im russischen Interesse. Zwar würde er die Aufmerksamkeit und wichtige militärische Ressourcen der Amerikaner auf sich ziehen, die dann in der Ukraine fehlen könnten. Gleichzeitig würde Russland sich damit aber selbst der Waffenlieferungen aus Nordkorea berauben, die es für seinen Krieg in der Ukraine braucht. Im Falle eines Konflikts in Nordostasien müsste Nordkorea sich mit seiner Waffenproduktion auf die Stärkung der eigenen militärischen Fähigkeiten konzentrieren.

Der historische Hintergrund

Bei dem neuen Bündnis zwischen Russland und Nordkorea handelt es sich um die Wiederbelebung einer alten Allianz unter neuen Vorzeichen. Die Allianz zwischen der Sowjetunion (SU) unter Führung von Josef Stalin und Nordkorea unter der Führung von Kim Il-sung (Kim Jong-uns Großvater) war von der ideologischen Gemeinsamkeit der beiden staatssozialistischen Systeme geprägt. Sie war gegen die Vereinigten Staaten und die von ihnen in Nordostasien unterstützten Verbündeten Japan und Südkorea gerichtet. Der Koreakrieg (1950–1953) wäre ohne die sowjetische Zustimmung, die Stalin 1950 gab,⁹ mit hoher Wahrscheinlichkeit nicht von Nordkorea mit einem Angriff auf den Süden begonnen worden. Militärisch beteiligte sich die Sowjetunion nur indirekt an diesem Konflikt. Sie entsandte keine Bodentruppen und war in den Konflikt nur durch logistische Unterstützung, die Bereitstellung von Material, die Entsendung von Beratern und das Training von chinesischen und nordkoreanischen Piloten involviert. Abgesehen von einigen verdeckten Aktionen im Luftkampf über Nordkorea hielt die Sowjetunion sich aus den unmittelbaren Kampfaktionen heraus.¹⁰

Es war die chinesische Seite, die mit einer drei Millionen Kämpfer starken „Freiwilligenarmee“ die Rettung des Nordens erreichte, als dieser eine militärische Niederlage gegen den vorrückenden Süden unter Führung der Amerikaner zu erleiden drohte. Nach dem Waffenstillstand im Jahr 1953 unterstützte China den Aufbau und die Stabilisierung des Systems im Norden und ersetzte die Sowjetunion als wichtigsten internationalen Partner des Landes. Aus Sicht Chinas

⁹ Bernd Bonwetsch / Peter M. Kuhfus (1985): Die Sowjetunion, China und der Koreakrieg. In: Vierteljahreshefte für Zeitgeschichte, 33(1), 1985, S. 28–87.

¹⁰ Xiaoming Zhang (2002): *Red Wings over the Yalu: China, the Soviet Union, and the Air War in Korea*. Texas A&M University Press.

dient Nordkorea als Puffer gegen die in Südkorea stationierten amerikanischen Truppen, die es nicht direkt an seiner Landesgrenze haben will.

Chinas unklare Haltung zur neuen Allianz

Es wird sich noch zeigen, wie die Chinesen zu der neuen Allianz zwischen Russland und Nordkorea stehen. Einerseits haben die Präsidenten Chinas und Russlands, Xi Jinping und Wladimir Putin, in den letzten zwei Jahren mehrfach die unverbrüchliche Freundschaft ihrer Länder bekräftigt. Die verstärkte wirtschaftliche Zusammenarbeit steht im Zentrum der russisch-chinesischen Annäherung. Andererseits dringt Russland mit seinem militärpolitischen Vorstoß Richtung Nordkorea in die Interessensphäre Chinas ein. Die Chinesen haben in den letzten Jahren wiederholt betont, dass sie an einem Konflikt auf der koreanischen Halbinsel nicht interessiert sind, und sich seit dem ersten Atombombenversuch Nordkoreas im Jahre 2006 regelmäßig an UN-Sanktionen gegen das nordkoreanische Regime beteiligt.

Seit 2022 aber ist die chinesische Seite von dieser Position abgerückt, als China zusammen mit Russland durch ein Veto im Sicherheitsrat die von den Amerikanern geforderte Verschärfung von Sanktionen gegen Nordkorea blockierte.¹¹ Der Konflikt zwischen Russland und der Ukraine hat zu einer Annäherung zwischen Russland und China geführt und diese wiederum zu einer Aufweichung des UN-Sanktionsregimes gegen Nordkorea. So hat China Russland (wenn auch verhalten) beigestanden, als im März 2024 im Sicherheitsrat über die Untersuchung von Waffenlieferungen Nordkoreas an Russland abgestimmt wurde, indem es sich bei der Abstimmung der Stimme enthielt.¹² Russland hatte diese Untersuchung, wie oben erwähnt, durch ein Veto verhindert.

Die Annäherung zwischen Russland und China wirft die Frage auf, inwiefern das russische Handeln in Bezug auf Nordkorea mit China abgestimmt wurde und also Teil einer umfassenderen Strategie Russlands und Chinas für die Region und die Begegnung mit den Vereinigten Staaten darin wäre. Nichts weist bisher auf eine solche Koordination zwischen Russland und China hin. Das Fehlen einer solchen Abstimmung wiederum könnte zu einer Verstimmung im Verhältnis zwischen Russland und China führen, da letzteres sich im

¹¹ Sicherheitsrat der Vereinten Nationen. Dokument S/PV.9048 vom 26. Mai 2022. <https://documents.un.org/doc/undoc/pro/n22/363/33/pdf/n2236333.pdf>.

¹² Martin Kölling (2024): Russland stärkt Kim Jong Un den Rücken: Moskau verhindert die Kontrolle der UNO-Sanktionen gegenüber Nordkorea. In: Neue Züricher Zeitung, 29. März 2024. <https://www.nzz.ch/international/russland-verhindert-mit-veto-die-sanktionskontrolle-gegenueber-nordkorea-ld.1824382>.

Falle eines unilateralen Vorgehen Russlands in der Region von diesem düpiert fühlen dürfte.

Neue Rahmenbedingungen und globale Implikationen

Bei einem Vergleich zwischen dem Bündnis der Sowjetunion und Nordkoreas in der Zeit des Kalten Krieges einerseits und der im Juni 2024 neu aufgelegten Allianz zwischen Russland und Nordkorea andererseits bleibt festzuhalten, dass sich die ideologischen Rahmenbedingungen verändert haben. Nordkorea hat über die letzten Jahrzehnte an seinem staatssozialistischen System festgehalten, während Russland sich nach einer kurzen Veränderungsphase in den 1990er- und frühen 2000er Jahren, die in Richtung liberale Demokratie ging, mittlerweile zu einem autoritär geführten Staat mit oligopolistischer Wirtschaftsstruktur entwickelt hat. Gemeinsam ist beiden Systemen heute wie damals ihr autoritärer Charakter, wobei die Form des Autoritarismus in Russland sich deutlich verändert hat.

Ein anderer Unterschied zwischen der alten und der neuen Allianz besteht in der Bedeutung Nordkoreas für Russland und den russischen Krieg in Europa. Das alte Bündnis war gegen die Präsenz der Vereinigten Staaten in Nordostasien und gegen ihre Verbündeten in der Region gerichtet. Die Sowjetunion war in diesem Bündnis die dominierende Seite, die mit Nordkorea einen Vasallen gegen diese Gegner in Stellung brachte. Damals reichte die Bedeutung Nordkoreas für Russland nicht wesentlich über die Region hinaus. Das hat sich mit der Rolle Nordkoreas als Waffenproduzent und -lieferant Russlands deutlich geändert. Was auf der koreanischen Halbinsel geschieht und wie sich die Sicherheitslage dort entwickelt, betrifft Europa heute deutlich stärker als noch zu Zeiten des Kalten Krieges.

Fazit

Das neue Bündnis zwischen Nordkorea und Russland markiert einen entscheidenden Moment in der Weltpolitik. Es hat das Potential, die Instabilität in der Region Nordostasien weiter zu erhöhen, und dürfte zur weiteren Schwächung der ohnehin schon ins Wanken geratenen Weltordnung beitragen. Russlands Vetos im UN-Sicherheitsrat und ihre Unterstützung durch China haben die internationalen Bemühungen untergraben, Nordkorea bei der Entwicklung seines Atomwaffen- und Raketenprogramms Einhalt zu gebieten. Sollte es zu einem militärischen Konflikt auf der koreanischen Halbinsel kommen, könnte

Russland gezwungen sein, Nordkorea zu unterstützen, was für Russland nachteilig wäre, da dies seine ohnehin schon knappen militärischen Ressourcen zusätzlich belasten würde.

Andererseits kommt Nordkorea mit dem Vertrag unter den russischen atomaren Schutzschirm, was das Sicherheitsgefühl im Norden weiter verstärken dürfte. Dies könnte zu einer Selbstüberschätzung im koreanischen Norden und zu Handlungen führen, die ernsthafte Probleme auf der koreanischen Halbinsel nach sich ziehen. Die Rückzugsklausel in dem Vertrag, die auf russische Initiative in das Dokument aufgenommen worden sein dürfte, stellt seinen Wert allerdings für beide Seiten in Frage. Kurzfristig dürften beide von dem Vertrag profitieren, langfristig aber besteht die Möglichkeit, dass die aus dem Vertrag hervorgehenden Forderungen einer Vertragspartei an die andere über das hinausgehen, was die geforderte Seite willens ist zu liefern. So eröffnet der Vertrag ein beträchtliches Potential für fatale Fehleinschätzungen.

<https://doi.org/10.48269/2451-0610-ksm-2024-009>

Klaus Larres

Professor für Zeitgeschichte und Internationale Beziehungen an der University of North Carolina at Chapel Hill,
 Fellow am Woodrow Wilson Center in Washington DC

Trumps Wahlsieg und seine künftige Außenpolitik*

Außenpolitisch wurde in der Wählerschaft der USA die Biden/Harris-Regierung für das Chaos beim Rückzug aus Afghanistan verantwortlich gemacht und auch dafür, dass Biden scheinbar hilflos den Kriegen in der Ukraine, Israel/Gaza und Libanon gegenüberstand. Er schien unfähig, selbst enge Verbündete wie den israelischen Premierminister Netanjahu davon zu überzeugen, den Gaza-Krieg zu beenden und die von der Hamas-Terrororganisation nach wie vor festgehaltenen Geiseln, darunter sieben amerikanische Staatsbürger, nach Hause zu bekommen. Viele Juden und Muslime verweigerten daher Harris ihre Stimme. Mit Donald Trump im Weißen Haus kommen wohl erneut harte Zeiten auf die Welt zu, nicht zuletzt auf die transatlantischen Beziehungen.

Die US-Präsidentschaftswahlen hat Donald Trump mit kleinerem Vorsprung gewonnen, als zunächst angenommen wurde. Für ihn stimmten insgesamt 76,9 Millionen Menschen (49,94 Prozent) und für seine Widersacherin von der Demokratischen Partei, Kamala Harris, 74,4 Millionen Wähler (48,26 Prozent). Trump gewann alle sieben *swing states* und damit 312 Delegierte des Wahlkollegs, das sind 42 Delegierte mehr als die notwendige Mehrheit. Harris kam auf lediglich 226 Delegierte.

* „WeltTrends. Das außenpolitische Journal“, 203, Winter 2024/25, 32. Jahrgang, S. 65–72.

Die Republikaner errangen auch eine deutliche Mehrheit von 53 zu 47 Sitzen im Senat. Im Repräsentantenhaus erreichten die Republikaner ebenfalls eine relativ knappe Mehrheit von mindestens 219 Sitzen, während die Demokraten bisher auf 212 Sitze kommen. Zusammen mit dem schon seit mehreren Jahren von einer konservativen Mehrheit bestimmten Obersten Gerichtshof der USA dominieren damit Trump und seine Leute die politische Landschaft in den USA zumindest für die nächsten zwei Jahre. Bei den Zwischenwahlen im November 2026 könnte der Senat und/oder das Repräsentantenhaus wieder an die Demokraten fallen. Bis dahin ist wohl mit einer radikalen Umgestaltung der politischen Institutionen und der Innen- und Außenpolitik der USA zu rechnen.

Hintergründe für Trumps Wahlsieg

Während der letzten vier Jahre konnte in den USA eine zunehmende Unzufriedenheit mit dem Status quo beobachtet werden. Trotz aller durchaus erfolgreichen Bemühungen der von Präsident Joe Biden geleiteten Administration, die negativen Auswirkungen der Covid-19-Pandemie zu bekämpfen, neue Fabriken in den USA anzusiedeln und die Teuerungsrate wieder herunterzubringen, wurde dies von den Wählern nicht honoriert. Wichtige Gesetze beeindruckten die Wähler nicht, auch wenn sie zur Schaffung neuer Arbeitsplätze führten. Der *CHIPS and Science Act* von 2022 hat die US-Halbleiterindustrie mit Milliarden von Subventionen unterstützt. Wegweisend war auch der im selben Jahr verabschiedete *Inflation Reduction Act*, der trotz seines Namens vor allem die Energie- und Klimapolitik der USA fördert und sich um den Ausbau zuverlässigerer Lieferketten im Land kümmert.

Stattdessen lag das Augenmerk der Wähler auf den Dingen, die falsch liefen. Schon Monate vor den Wahlen hatten viele Menschen bei Meinungsumfragen gesagt, das Land bewege sich in die falsche Richtung. Während Trump dies voll ausnutzte und die Biden-Regierung angriff, verpuffte das beim Harris-Team. Hier konnte oder wollte man die explosive Stimmung nicht erkennen.

Ungeachtet seiner rüpelhaften Persönlichkeit und der Erinnerung an die chaotische und inkompetente Amtsführung während seiner ersten Präsidentschaft von 2017 bis 2021 war der Unmut im Lande so groß, dass viele Wähler sich für Trump entschieden. Auch kamen manche der nationalistischen, frauenfeindlichen und vulgären Bemerkungen Trumps bei vielen Anhängern von Trumps MAGA-Bewegung (*Make America Great Again*) gut an. Dass er gar zwei Attentatsversuche auf sein Leben problemlos überstand,

wurde von manchen als Fingerzeig Gottes interpretiert, Trump sollte erneut Präsident werden.

Drei wichtige innenpolitische Faktoren: Inflation, Immigration und der Harris-Faktor

Auch wenn die Inflationsrate von 7 und 6,5 Prozent in den Jahren 2021 und 2022 auf nur noch 2,4 Prozent im September und 2,6 Prozent im Oktober 2024 fiel, war das für viele Verbraucher subjektiv nicht wichtig. Die nach oben geschleunigten Aktienkurse nutzten ebenfalls nur den relativ wenigen, die sich den Kauf von Aktien leisten können. Für die meisten blieben die für das tägliche Leben notwendigen Dinge unerhört teuer. Die Lebensmittelpreise sind seit der Pandemie rapide angestiegen. Das Gleiche gilt für Mieten, Stromkosten und die Zinssätze für die Haus- und Wohnungshypotheken. Nur die Benzinpreise sind deutlich gesunken.

Für die meisten Amerikaner, die keinerlei Ersparnisse haben und ganz auf das wöchentlich oder monatlich ausgezahlte Einkommen angewiesen sind, ist das Leben sehr teuer geblieben. Fast ein Drittel aller Amerikaner kann es sich nicht leisten, monatlich etwas auf die hohe Kante zu legen. Sie müssen ihr ganzes Einkommen für lebensnotwendige Dinge ausgeben. 2023 waren 50 Millionen Amerikaner – das ist fast jeder sechste – auf die Wohlfahrt und auf Lebensmittelbanken angewiesen, um sich über Wasser zu halten. Im Wahljahr 2024 war die Lage nicht besser. Insbesondere viele Schwarze und Latinos konnten sich und ihre Familien nur mit Hilfe von Hilfsorganisationen wie *Feeding America* ernähren.

Die Biden-Regierung wurde für die miserable Situation verantwortlich gemacht. Kein Wunder, dass gerade schwarze Männer und Latinos ihre Stimme für Trump abgaben, der versprach, alles würde bald besser sein und Amerika wieder ein großartiges Land werden, in dem der amerikanische Traum von einem guten Job, einem zuverlässigen Auto und einem schönen Einfamilienhaus erneut Realität werden würde. Auch Trumps Vorhaben, hohe Zölle auf Importe aus China und Europa zu erheben und die Steuern radikal zu kürzen, waren populär. Die Frage, ob neue Handelskriege nicht vor allem „Otto-Normalverbraucher“ belasten und von den Steuerkürzungen erneut nur die Reichen profitieren, wurde ignoriert.

Von der großen Mehrheit der Amerikaner wurde die Politik der Biden-Harris-Regierung in der Frage der illegalen Einwanderung mit Entrüstung und Empörung kommentiert. Viele Menschen waren tief verbittert über die

scheinbar tolerante Haltung der Regierung gegenüber dem illegalen Überschreiten der südlichen Grenze zu Mexiko. Täglich versuchen oft mehrere Tausend Menschen, vor allem aus Südamerika, aber auch aus vielen anderen Ländern, einschließlich China, in die USA zu gelangen. Obwohl es keine verlässlichen Zahlen darüber gibt, verwies Trump immer wieder auf die „unhaltbaren Zustände“ an der Grenze und die Amerika angeblich drohende Invasion ausländischer Migranten. Zynisch hatte er im Februar 2024 einen Deal zwischen Demokraten und Republikanern im Kongress verhindert, der die illegale Einwanderung deutlich eingedämmt hätte. Er wollte das Thema nicht verlieren, sondern für seinen Wahlkampf benutzen, was er dann auch ungehemmt tat. Die Situation an der Grenze war ihm dabei völlig egal.

Der dritte Faktor, der Trump im Wahlkampf zugute kam, waren die Person und das Image von Kamala Harris. Den Republikanern gelang es, Harris als Verfechterin einer politisch korrekten „Woke“-Kultur darzustellen. Sie sei die radikale Verteidigerin einer überzogenen Identitätspolitik, die alle Minderheiten – nicht zuletzt sich als LGBTQ definierende Menschen – unterstützte. Harris sei bereit, selbst Gefängnisinsassen und Schulkindern teure Operationen zur Geschlechtsumwandlung auf Steuerkosten zu bezahlen. Trump erklärte auf einer Wahlkampfveranstaltung: „Sie nehmen dir dein Kind weg. Da gibt’s Orte, wo der Junge zur Schule geht und dann als Mädchen zurückkommt. Und das ohne die Zustimmung der Eltern.“ Das wurde oft geglaubt und kostete Harris Stimmen.

Trump vermochte Harris als gefährliche Linksradikale aus dem liberalen und drogenfreundlichen Kalifornien darzustellen, der es vor allem um die Unterstützung aller möglichen Minderheiten ging, nicht aber darum, dem Durchschnittsamerikaner im Mittleren Westen zu helfen. Trump deutete auch immer wieder an, das Harris schwarz sei und ihre Eltern einst aus Jamaika und Indien eingewandert waren. Auch appellierte er an die vielen nach wie vor bestehenden Vorurteile gegenüber einer weiblichen Präsidentin. Das kam gut an. Vor allem Männer, nicht zuletzt junge Schwarze und Latinos, haben Trump gewählt.

Harris gelang es nicht, in den nur gut dreieinhalb Monaten, die ihr seit dem Rücktritt Bidens als Kandidat der Demokratischen Partei zur Verfügung standen, ein eigenes, unabhängiges Profil zu entwickeln. Die im Wahlkampf sehr umstrittene Abtreibungsfrage stellte sich beim Wahlverhalten der Amerikaner als weniger wichtig als gedacht heraus. Zwar stimmten weibliche Wähler, insbesondere schwarze Frauen, überwältigend für Harris, aber Kamala Harris konnte insgesamt weniger Stimmen von Frauen auf sich vereinen, als das 2016 Hillary Clinton und 2020 Joe Biden gelang. Stattdessen stimmten viel mehr weiße Frauen als erwartet, aber auch junge Frauen und Latinofrauen, für Trump.

Ausschlaggebend war wohl der Eindruck, Harris und die Demokraten hätten keine Ahnung von den existentiellen Sorgen der normalen Amerikaner und kümmerten sich zu sehr um kleine Minderheiten. Auch schoss sich Harris zu sehr auf Trump und seinen dubiosen Charakter ein, statt darzulegen, wie sie die Probleme im Land konstruktiv angehen und es besser als Trump und Biden machen wollte.

Was ist außenpolitisch zu erwarten?

Es ist nicht allzu schwierig, das außenpolitische Programm Trumps vorauszu- sehen, zumindest was die ersten Monate seiner zweiten Amtszeit angeht. Viele Andeutungen während des Wahlkampfes und seit seinem Wahlsieg geben uns gute Anhaltspunkte. Hinzu kommen die politischen Überzeugungen der Mi- nister, die er dem Senat zur Bestätigung vorschlagen will.

Senator Marco Rubio als Außenminister, der Kongressabgeordnete Mike Waltz als Nationaler Sicherheitsberater und der Fox-News-Journalist Pete Hegseth als Verteidigungsminister weisen auf eine harte und unerbittliche „America First“-Linie in Trumps Außenpolitik hin, insbesondere was China, aber auch Europa und die NATO betrifft. Bei den drei Politikern handelt es sich aber nicht um MAGA-Ideologen, die keinen Sinn für das Machbare ha- ben. Sie können wohl durchaus einschätzen, wie weit sie Druck auf andere Län- der ausüben können, ohne den USA selbst zu schaden. Auch die für die Wirt- schaftsmusterien ausgesuchten Minister stehen mit beiden Beinen auf dem Boden der Realität. Von dem zukünftigen Wirtschaftsminister, dem Milliardär und Investmentbanker Scott Bessent, und dem nicht weniger wohlhabenden Handelsminister Howard Lutnick sind ideologische und völlig unrealistische Entscheidungen nicht zu erwarten. Auch die Büroleiterin Trumps im Weißen Haus, seine langjährige Vertraute Susie Wiles, ist eine resolut anpackende Frau, die sich nicht einfach von Trump herumschubsen lassen wird.

Doch gibt es auch führende Mitarbeiter Trumps, die sich wohl von sehr rechtem Gedankengut leiten lassen. Dazu gehört die vormalige Kongressabge- ordnete aus Hawaii, Tulsi Gabbard, die als Direktorin für die 18 wichtigsten Ge- heimdienste in den USA vorgesehen ist. Gabbard vertritt stark anti-islamische Überzeugungen, hat aber in der Vergangenheit auch pro-russische und pro-sy- rische Positionen vertreten, die der Politik der USA zuwiderliefen. Ähnlich ver- hält es sich mit der Kongressabgeordneten Elise Stefanik, die UN-Botschafterin werden soll. Sie hat stark pro-israelische Überzeugungen und tritt auch mit kon- spirativem Gedankengut an die Öffentlichkeit. Der Jurist Matthew Whittaker,

der zukünftige NATO-Botschafter, hat keinerlei außenpolitische Erfahrung, ist aber ein enger Vertrauter Donald Trumps und hat die angebliche Politisierung des Justizministeriums bei der Verfolgung der illegalen Aktivitäten Trumps immer stark verurteilt. Weitere Unsicherheitsfaktoren sind die beiden ultrareichen Geschäftsmänner Elon Musk und Vivek Ramaswamy, die ein Department für Regierungseffizienz leiten sollen und auf Bundesebene die ganze Regierungsbürokratie zusammenstreichen sollen. Musk hat verkündet, dass er über zwei Billionen einsparen will, das ist fast ein Drittel des gesamten Haushalts der USA, der bei etwa 6,75 Billionen US-Dollar liegt.

Voraussichtlich wird sich Trump in den ersten 100 Tagen primär um fünf oder sechs außenpolitische Bereiche kümmern. Dabei wird er bemüht sein, seine Wahlkampf-Versprechen einzulösen, nicht zuletzt, um die Erwartungen seiner Anhänger nicht zu enttäuschen.

1. Er wird gleich am ersten Tag seiner zweiten Amtszeit hohe Zölle auf die Importe aus Ländern wie China, Europa und auch Kanada und Mexiko erlassen. Er will es so schaffen, das Handelsdefizit der USA im Handel mit China und der EU kräftig herunterzufahren. Kanada und Mexiko sollen durch zusätzliche Zölle von bis zu 25 Prozent gezwungen werden, die illegale Immigration in die USA einzudämmen. Nur dann würden die Zölle wieder abgesenkt. Es handelt es sich also bei Trumps Zollpolitik um ein Druckmittel und ein Verhandlungsinstrument, um innenpolitisch wichtige Ziele zu erreichen.
2. Die auch unter Biden weiter verfolgte harte Chinapolitik der USA wird von Trump fortgesetzt werden. Im Südchinesischen Meer werden die USA weitere *Freedom of Navigation-Patrouillen* durchführen. Auch wird Washington voraussichtlich die sich unter Joe Biden sehr eng entwickelnden Beziehungen mit Japan, Südkorea, den Philippinen und Australien weiter ausbauen, einschließlich der multilateralen Organisationen AUKUS und Quad. Doch wird dies auf einer wesentlich transaktionaleren Basis als bisher geschehen. Trump wird durch die Lieferung von Waffen und militärischen Gütern an diese Länder ein großes Geschäft machen wollen. Das gilt auch für den Verkauf von hochwertigem Verteidigungsmaterial an Taiwan, das sich die USA noch teurer als bisher bezahlen lassen werden.

Der ökonomische und technologische Druck auf China wird von der Trump-Administration deutlich erhöht werden. Im Grunde geht es Trump darum, die USA auf Hightech-Gebieten wie Computerchips, Halbleiter, Künstliche Intelligenz, Robotik, Satellitentechnik, auch viele Gebiete der chemischen und pharmazeutischen Industrie, klar von China

abzukoppeln. Viele weitere chinesische Firmen werden mit Sanktionen belegt werden.

Es ist immer wieder zu hören, nach einer anfänglich harten und unnachgiebigen Phase in der US-Chinapolitik könnte Trump bereit sein, sich auf einen großen Kompromiss mit China einzulassen und ein Abkommen mit Peking über die Verteilung der politischen und wirtschaftlichen Hegemonie in der Welt abzuschließen. Als Handelsmasse könne Taiwan dienen, das Trump bei einem guten Gegenangebot Pekings durchaus China überlassen könnte. Aber dies ist alles sehr spekulativ. Auch für Trump wäre beispielsweise die Opferung Taiwans innenpolitisch riskant und würde seinem Image als harter Präsident schaden.

3. Die Trump-Administration wird voraussichtlich eine direkte Kommunikation mit dem Kreml aufnehmen, um Verhandlungen über ein Ende des Krieges in der Ukraine zu führen. Das wird auch die direkte Kommunikation mit der Selenskyj-Regierung in der Ukraine und den wichtigsten europäischen Partnern einschließen. Trump möchte als Friedensstifter in die Weltgeschichte eingehen und den Friedensnobelpreis gewinnen. Unwahrscheinlich ist, dass er die bisher von den USA geleistete enorme militärische und finanzielle Unterstützung Kiews fortsetzen wird. Trump wird den Krieg beenden wollen.
4. Falls es Biden nicht noch gelingt, nach dem Waffenstillstand zwischen Israel und dem Libanon vor Ende seiner Amtszeit auch einen Waffenstillstand zwischen Israel und der Hamas herzustellen, wird Trump das sicherlich versuchen. Wie Biden wird auch Trump bemüht sein, dies mit einem neuen Bündnisvertrag zwischen Israel und Saudi-Arabien zu verbinden. Inwiefern dies auch mit einem Abkommen mit dem Iran verknüpft werden kann, ist derzeit ungewiss. Überraschende Kontakte zwischen Elon Musk und dem iranischen UN-Botschafter in New York deuten auf eine flexible Haltung der neuen Trump-Administration hin.
5. Der Druck der USA auf die Mitgliedsländer der NATO, ihre Verteidigungsausgaben auf etwa drei Prozent zu erhöhen, wird unter Trump deutlich zunehmen. Letztlich wird den NATO-Ländern nichts anderes übrig bleiben, als dem Druck nachzugeben und weitgehend zuzustimmen.
6. Die Trump-Administration wird sich von dem Pariser Klimaschutzabkommen wohl wieder verabschieden. Auch andere internationale Organisationen werden künftig ohne die Mitgliedschaft der USA auskommen müssen.

INFORMACJE DLA AUTORÓW

Formatowanie i redagowanie

Tekst artykułu powinien być złożony pismem Times New Roman o wielkości 12 punktów interlinią 1,5. Terminy i wyrażenia obcojęzyczne oraz tytuły artykułów i książek należy pisać kursywą (*italic*). Nie należy stosować wytłuszczeń (**bold**). Nie należy stosować podkreśleń. Prosimy o konsekwentne stosowanie skrótów (np., r., w. itp.) w całym artykule. Jeśli artykuł podzielony jest śródtytułami na części, to prosimy rozpocząć od „Wprowadzenia”, a na końcu umieścić „Podsumowanie”. Nie ma potrzeby numerowania śródtytułów.

Ilustracje

Rysunki i fotografie powinny być wklejone do tekstu w miejscu powołania oraz dostarczone na nośnikach lub pocztą elektroniczną jako oddzielne pliki źródłowe (w formacie *.jpg, *.psd lub *.tif) o odpowiedniej jakości (np. całostronicowa grafika powinna mieć rozdzielczość około 1500 x 2400 punktów). Wykresy należy dostarczyć w plikach programu Excel (*.xls). Ilustracje zaczerpnięte z innych prac i podlegające ochronie prawa autorskiego powinny być opatrzone informacją bibliograficzną w postaci odsyłacza do literatury, umieszczonego w podpisie rysunku, np. Źródło: N. Davies, *Europa. Rozprawa historyka z historią*, Kraków 1998, s. 123.

Tabele

Tabele należy umieszczać możliwie blisko powołania i numerować kolejno. Tabele tworzy się, stosując polecenie: *Wstaw – Tabela*. Wskazane jest unikanie skrótów w rubrykach (kolumnach) tabel. Tekst w tabeli powinien być złożony pismem mniejszym niż podstawowy. Ewentualne objaśnienia należy umieścić bezpośrednio pod tabelą, a nie w samej tabeli.

Przypisy

Obowiązują przypisy dolne, które należy tworzyć, stosując polecenie: *Wstaw – Odwołanie – Przypis dolny*.

W polu, które pojawi się na dole kolumny, wpisujemy tekst przypisu (pismo wielkości 8–9 pkt). Przykłady:

– publikacje książkowe:

S. Grodziski, *Habsburgowie*, [w:] *Dynastie Europy*, red. A. Mączak, Wrocław 1997, s. 102–136.

– artykuły w czasopismach:

S. Waltoś, *Świadek koronny – obrzeża odpowiedzialności karnej*, „Państwo i Prawo” 1993, z. 2, s. 16.

W przypisach do oznaczania powtórzeń należy stosować terminologię łacińską, czyli: *op. cit.* (dzieło cytowane), *ibidem* (tamże), *idem* (tenże), *eadem* (taż).

– artykuły ze stron internetowych (nazwa witryny pismem prostym, data publikacji artykułu, pełny adres, data dostępu w nawiasie kwadratowym, daty zapisywane cyframi arabskimi w formacie dd.mm.rrrr):

M. Arnold, *China, Russia Plan \$242 Billion Beijing–Moscow Rail Link*, Bloomberg, 22.01.2015, <http://www.bloomberg.com/news/articles/2015-01-22/china-russia-plan-242-billion-rail-link-from-beijing-to-moscow> [dostęp: 10.07.2015].

Do tekstu należy dołączyć:

- tytuł artykułu w języku angielskim,
- streszczenia w języku polskim i angielskim (po około 900 znaków ze spacjami),
- słowa kluczowe w języku polskim i angielskim (4–9),
- notę o autorze zawierającą imię i nazwisko, tytuł lub stopień naukowy, afiliację oraz numer ORCID
- adres poczty elektronicznej do korespondencji,
- oświadczenie w sprawie ghostwriting i guest authorship.
- oświadczenie autora informujące, że przeznaczony do druku w czasopiśmie „Kra-kowskie Studia Międzynarodowe” artykuł nie jest złożony do druku w innej redakcji, ani nie został wcześniej opublikowany.

UNIWERSYTET
Andrzeja Frycza Modrzewskiego
w Krakowie

KRAKOWSKIE STUDIA MIĘDZYNARODOWE KRAKOW INTERNATIONAL STUDIES

XXI: 2024

e-ISSN 2451-0610

ISSN 1733-2680

Lista recenzentów

W roku 2024 artykuły zgłaszane do „Krakowskich Studiów Międzynarodowych” opiniowali pod kątem ich naukowej przydatności do rozpowszechniania:

dr Hanna Bazhenova

dr hab. Agnieszka Bielawska

dr hab. inż., Grzegorz Bonusiak, prof. UR

dr hab. Małgorzata Kamola-Cieślik, prof. US

dr hab. Kazimierz Kraj, prof. UJK

dr hab. Tomasz Młynarski, prof. UJ

dr Witold Ostant

dr hab. Krzysztof Żarna, prof. UR

ZASADY RECENZOWANIA PUBLIKACJI W CZASOPISMACH¹

1. Do oceny każdej publikacji powołuje się co najmniej dwóch niezależnych recenzentów spoza jednostki.
2. W przypadku tekstów powstałych w języku obcym, co najmniej jeden z recenzentów jest afiliowany w instytucji zagranicznej innej niż narodowość autora pracy.
3. Rekomendowanym rozwiązaniem jest model, w którym autor(zy) i recenzenci nie znają swoich tożsamości (tzw. *double-blind review proces*).
4. W innych rozwiązaniach recenzent musi podpisać deklarację o niewystępowaniu konfliktu interesów; za konflikt interesów uznaje się zachodzące między recenzentem a autorem:
 - bezpośrednie relacje osobiste (pokrewieństwo, związki prawne, konflikt),
 - relacje podległości zawodowej,
 - bezpośrednia współpraca naukowa w ciągu ostatnich dwóch lat poprzedzających przygotowanie recenzji.
5. Recenzja musi mieć formę pisemną i kończyć się jednoznacznym wnioskiem co do dopuszczenia artykułu do publikacji lub jego odrzucenia.
6. Zasady kwalifikowania lub odrzucenia publikacji i ewentualny formularz recenzencki są podane do publicznej wiadomości na stronie internetowej czasopisma lub w każdym numerze czasopisma.
7. Nazwiska recenzentów poszczególnych publikacji/numerów nie są ujawniane; raz w roku czasopismo podaje do publicznej wiadomości listę recenzentów współpracujących.

¹ Zgodnie z wytycznymi Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego obowiązującą od roku 2012.

